B7 : 1109050
B8 : 1109051
B9 : 1109052
B10 : 1109053

7 Agudat agadot

8 Beth eked hagadot

9 Tané debé Elia suta

10 Beth nechot hahalachot I.

Beth nechot hahalachot II

אגדת אגדות

או

קובץ מדרשים קטנים

חלק ראשון.

SAMMLUNG KLEINER MIDRASCHIM.

Erster Theil.

M. T. AKADÉMIA KÖNYV-TÁRA

SAMMLUNG
KLEINER MIDRASCHIM

Erster Theil

enthält:

Perek Rabbi Eliezer ben Hyrkanos; drei Recensionen des Midrasch Jona; Agadath Karnei-Reemim; Erzählung von Abraham; Abhandlung von zehn Königen; Midrasch Megilath Esther; Agadah aus dem Buche Hamaasim.

Nach seltenen
Handschriften und Druckwerken mit Varianten, Parallelstellen, Anmerkungen und kritischen Einleitungen

herausgegeben von

Chaim M. Horowitz.

(Jeglicher Nachdruck verboten.)

BERLIN, 1881.

Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburgerstr. 18/19.

Selbstverlag des Herausgebers.

In Commissionsverlag

J. Kauffmann's Buchhandlung, Frankfurt a/M.

B. Baer's Buchhandlung, Berlin, Neue Friedrichstr. 68.

Der Reinertrag dieser Sammlung ist für die Druckkosten meines, in der Vorrede beschriebenen Werkes „Mischnath Rabbi Eliezer in drei Theilen über das Buch Pirke Rabbi Eliezer" bestimmt.

אגדת אגדות

או

קובץ מדרשים קטנים

חלק ראשון

מכיל

פרק דרבי אליעזר בן הורקנוס, מדרש יונה בשלשה נוסחאות, אגדת קרני ראמים, מעשה אברהם אבינו ע"ה, מאמר עשרת מלכים, מדרש מגילת אסתר, ואגדה מספר המעשים.

כל אלה קבצתים ואספתים וערכתים על פי כתבי יד ודפוסים יקרים וישנים ועטרתים במראה מקום ושינוי נוסחאות ובהערות והגהות ובהקדמת בקורת לכל אחד ואחד לסול המסילה לפניהם, למען ירוץ כל קורא בהם

אנכי הצעיר, המאסף והמעיר

חיים מאיר בלא"א המופלג וי"א טו"ה **יוסף** נ"י

הלוי הורוויץ.

משעם התורה ומטעם שופטי ארץ בכל הגלילים
החוזר ומדפיס אשר לא לו יענש וינתן בפלילים.

ברלין, תרמ"א

בדפוס ר' צבי הירש איטצקאווסקי, בהוצאות המוציא לאור.

בבתי מסחר הספרים:

ר' י' קויפמאנן, פראנקפורט א' מין. | ר' ב' באער בערלין נייע פריעדריך שטר' 68

הרוח מהקובץ הזה יעדתי והקדשתי להוצאות הדפסת ספרי הגדול „משנת רבי אליעזר על הספר פרקי רבי אליעזר בשלשה חלקים" אשר דברתי עליו ותארתיו בהקדמתי להקובץ הזה ע"ש.

רשימת הענינים

	צד
ותפארת בנים אבותם וצדקתו עומדת לעד	V
הקדמה	VII
רשימת מהמדרשים ואגדות אשר דברתי עליהם במחברתי זאת אגב גררא	XII
רשימת מהכת"י אשר שמשתי וזכרתי במחברתי זאת	—
ראש דבר לפרק רבי אליעזר בן הורקנוס	1
פרק רבי אליעזר בן הורקנוס	3
ראש דבר למדרש יונה	11
מדרש יונה ע"פ נוסחת הילקוט שמעוני	14
נוסחת מדרש יונה הנדפס	16
מדרש יונח ע"פ כת"י דע ראסס' 563	25
הצעה לאגדת קרני ראמים ואחרית דבר למדרש יונה	35
אגדת קרני ראמים	37
ראש דבר למעשה אברהם אבינו ע"ה	40
מעשה אברהם אבינו ע"ה	43
ראש דבר למדרש מגלת אסתר	47
מאמר עשרת מלכים	54
מדרש מגלת אסתר	56
הצעה לאגדה מספר המעשים	75
אגדה מספר המעשים	77
תקונים והוספות	79

ותפארת בנים אבותם (משלי י״ז ו׳).

כבוד הוד הורי ומורי היקרים והישרים התמימים והנעימים הנכבדים והנחמדים פארי ומאורי ה״ה כבוד א״א המופלג ו״א מו״ה יוסף נ״י הלוי הורוויץ וכבודת א״מ הצנועה והישרה אשה יראת ה׳ מ׳ פעריל לאה ת׳ אשר גדלוני ונהלוני מנער על מבועי התורה והתושיה ויראת ה׳ והפיחו בי רוח אהבה להבין דברי חכז״ל ולשקוד על דלתי ספריהם אשר אבבדם ואורם תמיד ולא אדום ומוראתם תהיה על פני כל עוד נשמת שדי בחייני ועד עולם אפקדם לתורה ולברכת נצח:

וצדקתו עומדת לעד: (תהלים קי״ב ג׳).

ח״א זה הכותב ספרים ומשאילן לאחרים (כתובות כ׳ ע״ב):

הלא המה כבוד הרבנים והגאונים, החכמים והנבונים, הגבירים והעשירים, אוהבי התורה ורועי האמונה, מודעי החכמה ומעוזי התבונה, איש איש כפי חכמתו וכבודו, יברכהו ה׳ וישמרהו בגופו ובנפשו בביתו ובמאודו, ואלה שמותם ושם מקומותם: ר׳ אברהם ד״ר בערלינער בבערלין, ר׳ אברהם ד״ר דראבקין רב בפעטערסבורג, ר׳ אברהם ד״ר הרכבי ביבליאטהעקאר בפעטערסבורג, ר׳ אברהם מערצבאבער במינסק, ר׳ אברהם ד״ר נויבויער ביבליאטהעקאר באוקספורד, ר׳ אהרן ד״ר יעללינעק רב ודרשן בווין, השר בארון גינצבורג*) בפאריז, ר׳ מ׳ לעווי ראש חברת תלמוד תורה ברומי, ר׳ מרדכי די קאפוא רב בתלמוד תורה ברומי, ר׳ נפתלי הכהן ד״ר אדלער בלונדון, ר׳ נתן הכהן ד״ר אדלער רב בלונדון והמדינה, ר׳ פרץ ד״ר פערלעס רב במינסק, ר׳ צדוק הכהן רב בפאריז, ר׳ רפאל נתן נטע ראבינאוויטץ במינסק, ר׳ שלמה בובער בלעמבערג, ר׳ שלמה ולמן חיים האלבערשטאם בביעליטץ, ר׳ שניאור זקש*) בפאריז כולם הכמים וידועים וגדולי ישראל ה׳ עליהם יחיה:

---

*) מלבד מסמכתם הטובה למעמד ומושם ומנכבם מכתם כי מנעם נמסלם ויסרת כוסם ומסנתם הכבה לתוכם ולמכמם ומקום כי ימנו להמעמיק בעדי נפשיו המכם הכבד בעציל כ״י זעליקאוויטץ כי יעתיק מסכת״י מסר לכם את כל מסר יסגל, מסר למלמנן לבני לא עלמם בידי עד היום, ומז מושם ומנכבם מלה.

וכבוד חסידי אומות העולם שרים וכהנים החכמים הגדולים אוהבי ישראל ומכבדי הכמת ישורון ראשי בתי עקד הספרים הגדולים המפורסמים למקומותם במושבותם, ה' יברך אותם, ואלה שמותם:

Herr Dr. von Halm, Director der königl. Hof- und Staatsbibliothek zu München.

Herr W. Meyer, Secretär zu München.

Herr Abbé Pietro Perreau, Bibliothekar der königl. Bibliothek zu Parma.

Herr Zambiagi
„ Vescovi etc. } Beamte zu Parma.

Die Herren Bibliothekare und Beamte der Bibliotheken Laurentiana in Florenz, Casanata, Angelica, Vittoria Emanuela in Rom.

כל אלה הפליאו חסדם הגדול עמדי ויתנוני לשמש באוצרות הספרים אשר בידם והמציאו לידי ספרי כת"י רבים ויקרים להעתיקם ולשמש בהם לרגל ספרי הגדול „משנת רבי אליעזר" הנ"ל ויגעו ועמלו בנפשם למצוא בעדי מעתיקים נאמנים מהכת"י הנמצאים במקומותם ואך על ידם היה לאל ידי לחבר ספרי הנ"ל. ועד עולם יזכר שמם לתודה ולברכה לשם עולם ולתהלה ולתפארת. ועל כבוד אבותי היקרים שי' ועליהם אומר כדברי התנא הקדוש רבי עקיבא לתלמידיו על אשתו (כתובות ס"ג ע"א ונדרים נ' ע"א) „שלי ושלכם שלהם הוא" ודברי חכז"ל „וצדקתו עומדת לעד ח"א זה הכותב ספרים ומשאילן לאחרים" ואם יחנני ה' והועלתי בדברי הלא מידם המה וברוך ומהלל יהיה שמם וצדקתם תעמוד לעד. דברי המתימר בכבודם טוקירם ומכבדם כל היטים, ומודה ומברך בעד חסדם בלב תמים

המוציא לאור

הקדמה.

עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ.

המחברת הזאת אשר אכבדה כהיום לתתה בידך קורא יקר כשמה כן היא „אגדת אגדות או קובץ מדרשים קטנים" אשר קבצתים ואספתים מכתבי יד ודפוסים ישנים ויקרים אשר לא ראו עוד אור בתבניתם ותכניתם זו עד היום ולא נודעו בשערים לדים והמה יקרים ממטמונים ותועלתם רבה מאוד אשר ימצאה ויבינה כל נבון דבר ודבר שפתים בזה אך למותר ואלה שמותם: א) פרק דרבי אליעזר בן הורקנום על פי כתב יד בריטיש-מוזעאום בלונדון No. 27089 והוא מדרש לראש השנה; ב) מדרש יונה בשלשה נוסחאות ע"פ כת"י דע ראסני בפארמא No. 563, ג) ע"פ המדרש יונה הנדפס, ג) ע"פ הילקוט שמעוני והוא מדרש למנחה של יום הכפורים. ג) אגדת קרני ראמים ע"פ העין יעקב דפוס ראשון שאלוניקי רע"ו (1516). ד) מעשה אברהם אבינו ע"ה ע"פ דפוס קושטנטינא רע"ט (1519), ה) מאמר עשרת מלכים ע"פ בראשית רבתי דרבינו משה הדרשן, ו) מדרש מגלת אסתר ע"פ דפוס קושטנטינא הנ"ל; ז) אגדה מספר המעשים ע"פ כת"י מינכען 222. כל אלה תמצא ערוכים לפניך קורא יקר בזה והוספתי עליהם כיד ה' הטובה עלי מראה מקום לפסוקי התנ"ך ובש"ס ובמדרשים וכו' ושינויי נוסחאות והערות והגהות ולפני כל מדרש ואגדה סללתי המסילה בהקדמת בקורת אשר בה אדבר ע"ד ענינם מקורם וזמנם וממקור מי נבעו דבריהם ומי המה אשר שמשו בהם ולרגל החקירות האלה נעמוד על זמנם של מדרשים קדמונים ויבורר לנו מקורם וזמנם של מדרשים מאוחרים אשר רשמתים בצד XII והראתי מקומם בגוף המחברת, אשר יקילו על המעיין וירוץ כל הקורא בם. המחברת

הזאת היא החלק הראשון מהקובץ הזה וברצות ה׳ דרכי אוציא לאור בקרוב את רעהו החלק השני כמשפט הזה אשר כבר ערוך] עמדי וכמה אגדות ממנו יזמתי לקבוע מקומם] בחלק הזה אשר מפני שגגה שיצאה מלפני המדפיס נתחלף הסדר ויבואו אי״ה בחלק השני וכולם ע״פ כת״י יקרים וישנים וגדול כבודם ותועלתם מהאגדות אשר בחלק הזה גם יכיל פי שנים בכמותו ובאיכותו מהחלק הזה ויסוב ע״פ מועדי השנה אשר אבנה את שמותם בזה להטות את עין ולב הקורא הנאמן עליהם ואליהם. א) מעשה העקדה; ב) פרק אדם הראשון ושניהם לראש השנה; ג) מדרש שמחזאי (או עוזא) ועזאל בשבעה נוסחאות ליום הכפורים; ד) פירוש מגלה מפרקי רבי אליעזר לפורים; ה) מדרש ויושע בשלשה נוסחאות ליום שביעי של פסח; ו) אגדת מתן תורה לשבועות; ז) מדרש עשרת מלכים לחודש אב; ח) ספר זרובבל; ט) עשר אותות משיח; י) אגדת משיח; יא) תשובה מרב האי גאון בענין הגאולה; יב) מעשה רבי אליעזר בן הורקנוס ביתי ילדותו בששה נוסחאות; יג) אגדה מרבי אליעזר בן הורקנוס אשר מלבד יושנם ויקרם יפיצו אור על מדרשים ואגדות רבים וזמנם ומקורם כאשר יזכה אי״ה כל קורא כאשר יזכני ה׳ להוציאם לאור ולבל אחשך למתהלל בדברי שקר ולבל אהיה כמקנה דבר שלא בא לעולם בעיני הרחוקים ממני אחרש ואתאפק מלהודיע תהלתם ותועלתם בזה ולא אפקוד בזה אך את שמם. עתה הואל נא קורא נעים ואדברה ואספרה באזניך מה עשיתי להמדרשים האלה ואיך התנהגתי בהם. גוף המדרש העתקתי כאשר נמצא בספר אשר לפני לא גרעתי ולא העדפתי לא הגהתי ולא תקנתי בפנים מאומה אף בחסרון והוספות בטעיות ושבושים הנכרים לעינים כי ההרגל למדני כי אף המה יועילו להמעיין הנאמן במקום אחר לדעת ולהכיר ארחות המעתיקים השונים אשר דרכו בהן מלבד אשר לא מלאני לבי להגיה ספרים מרוחי ולשנות הנוסחא בפנים ע״פ אמידת ושקול דעתי אמנה בהערותי והגהותי שקלתי הכל בכף מאזנים וברירתי והגהתי ויגעתי למצוא הנוסחא הנכונה והצבתי ציונים בפנים לעיין בהן למטה. למאמרים חתומים וסתומים והצריכים ביאור לפי דעתי יגעתי למצוא פשר דבריהם ולחשוף את מסתריהם כפי קוצר ידיעתי וחפשתי אחרי המאמרים המתאימים עמהם בש״ס ובמדרשים וכו׳ ומצאתים ב״ה והראתי את מקומם במראה מקום גם ספחתי להם השינויי נוסחאות כפי אשר מצאתי בספרים אשר נעתקו דבריהם בהם ולבולם יחדתי מקום אחד בשולי היריעה למטה אשר

תכירם כי נדפסו באותיות רש"י. בראש דברי להמדרשים והאגדות ע"פ כת"י נתתי אל לבי לבאר ולתאר את הכת"י וכמה המה הספרים אשר באו בם ושמותם וענינם אף כי אינם נוגעים לנוף המדרש אדמה כי יועילו לרבים גם שלמים אשר יחפצו לדעת מספרים כת"י יקרי הערך ועכ"ז יפיץ לפעמים אור על ידי הרשימה הזאת לביאור כמה דברים בהמדרשים אשר העתקתי הן בתבניתם והן בגופם כאשר הערתי שם. השפה אשר בחרתי לדבר בה בספרי זה היא שפת עברית, לשון הקדש למען יובנו דברי גם לאיש ישראל אשר לא ידע ולא למד את השפתות המהלכות בארץ ואף גם כי לא בעד ההמון הרב יעדתי ספרי אך בעד אלה אשר ידם רב להם בידיעת שפת עבר ומבינים דבריה על נכון. [ומי יתן והיה לב כל כותב דרישות וחקירות לספרי חכז"ל לאחוז בשפת קדשינו מורשה קהלת יעקב לתת לה כבוד ויד ושם למען יהיה הקשר אמיץ וחזק בין חכמי ישראל בכל המדינות כי יגיעו דבריהם אלינו ונכבדם גם המה ישמעו דברינו וישפטום כפי רוחב לבבם ותרבה החכמה ותפרוץ הדעת ואז כל מבקש חכמה יפנה פנים ולא עורף לשפתינו הקדושה ולספרותה הרבה והנכבדה כי שפתינו אתנו. ואל יתעונו שוא ותפל כי בזה נרחיק מלחבק את שפתינו במדינות אשר נולדנו בהם ותכבה אש אהבתינו לארצינו ולמלכינו ושרינו אשר בצלם נחיה כי לא מחכמה השערות ושעמים כאלה האם ימנעו חכמי דור ודור מלמשוך בעט סופרים בשפת רומית, למען יפיצו דבריהם בכל הארצות, מפני אהבתם הרבה לארצם ולמולדתם וללשונם ונהפוך הוא בהרחבת החכמה והתבונה יותן כבוד לארצינו ולמולדתינו וקנאת סופרים תרבה חכמה צא ולמד מדברי ימי היהודים בימי קדם חחכמים אשר כתבו דבריהם בשפת עבר הרגילה על לשון כל חכם בישראל הנחילו כבוד לארצם ולמולדתם עד העולם ועד היום למדנו להזכירם בשם "חכמי ספרד", "חכמי אשכנז" "חכמי צרפת" וכו' והחכמים אשר כתבו דבריהם בלשון הארץ אשר ישבו בה כבר נשכח שמם וזכרם ודבריהם לא יפוצו חוצה ולנו דור האחרון המה כספר החתום ולו אחזו הגאונים והרבנים בכל דור ודור בשפת ארצם ומולדתם אז כבר נשכחה ח"ו תורה מישראל ואבדה חכמת ישורון. התבוננו על זה חכמי לב ואל תכבו נחלת שאירית ישראל שימו כבוד לשפתינו הקדושה והרימו קרנה למען יורם קרן חכמת ישראל ותרבה כבודה בגוים ואז תשימו כבוד גם לארצכם ולמולדתכם עד העולם]. גם את זאת מצאתי נחוץ להעיר מראש לבל תחסדיני למתלבש בטלית של אחרים כאשר לא אפקוד את שם בעליהם על דבריהם כי אמנה הוא התבוננתי על כל המאמרים אשר נכתבו על המדרשים האלה וראיתים ושמשתי בהם גם פקדתי את שמם בראש דברי להמדרשים האלה אך להזכיר הדברים

*

בשם אומרם מפריע הענין והקישור כמובן ואף גם כי שמרתי בלשוני לבל ליחם אלי הדברים ובשם מוציא לאור אכנה את עצמי ולא אבקש כבוד כי תקרא על שמי אף מה שחדשתי ברוחי ב"ה כי אך לברר האמת מגמתי אשר אקבלו מפי כל אדם והמחקה על שרשי הדברים בהספרים הנושאים ונותנים בזה יכיר וידע למי הם ומי המה ילדי רוחי אשר חנני ה' בהם. והנה לא אכחד מאתך קורא יקר את אשר ראיתי להעתיק את המדרשים האלה ולהוציאם לאורה והוא באשר המה קשורים יחד כשלהבת בגחלת עם ספר אחר אשר חנני ה' לחברו ואשר עם לבי להטות בזה את עינך ולבך עליו והוא ספרי הגדול בשלשה חלקים אשר כניתיו וקראתיו בשם הכללי „משנת רבי אליעזר" ויפרד לשלשה ראשים:

א) „שם האחד אליעזר או תולדות רבי אליעזר בן הורקנוס" ב) „הקדמת בקורת להספר פרקי רבי אליעזר" ביותר ממאה פרקים אשר בה אדבר ברחבה על כל הענינים הנוגעים אל הספר פרקי רבי אליעזר והמסתעפים עמהם ולרגלם יבואו דרישות וחקירות על כל המון ספרי המדרשים והאגדות והתרגומים וספרי ההלכות אשר לחכז"ל בעלי התלמוד אשר נודעו לי ע"י דרישה וחקירה רבה אשר בכת"י ואשר ברפוס הרבה יותר מארבעה מאות ספרים כאלה:

ג) „בריתא דרבי אליעזר או פרקי רבי אליעזר בן הורקנוס עם פירושים והגהות" ומכיל את הספר הזה מוגה על פי שש עשרה כתבי יד ישנים ויקרים ודפוסים ישנים שונים עם פירושים והגהות מגדולי עולם אשר עודם בכת"י ה"ה פירוש רבינו יהודה בן נפים בלה"ק ופירושו בלשון ערבית, ביאור רבינו ידעיה הפניני בדרשי והגהות הגר"א (הגאון רבינו אליהו מווילנא) והגהות הגאון ר' יעקב עמדען יעב"ץ זכר כולם לברכה עם שינויי נוסחאות ע"פ כת"י ודפוסים הנ"ל וספרי קדמונים ואחרונים ועם מראה מקום בתנ"ך, ש"ס בבלי וירושלמי ובספרי התנאים והאמוראים ובתרגומים ובכל המדרשים (כשני מאות וחמשים) ובפיוטי הפייטנים ובספרי הקבלה ובספרי הגאונים והקדמונים הראשונים והאחרונים ובספרי הפוסקים הראשונים והאחרונים עם פירוש קצר וביאור המלות הזרות והקשות והערות והארות בספרי חכז"ל ובענינים שונים כאשר הודעתי נאמנה במאמרי „אגרת פתוחה" הנספח למ"ע בית תלמוד לירח אב ואלול תר"ם היו"ל בווין ע"ש. לרגל מלאכתי זאת ישבתי פה מ'נבען והייתי זה סעמים במדינת איטליא וב"ה עלתה בידי לשמש ביותר משנים עשר מאות ספרים שונים ובתוכם כארבעה מאות כת"י אשר מצאתים וראיתים בבתי עקד הספרים אשר זכרתים ואת שם ראשיהם ובעליהם היקרים והישרים סקדתי לשם ולתהלה לתודה ולברכה מעבר לשער המחברת הזאת ע"ש.

בהחלק הב' הנ"ל בפרק י"ח בו קראתי בשם עשרים מדרשים אשר עיקר יסודם ואבן פינתם מהספר פ ר ק י ר ב י א ל י ע ז ר אשר ביניהם יחשבו וימנו רובי המדרשים האלה אשר אתנם ואציעם כהיום לפניך קורא יקר ואשר הנני נכון להוציאם לאור במחברת השנית הנ"ל אשר לא ראו אור עדנה בתבניתם ותכניתם זו ולכן עמלתי ושקדתי להעתיקם ולהגיהם להוציא גם על ידם את משפטי על הספר פרקי רבי אליעזר הנ"ל וכאשר נוכחתי מיקרת ערכם אמרתי להוציאם לאורה במחברות מיוחדות כהיום הזה ואעיר כי המדרשים כאלה המצויים בדפוס לא העתקתי אם לא כי המה נוסחא אחרת לאלה אשר בכת"י ואז הכנסתי שניהם בסוג שם אחד כאשר תראה ותוכח מרשימתי הנ"ל. והיה כי ימצאו חן בעיני חכמי לב אז אניף עוד הפעם ידי א"ה להעתיק כמשפט הזה עוד מדרשים ואגדות כאלה אשר בכת"י ואשר בדפוסים ישנים אשר לא נודעו עוד לדים והמה לעשרות ולמאות. הנה הגדתי לך קורא יקר ונעים את כל אשר היה עלי לגלות את אזנך מראש לנהגך ולהביאך אל בית המדרשים האלה אשר אוכל לאמר אליך קום קרא במו והמותר החרטתי והנחתי לעת אשר תבוא ברצות ה' דרכי ואוכל להציעם לפניך בהמחברות אשר יבואו עוד. עתה קורא נחמד ונאמן אקראך בשם קום נא וקרא בהם ותתענג על דבריהם דרשותיהם ואגדותיהם ותשפיל נא עיניך להתבונן על הערותי והגהותי תחתם למטה גם תשים לבך להקדמות אשר הקדמתי לפניהם אולי יועילו לך להגדיל ולהרחיב דבריהם ואם חכם לבך אדון לפניך כתלמיד לפני רבו ואולי תבנה גם על ידי כדברי ר' חנינא (תענית דף ז' ע"א) "הרבה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכלם". ועתה אשים קנצי למילי ולא אלאך עוד בדברי לא אהלל ספרי ולא אצדיק את נפשי ולא ארבה דברי חדודים ופלפולים ודרשות בפתח דברי הקדמתי זאת כי אך על עצמותם וגופם של מחברותי אלה שמתי עיני ועליהן תסוב ותטוף מלתי בזה אך אשפוך שיחי ולבבי לפניך למצוא חן בעיניך כי תרצה את פני במנחתי זאת ותאספה אל ביתך כי לא להרבות במחירה הקרבתיה לפניך אך למען תעלה בידי על ידה להדפיס את ספרי "משנת רבי אליעזר" הנ"ל אשר יכיל כשבעים וחמשה או שמונים גליונות גדולות (Bogen) ומטה ידי להדפיסו כעת כי רב מחיר הדפסתו מטני כרבות תועליותיו ואקוה כי מחברותי אלה יעידו עליו כי נכון וראוי הוא כי יפוצו דבריו חוצה כי עצם מעצמיו ובשר מבשרו המה וכל מגמתו וחפצו להשים כבוד לתורת חכמינו ז"ל ולעשות יד ושם לחכמת ישראל וספרותם ולהועיל למבקשי דבר ה' חכמה ותבונה תורה ואמונה וכל מידה טובה והגונה וכל התומך ידי במלאכתי זאת יגדל חסדו עם חכמת חז"ל ועמדי וצדקה תהיה לו מאת ה' ויזך ה' עליו ועל ביתו

ברכותיו עד בלי די, ורחמים וחסד יתן להם אל שדי, ושכרם אתם מאת ה' היושבי בשמים, להרכות ימיהם כחול ולהוסיף להם שנות חיים, בשלום והצלחת עולם ובנחת מלא חפנים, ויזכו לראות בכבוד תורת חז"ל אשר היא לנו לעינים, ובבבוד ישראל ומקדשו ואמיתו אשר הנה לגרגרותינו לעדי עדיים, וזאת תפלת כל איש נלבב, גם תפלת ושאלת נפש ולבב

המוציא לאור

בישע אלהים, מינכען קרית מלך רב בייערן בירח שבט
בשנת **אמת וצדק** (תרמ"א) לפ"ק.

רשימה מהמדרשים ואגדות אשר דברתי עליהם בזה אגב גררא.

	צד		צד
אלפא ביתא דבן סירא . .	79	כסא ואפדרונין של שלמה המלך	51
פרקים האחרונים מתנא דבי אליהו זוטא	40	מדרש אחר על מגילת אסתר	51—52
ספר הישר על התורה .	41—40	מדרש אסתר רבתי . . .	52
מדרש ויסעו	42	תפלת מרדכי ואסתר בל"הק וארמית — חלום מרדכי ואסתר והוספית למגילת אסתר	—
מעשה אברהם	—	ספר יוסיפון	—
מדרש דאברהם אבינו . .	—	תרגום אסתר	—
מעשה אברהם אבינו ממה שאירע לו עם נמרוד	—	תרגום שני אסתר . .	53—52
מדרש אבא גוריון . .	51—50	רשימה ממדרשים ואגדות שונות	
דמות כסא של שלמה המלך	—	על מגילת אסתר וימי הפורים	48—47

רשימה מכתבי יד אשר שמשתי וזכרתי בזה.

פרק רבי אליעזר בן הורקנוס כת"י לונדון No. 27089	פי' מגלה מסרקי דר' אליעזר כת"י פאריז No. 334
מדרש ויושע כת"י מינכען No. 232	לקח טוב ה' מגלות כת"י מינכען.
מדרש ויושע כת"י דע ראססי No. 473	מדרש ה' מגלות כת"י דע ראססי No. 541
מדרש שירת הים כ"י פאטיקאן CCCIII	תרגום ותרגום שני אסתר כת"י אנגעליקא ברוטי A. 1. 2
מדרש יונה כת"י דע ראססי No. 563	מדרש עשרת מלכים כת"י דע ראססי No. 327
ילקוט שמעוני נביאים כת"י דע ראססי No. 1172	פירושים על התנ"ך כת"י מינכען No. 5
פרקי רבי אליעזר כת"י (כמה מהם).	ספר המעשים כת"י מינכען No. 222
סוד המרכבה כת"י מינכען No. 408	
מדרש אבא גוריון כת"י דע ראססי 563	

פרק דרבי אליעזר בן הורקנוס.

ראש דבר

בספר המזכיר להחי"הג ד"ר מ' שטיינשניידער לשנת 1862 צד 104—105 ברשימת שד"ל מכת"י החי"הג ר' יוסף ז"ל אלמאנצי (ונדפסה ג"כ בפ"ע) No. 195 נזכר כתב יד זה ועתה הוא באוצר הספרים בריטיש-מוזיאום בלונדון No. 27089. הכת"י הזה מכיל י"ט ספרים שונים והנני מעתיק לך כלשון שד"ל שם: „I פי' אבות להרמב"ם דפוס שונצין. II צואת הרמב"ם לבנו (הידועה בדפוס) וחמשים שערי רפואה שלו (ט' דפים כתיבה איטלקית). III איכה רבתי נ"ב דפים. IV פי' קצת מלות מאיכה רבתי (ו' דפים כתב אשכנזי). V פי' ספר יצירה (י"ט דפים כתב אשכנזי שנת רס"ד בעיר Mestre אצל ווינציאה) תחלתו: משכיל לאיתן האזרחי — ואומר שאבן עזרא ברא בריה לפני רבינו תם. VI עשר גליות (מדרש) ג' דפים. VII חבוט הקבר, תחלתו: אמר ר' יצחק בן פרנך כל עוונותיו של אדם (דף אחד). VIII סדר מתן תורה (מדרש) ו' דפים. IX פטירת משה רבינו, תחלתו: אתם נצבים משה עלה לרקיע ודשו רגליו ערפל (ה' דפים). X מדרש אחר ממשה רבינו: רבות בנות עשו חיל (דף אחד). XI מדרש שלמה המלך: כתוב כה אמר ה' אל יתהלל חכם (דף וחצי) כולל מעשה אשמדאי ואולי הוא כמו בחבורי מעשיות הנדפס ולא ראיתיו עד הנה (עיין שטיינשניידער עמוד 606). XII פרק דר' אליעזר בן הורקנוס: ראשית (בכת"י עצמו „ראשון" חמל"ה) דברינו ופתחון פינו חיבין (בכת"י עצמו „חייבים" חמל"ה) אנו ליתן שבח והודאה לפני מ"ה (ב' דפים). XIII סדור של מדות טובות: ה' בחכמה יסד ארץ (דף וחצי). XIV יסוד אלף בית (ב' דפים) אלף זה הקב"ה שהוא ראשון. וקרוב לסופו כתוב: לכיצאו ת"ת שנה לחרבן בית שני מתמעטין בני קדר . . . לסוף רצ"ה שנה למנין הגוים מלכותן מסתלקת מן העולם . . . לסוף ש"ד לחשבונן בא בן דוד אם ירצה הקב"ה . . . שבן בלשון קורין לרע ב"ד ביש מזליה. XV שלחן של ארבע: רוקע הארץ על המים (כ"א דף) נעתק בשנת רס"ה במישטרי (Mestre) והסופר אמר: אראה מדי יום יום עליונים למטה וידל ישראל מאוד בעו"ה ולא ישאר מהיה בישראל

מפני לחציהם ודחקיהם וח"ו אירא שלא יוכלו לעמוד לפני . . . ורבים קמים עלינו יהי רצון שהקב"ה אבי יתומים יצילנו מידם ויגאלינו מהר גאולת עולמים אכי"ר. XVI פי' ההגדה (של פסח) לר' יוסף גקטליא עד חכם מה הוא אומר (ו' דפים) בשנת רס"ד במישטרי. XVII מסעות ר' בנימין, י"ג דפים, כתיבה אשכנזית קדומה יותר. XVIII ענין כורש ומעשיו, דף וחצי, והוא מפי' דון יצחק לישעיה. XIX מדרש ויסעו ו' דפים. הכת"י הזה נכתב על נייר בשנת 1504." עכ"ל.

בנומ' XII נמצא המדרש הזה אשר אציענו היום לפניכם וכתוב בראשו „זהו פרק דרבי אליעזר בן הורקנוס" ובסופו „סליק פרק דרבי אליעזר בן הורקנוס". כל מי אשר יביט בהקונטרס הזה יכיר כי אינו הספר „פרקי רבי אליעזר" אשר דברתי עליו בארוכה בספרי הגדול משנת רבי אליעזר חלק ב' המכונה „הקדמת בקורת לספר פרקי רבי אליעזר בן הורקנוס" כי לא נמצאה בו אך תיבה אחת מהעשרים תיבות שהביאם רבינו נתן בעל הערוך מברייתא דרבי אליעזר וכל מה שהביאו הגאונים והקדמונים ז"ל ממנה לא נמצא בזה אך נכיר בו כי הוא יסוב על ששת ימי הבריאה והוא קיצור מהפרקי רבי אליעזר פרק ג', ד', ה', ו', ט', ופרק י"א ובאשר מסיים בבריאת האדם ובהתיבות „פתח אדם ואמר ה' מלך גאות לבש לבש ה' עוז התאזר ועוגין אחריו אף תכון תבל בל תמוט" נראה כי נעתק למדרש לראש השנה שבו נברא האדם לפי שיטת הפרקי רבי אליעזר. הקונטרס הזה יש להסדידו בשני חלקים שונים. א) ההקדמה לפרק דר' אליעזר בן הורקנוס המזכרת חרוזים מפיוטים „ואין קצבה לשנותיו ואין קץ לאורך ימיו ואין שיעור למרכבות כבודו ואין פירוש לעילום שמו" ואינם אך שינוי מנוכח לנסתר מהפיוט אין קצבה אחרי ונתנה תוקף לר"ה ויו"הכ מר' אמנון ממגנצא 1105? דבריו בצד 4 „וקולו חוצב להבות וכו' עד וברא כל מעשה בראשית בלא עמילה" לקוחים כלשונו מאותיות דר"ע דפוס קושטנטינא אות קו"ף ונמצא ג"כ בשמות רבה פ' ה' ובפסיקתא חדתא ליו"הכ בבי"המד ח"ו צד 65 וכולם שמשו בלשון התנחומא וארא וידבר אלהים אל משה ע"ש. וכן שמשה בלשון מדרש ויושע בת"י בתחלת דבריה „ראשון דברינו ופתחון פינו חייבים אנו ליתן שבח והודאה". אך בטח ההקדמה הזאת עד תיבת „לכן" אינה מהספר והיא הקדמה להקונטרס הזה מהמעתיק הראשון ועיקר המדרש הזה יתחיל „פתח ר' אליעזר בן הורקנוס מי ימלל וכו'". ב) גוף המדרש העתיק כלשונו מהפרקי רבי אליעזר מהפרקים הנ"ל ודלג על כמה דברים אשר אינם שייכים לעיקר הבריאה ר"ל לבריאת העניינים. בדבריו מבריאת יום רביעי הבנים מאמר ממם בבא בתרא דף

ע"ה ע"א ובדבריו מהיום הששי נוסף בו דבור הקב"ה עם המלאכים אשר נמצא כיוצא בזה בפסיקתא חדתא הנ"ל לחג הפסח ובילקוט שמעוני ובמדרש ר' שמעיה השושני ובפי' הרא"ש על התורה והוא ג"כ יסוד הפיוט אאמיר מסתתר יוצר לשבת הגדול מר' יוסף בר' שמואל טוב עלם 1040. כאשר נעיר א"ה בהערותינו להמדרש הזה ע"ש וכנראה כולם כבר שמשו בו. אך קרוב יותר כי כולם שמשו במדרש אבכיר הנעתק בילקוט שמעוני בראשית רמז י"ז ובילמדנו עין הערה ע"ח להמדרש הזה. אמנם באשר רובו אינו אך העתקה מהפרקי רבי אליעזר כלשונו לא נוכל להחליט דבר מאומה על הזמן אשר בו נכתב המדרש הזה ועל מחברו. שם הקונטרס הזה "פרק דר' אליעזר בן הורקנוס" אך אם הוא השם אשר נתן לו מחברו אין לברר אך עכ"פ יכונה "פ ר ק" בלשון י ח י ד באשר איננו מכיל אך חלק קטן מ ס ר ק י ר' אליעזר והכינוי הזה עד נאמן כי מכנהו יהם הפדר"א לר"א בן הורקנוס ולא רצה להעלים את מקורו. ויש להעיר כי במקום אשר בפדר"א פרק ג' יאמר "שמים מאיזה מקום נבראו" יאמר בו "מים מהיכן נבראו" ומסיים "ואין אור אלא מים וכו'". אחרי השבעה דברים שנבראו קודם בריאת העולם יסיים "וכולם מן הפסוק כדאיתא לעיל בהתחלת פירוש עשרת הדברים" ובטח דברי המעתיק המה שנתעצל להעתיק מה שהעתיק כבר וכונתו לקונטרס VIII בכת"י זה המכונה "סדר מתן תורה" הנ"ל. ברשימת אסמאני כת"י סאטיקאן 20 CCCIII מ ד ר ש ע ל ש י ר ת ה י ם ט ה ר ט ב "ם מתחיל "ראשון דברינו ופתחון פינו חייבין אנו ליתן" שמדבר לפי דבריו מהעשרה מאמרות מגן עדן וגיהנם ומכיל ששה דפים 266—260 איננו המדרש פרק רבי אליעזר בן הורקנוס הזה וגם איננו מהרמב"ם אבנה הוא מדרש על שירת הידוע בשם מ ד ר ש ו י ו ש ע ומתחיל בו בהמאמר "ראשון דברינו ופתחון פינו חייבין אנו ליתן הודאה ושבחה למי שאמר והיה העולם ובראו בשלשה שמות אלו וכו'" ונמצא ג"כ במדרש ויושע כת"י מינכען 232 ונמצא ג"כ בסוף מדרש ויושע כת"י דע ראסס 473 עיין העתקתו בקונטרס הזה ובראש דברי עליו. יחוסו להרמב"ם בדוי הוא מאסמאני בעצמו באשר בא בכת"י זה צואת הרמב"ם לר' אברהם בנו ועוד כמה קונטרסים מהרמב"ם. אמנה מזה למדנו כי בעל ההקדמה למדרש פרק ר' אליעזר בן הורקנוס כבר שמש בלשון המדרש ויושע הזה כנ"ל. בגליון ההעתקה רשמתי כמה הערות והגהות ומראה מקום אך על המאמרים אשר נעתקו מהפדר"א לא העירותי מאומה כי כבר נתפרשו כולם בספרי על הפדר"א הנ"ל ואין להכפיל הדברים:

פרק דרבי אליעזר בן הורקנוס

ראשון (א) דברינו ופתחון פינו חייבים אנו ליתן שבח והודאה לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקים לעולם ולעולמי עולמים ואין קצבה (ב) לשנותיו ואין קץ לאורך ימיו ואין שיעור למרכבות כבודו והכל יתכלה וישתנה (ג) והוא אדון שלא יתכלה ולא ישתנה וחוץ ממנו דבר לא נהיה ואין פירוש לעילום (ד) שמו ולו לבדו נאה שבח וגדולה וקולו (ה) חוצב להבות ודבורו מפרק הרים ומשבר סלעים ואבנים וקשתו אש וחציו שלהבת ורומחיו לפידים ומגיניו עננים וחרבו ברק ויוצר הרים וגבעות ובורא רוחות ונשמות ועושה שלום בין אש למים (ו) ועשה שמים בדיבורו ויסד ארץ בסיחותיו (ז) וברא כל מעשה בראשית בחכמתו בלא עמילה ובלא יגיעה שנאמר (ח) הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו והוא רם ונשא והוא גדול ונורא אדון האדונים ואדיר האדירים אלהי האלהים והוא היה לבדו טרם עולם והוא יהיה לבדו דובר דבר חושב מחשבה ונעשת הוא יודע מה היה טרם עולם והוא יודע מה יהיה אחר עולם והוא מחלה (ט) כל מעשיו תלה רום בדיבורו והתליל (י) תחת ברוחו ותלה רקיעים ברום עולם ועליהן רום שאין להם סוף שלא הירשנו חכמים לדרוש ולחקור (יא) ורקע חלדות (יב) על עומק שאין בריה יכולה לפשפש (יג) לכן (יד) פתח ר' אליעזר בן הורקנוס:

(טו) מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו (טז) וכי יש לך אדם שיכול לספר כל נפלאותיו של הקב"ה ואף מלאכים אינו (יז) יכולים

(א) סל"ל בסיימתו סע"ל הערוך "רקסים" ומיזו לך סגס"ם ממנו על דרך לשון סכתוב. כלסון סזס ממלא בדקם מדרש ויוסע כת"י עיין בדקם דבר: (ב) תפס לשון ר' לממון בפיוט לין קלנס עיין בדקם דבר: (ג) עיין פלר"ל פרק כ"ל: (ד) נגזר מן "עולם" ופי' בלמות כמו "בלמיות" מן "בלם" "תמידים" מן "תמיד": (ה) כלסון סזס בתנחומא ורח וילבר מלסים לל מסס לותיות דר"ע דסום קוסטנטינל לות קוף שמות רבה פ' ס' ובפסיקתא מדתא בג"סהוד ס"ו לד 65 ע"ם ועיין בדקם דבר: (ו) עיין ילקוט שמעוני ליוב רמז תתקי"ב בסם פסיקתא וילוסלמי: (ז) כמו "בסיחותיו" בסין סמלילת ובלשון סתפכס "ליכי יודע מס אתס סס" שבועות פרק מ': (ח) ישעיה מ' כ"ח: (ט) מן "תלה" פי' ונקשיל ומעניב כל דבר זס בזס כדמפרס ומזיל. ועיין פסר ילקוט פרק מ': (י) ג"כ סולאתו תלים מן "ותולינו" תהלים קל"ז ג': (יא) עיין מגיגה לף י"ב ע"ב ולף י"ג ע"ל: (יב) רבים מן "הלד" ופי' עולמים ועולמות: (יג) עיין ספר ילקוט פרק מ': (יד) בזס מתחיל לפענ"ך גוף המדרש, עיין בדקם דבר. פלר"ל פרק ג': (טו) תהלים ק"ו ב': (טז) פלר"ל סס ומס נפתון: (יז) ג"ל מיכס:

לספר (יח) אלא מקצת גבורותיו לדרוש מה שעשה ומה שעתיד לעשות למען יתרומם שמו בפה כל בריותיו שברא מסוף העולם ועד סופו שנאמר (יט) דור לדור ישבח מעשיך וגבורותיך יגידו. קודם שברא הקב"ה את העולם היה הוא עצמו בלבד ועלה במחשבתו לבראות את העולם והיה מחדש (כ) יסודותיו ומוצאיו ומובאיו בארץ ולא היה מתקיים עד שברא תשובה לפי ששבעה דברים נבראו קודם העולם ואילו הן תורה וגיהנם וגן עדן וכסא הכבוד ובית המקדש ותשובה ושמו של משיח וכולם (כא) מן הפסוק כראית (כב) לעיל בהתחלת פירוש עשרת הדברות (כג) והתחיל לבראות העולם וברא שמונה דברים ביום הראשון ואילו הן שמים וארץ ואור וחושך ותוהו ובוהו ורוח ומים. מים (כד) מהיכן נבראו מאור לבושו של הקב"ה לקח ופירש כשמלה והיו נמתחין והולכין עד שהשמיע להם די. ומנין שמאור לבושו נבראו שנאמר (כה) עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה ואין אור (כו) אלא מים שנאמר (כז) יפוצץ ענן (כח) לאורו. וארץ מהיכן נבראת משלג שתחת כסא הכבוד לקח וזרק על המים ונקבעו (כט) המים ונעשו עפר הארץ שנאמר (ל) כי לשלג יאמר הוי ארץ. וקורקסי השמים כמי אוקיינוס הם אחוזים שמימי אוקיינוס בין קצות הארץ לקצות השמים וקצות השמים על מי אוקיינוס הן פרושין כאהל שהיא פרוסה וקצותיו למטה כך הן השמים קצותן למטה ותוכן למעלה שנאמר (לא) הנוטה כדוק שמים ויתחם כאהל לשבת. ארבע רוחות נבראו בעולם אילו הן רוח פנית המזרח ורוח פנית הדרום ורוח פנית המערב ורוח פנית הצפון. רוח פנית המזרח משם אור יוצא לעולם רוח פנית הדרום משם טללים וגשמי ברכה יורדין לעולם רוח פנית המערב שם אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום וגשמים יורדין לעולם רוח פנית הצפון משם חושך יוצא לעולם ושם מדור לזיקים ולמזיקים ולשדים ולרוחות ולזועות ומשם רוח רעה יוצא לעולם ועוד רוח פנית הצפון בראו הקב"ה ולא גמרו. ולמה לא גמרו אמר אלא (לב) שאם יבא שום אלוה' בעולם ויאמר אני אלוה' אז יגמור את הפנה הזאת אז ידעו הכל שהוא אלוה'.

(יח) מלא פי' כך מקצת גבורותיו יש לדרוש מה שעשה וכו': (יט) תהלים קמ"ה ד': (כ) בפדר"א מפרש וכ"ל: (כא) כל זה מהמעתיק שלנו על פרקיות מהכתוב. עיין פדר"א שם: (כב) ל"ל כדלעיל: (כג) טוש "שלש מתן תורה" עיין גרסם דבר: (כד) בפדר"א הגרסה שמים ומימה בלשונו בכל המאמר הזה. ומה שהקליף בעל המדרש הזה שמים מים מקום שהולך בפיות המדרשים שהמים נבראו מאם ומים וא"כ לא נבראו מאור לבושו של הקב"ה. ועיין בפירושינו לפדר"א שם: (כה) תהלים ק"ד ב': (כו) עיין תענית דף ז' ע"ב: (כז) מיוב ל"ז י"ח: (כח) ל"ל בלשון הכתוב "יפיץ ענן אורו": (כט) ל"ל ונקבעו כבפדר"א שם: (ל) מיוב ל"ז ו': (לא) ישעיה מ' כ"ב: (לב) ל"ל אלא אמר:

(נג) ביום השני ברא השמים (נד) וברא המלאכים והרקיע ואש של בשר ודם ואש של נהינם והלא שמים ביום הראשון נבראו שנאמר (נה) בראשית ברא אלהים את השמים ואיזהו רקיע ברא ביום השני ר׳ אלעזר אומר רקיע שהוא כעין קרח הנורא שנאמר (נו) ודמות על ראשי החיות רקיע כעין הקרח הנורא כעין אבנים טובות ומרגליות והוא מאיר לכל השמים כנר שהוא מאיר בבית וכשמש שהוא יוצא בגבורתו בצהרים שנ׳ (נז) ונהורא עמיה שרי וכן עתידים הצדיקים להאיר שנא׳ (נח) והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ואילו לא היה הרקיע היה העולם נבלע במים של מעלה ממנו מים ולמטה ממנו מים מבדיל בין מים למים שנא׳ (נט) ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים (ס) מבדיל (סא) בין מים למים (סב) העליונים למים התחתונים. והמלאכים שנבראו ביום הראשון (סג) כשהן משתלחין הם נעשין רוחות וכשהן משרתין לפניו הן נעשין אש שנאמר (סד) עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט. וארבע כיתות של מלאכי השרת משרתין לפני הקב״ה ואילו הן מחנה הראשון (סה) של גבריאל על ימינו ומחנה השניה של מיכאל לפניו ומחנה השלישית של אוריאל על שמאלו ומחנה הרביעית של רפאל מאחריו ושכינת הקב״ה באמצעו וכסאו גבוה ותלול למעלה באויר ומאורות (סו) כבודו כעין חשמל חציו אש וחציו ברד ועטרת בראשו וכתר שם המפורש במצחו ועיניו משוטטות בכל הארץ מיכאל חיים ומשמאלו מות ושבט של אש בידו ושבעה מלאכים שנבראו מתחלה משרתים לפני הפרוכת הפרוסה לפניו והדום רגליו באש וברד ואש מתלקחת סביבות כבודו ושבעה ענני כבוד סובבין אותן ואופן וגלגל וכרוב נותנים לפניו שבח הן הם הכרובים כשהוא מדבר פני מזרח מדבר מבין שני הכרובים פני אדם וכשהוא מדבר פני דרום מדבר מבין שני הכרובים פני אריה וכשהוא מדבר פני מערב מדבר מבין שני הכרובים פני השור וכשהוא מדבר פני הצפון מדבר מבין שני הכרובים פני נשר . . לעומתם האופנים וגלגלי המרכבה ומקול זעקת גלגלי המרכבה זיקים וברקים יוצאים לעומתם ושני שרפים עומדים אחד

(נג) פדר״א פרק ד׳: (נד) נפדר״א פס הגדפ״ת ניום הפני נרא הקנ״ס לת הרקיע ולת המלאכים ואפו פל נפר ודם וכו׳ וכל״ל גם כאן. ואולי הפמים הול כנוי לקנ״ס ותיבת ונרא נפחנם מן נרוך הוא. כי הפמים כנר נגלו ניום לאפון ופס כונתו לפרקיע מדוע אמה ג״כ הרקיע וע״כ נלרך לנו לפגיה לו לפרם כנ״ל: (נה) נרפפית פ׳ פ׳: (נו) יפזקאל פ׳ י״ב: (נז) דניאל ב׳ כ״ג: (נח) דניאל י״ב ג׳: (נט) נרפפית פ׳ ו׳: (ס) ל״ל ״ויפי״: (סא) קוף הפפוק נפרפפית הכ״ל: (סב) ל״ל ״בין מים העליונים״: (סג) ל״ע הלא המלאכים נגלו ניום אני כדמפורש למעלה ונפדר״ת פס? וע״כ ט״ס וכ״ל כמו נפדר״ת ״פנגלו ניום אני״: (סד) תהלים ק״ד ד׳: (סה) ל״ל הרפפונה: (סו) ל״ל כנפדר״ת פס ״ומלאות״:

מימינו ואחד משמאלו ושש שש כנפים לאחד מהם שנאמר (מז) שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים לאחד ואמר (מח) בשתים מכסים את פניהם שלא יביטו פני השכינה ובשתים יכסו את רגליהם שלא יראו לפני השכינה ובשתים מעריצין ומקדישין את שמו הגדול והן עומדין אצל כסא כבודו ואינן יודעין מקום כבודו שנאמר (מט) ברוך כבוד ה' ממקומו וההיות עומדות באימה וביראה ברתת בזיע ומזיעת פניהן נהר של אש יוצא ומושב (נ) לפניו שנאמר (נא) נהר דינור נגד ונפיק מן קדמוהי וזה עונה וזה קורא וזה עונה וזה קורא (נב) קק"ק ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו וישראל שהן גוי אחד בארץ מיחדין את שמו ואומ' (נג) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד והקב"ה משיב ואומר אני ה' אלהיכם ומציל אתכם מכל צרה.

(נד) בשלישי היתה כל הארץ מישור כבקעה וכשיצא הדבור מפי הגבורה יקוו המים (נה) נעשה מקצת הארץ הרים וגבעות ונתפזרו על פני כל הארץ ועלה לתוכה של ארץ ונעשה עמקים עמקים ונתגלגלו המים ונקוו לעמקים שנאמר (נו) ולמקוה המים קרא ימים מיד נתנאו המים ובקשו להחריב את העולם עד שנער בהן הקב"ה וכבשן ונתן תחת כסות רגליו ומדדן בשעלו שלא לסחות ולא להוסיף שנאמר (נז) מי מדד בשעלו מים ועשה חול גדר לים כאדם שהוא עושה גדר לכרטו ובשעה שעולין ורואין את החול לפניהם מיד חוזרים לאחוריהם ופתח פתח לגן עדן שממנו נטועים על פני כל הארץ כל מין עץ אילן וכל מיני דשא ועשב וערך שלחן לבריאות (נח) עד שלא נבראו שנאמר (נט) תערוך לפני שולחן וכל המעיינות עולין מן התהומות להשקות ר' יהושע אומר תהום אחד יש אצל גיהנם והוא נובע ומוציא מי תענוג לבני אדם.. ר' יהודה אמר בכל חדש וחדש סולמות (ס) עולין מן התהומות להשקות את פני כל הארץ והעבין משמיעין קול למים והימים משמיעין קול צנורותיהן לתהומות ותהום אל תהום לעלות ליתן לעבים שנאמר (סא) תהום אל תהום קורא לקול צנוריך והעבים שואבים מים מן התהומות שנאמר (סב) מעלה נשיאים מקצה הארץ וכל מקום שיפקוד להם המלך שם הם ישאבו (סג) מים ומיד הארץ מתעברת

(מז) ישעיה ו' ב': (מח) תיבת ומאי מיותר ומה נגרום ומימר יקום מסכי לא מעתיק לסון סכתוב? ובלעט"ל להגיה "וגומר": (מט) יחזקאל ג' י"ב: (נ) ל"ל כצפדל"ת מם מוסך: (נא) לניאל ז' י': (נב) פסוק ביסעיה ו' ג'. קק"ק כ"ת קדוש קדוש קדוש: (נג) דברים ו' ד': (נד) פדל"ת פרק ס': (נה) דרמסים מ' ט': (נו) בראשית א' י': (נז) ישעיה מ' י"ב: (נח) פי' כמו "בריות" ובמיסם מסורס בדל ופי' בדומים: (נט) תהלים כ"ג ה': (ס) בפדל"ת מם "סילונית": (סא) תהלים מ"ב ח': (סב) תהלים קל"ה ז': (סג) בפדל"ת הגרסת מם הם מגמיעים ול"ל הכל יגמיעו (או מגמיעים) מיס:

וצומחת כאשה שמתעברת ויולדת. אבל כשרוצה הקב"ה לברך פירות שבארץ פותח אוצרו הטוב שבשמים וממטיר על הארץ שהן מים זכרים שנאמר (סל) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעיתו ולברך את כל מעשה ידיך.

(סם) ביום הרביעי ברא שני המאורות הגדולים לא זה גדול מזה ולא זה גדול מזה שוים בגובהם באורם ובתוארם נכנס זה אצל זה והיה זה אומר לזה אני גדול ממך מה עשה הקב"ה ליתן שלום ביניהם הקטין אחד מהם שהלשין את חבירו שנאמר (סו) את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה. (סז) בחמישי השריץ מן המים כל מיני עופות זכרים ונקבות טהורים וטמאים וכל מיני דגים טהורים וטמאים וכל מיני חגבים זכרים ונקבות טהורים וטמאים ולויתן נחש בריח במים התחתונים והוא (סח) מוכן לצדיקים לעתיד לבוא שנאמר (סט) יכרו עליו חברים (ע) ואין חברים אלא תלמידי חכמים שנאמר (עא) היושבת בגנים חברים וגו' ואין כירה אלא סעודה שנאמר (עב) ויכרה להם כירה גדולה והשאר חולקין אותן בשוה שנאמר (עג) יחצוהו בין כנענים ואין כנענים אלא תגרים שנאמר (עד) כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב.

(עה) בשישי הוציא מן הארץ כל מיני בהמות זכרים ונקבות טהורות וטמאות וכל מיני שקצים ורמשים ובהמות בהררי אלף ומרעיתו באלף הרים בכל יום ויום והם נצטחין מאליהן בלילה אחת שנאמר (עו) כי בול הרים ישאו לו והוא מוכן לצדיקים שנאמר (עז) העשו יגש חרבו (עח) ובקש לבראות אדם ונמלך במלאכי השרת שנאמר

(סל) דניאל כ"ח י"ג: (סם) פדר"א פרק ו': (סו) בראשית א' ט"ז: (סז) פדר"א פרק ט': (סח) ב"ב דף ע"ה ע"א ועיין פדר"א פרק י' ועיין תנחומא פ' נצבים: (סט) ישעיה מ' ל': (ע) במד' ג"ג דף ע"ה ע"א "אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן שנאמר יכרו עליו חברים ואין כירה אלא סעודה שנאמר ויכרה להם כירה גדולה ויאכלו ויפתו ואין חברים אלא ת"ח שנא' היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך והפאר מולקים לותו ועושים בו סחורה בשוקי יהודאים שנאמר יחלוקו בין כנענים ואין כנענים אלא תגרים שנאמר כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב" ועי"ש הגמ' יש לתקן הנוסחא כאן כי אסר הוא. ועיין בסיקתא חדתא לאב הסכות בב"ר-שמ פ"ו לך 52: (עא) שיר השירים פ' י"ג: (עב) מלכים ב' ו' כ"ג: (עג) ישעיה מ' ל': (עד) הושע י"ב פ': (עה) פדר"א פרק י"ח: (עו) ישעיה מ' כ': (עז) ישעיה מ' י"ט: (עח) מכאן עד תיבת "והתחיל הקב"ה" לישנא בפדר"א אמנם כיולא בזה בילקוט מעוני ובילקוט שמעוני דפוס שלוניקי בקונדרים אחרונים בסוף הילמדנו ובסוף ב"ר בב"ר-שמ פ"ו לך 88 פי' כ"ג. ובסוף פי' הרא"ם שכתב בסוף מדרש ב"ר-שמ פ"ח לך 161. והב' הענינים יחד בקיצור סתני בפי' הראשון ילקוט שמעוני בראשית רמז י"ז בסוף תכניה פי"ב בתיוויים כהים ולך הענין הא' ילקוט שמעוני בהעלותך רמז תסי"ט בענין אחר

(עט) נעשה אדם בצלמנו אמרו לפניו רבונו של עולם (פ) מה אנוש כי תזכרנו וגו׳ אמר להם הקב״ה בואו ואודיעכם שאני עתיד להוציא ממנו אומה שלימה ומי הם ישראל . . אמרו לפניו ומה יהא זכותה של אומה זו אמר להם הקב״ה אני אומר לכם מה שהם עתידין לעשות לפני ביום ראשון בראתי שמים וארץ והשריתי שכינתי בשמים ואף הם עתידים לעשות לפני אוהל מועד ואשרה שכינתי בו בשביל כבודם . . ביום שני בראתי רקיע והבדלתי בין מים למים ואף הן עתידין לעשות לפני פרוכת והיא מבדלת בין הקודש ובין קודש הקדשים . . ביום השלישי בראתי דשאים וזרעים ואילנות ואף הן עתידין לעשות לפני שלחן ועליו לחם הפנים שהם מן הדשאים ולהקריב לי הכבורים שהן מן האילנות . . ביום הרביעי בראתי שני המאורות להאיר ביום ובלילה ואף הם עתידים לעשות לפני מנורה ועליה נרות תמיד . . ביום החמישי בראתי כל עוף כנף ואף הם עתידין לעשות לפני כרובים שהם מסוככים בכנפיהם על הפרוכת . . ביום הששי רוצה אני לבראות אדם שיהא ראש לכל דורו ואף הן עתידין לעשות להפריש לפני אהרן כה״ג. אמרו לפניו רבונו של עולם דיי (פא) אנו לך בכל זאת אמר להם הקב״ה בואו ואודיע אתכם יותר ממה שאמרתי לכם שבמדה שעשיתי כך אני עתיד לעשות להם במצרים . . ביום הראשון בראתי שמים וארץ והבדלתי בין אור לחושך כך אני עתיד להבדיל להם בין אור לחושך שנאמר (פב) לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתו שלשום (פג) וגו׳ (פד) ולכל בני ישראל היה אור במושבותם . . ביום שני בראתי רקיע והבדלתי בין מים למים כך אני עתיד להבדיל להם בין מים למים שנאמר (פה) והמים להם חומה מימינם ומשמאלם . . ביום השלישי בראתי דשאים וזרעים כך אני עתיד להפריח פרי ממעיהם (פו) שנאמר (פז) רבבה כצמח השדה

ע״ם. וכמדרש ר׳ שמעיה המובא בתורת כת״י מינכען 5 ובלקט גמ״ע פרענקעל׳ס מאנטפריסט 1864 לף 126 ,127. המלק הני בשיווייס שקיקאח מדחח לקנ המקח בי״המר ח״ו לף 38 וכנרמה ר׳ שמעיה המוסני כנר שמע בהמדרשים המלה. ר׳ יוסף בר׳ שמואל טוב עלם (1040) שמע בהמאמר הזה בפיוטו חאמיר ומקחתר יולר למקח הגדול: (עט) ברחשית ח׳ כ״ו: (פ) תהלים ח׳ ה׳: (פא) המלמן מגומגם כי לפי זה אמרו לפניו המלאכים שחע״פ שיעשו ישרחל כך עכ״ז לי להקב״ה המלאכים נלבד ואין לוחך נבריאת האדם ולפ״ז תשובת הקב״ה חיננה מובנת כלל כי עוד תגדל תמיהת המלאכים שלא לי למה שנברח האדם ומה לך להוסיף למה עוד נפשים ונשלחות? ועוד קשה וכי כל חלה מילחא זוטרתי חלל המלאכים חחרי שהקב״ה חשפע לדבר גדול מאוד. ונלשענ״ל להגיה „מורים חנו לך״ בנוקוס „דיי חנו לך״ ולפ״ז יובנו דברי הפסוק מעלמם: (פב) שמות י׳ כ״ג: (פג) ל״ל „חיים מתחתיו שלשת ימים״: (פד) שמות י׳ כ״ג: (פה) שמות י״ד כ״ב וכ״ט: (פו) ל״ל פרי מעיסם: (פז) יחזקאל ט״ז ז׳:

נתתיך . . ביום רביעי בראתי חמה ולבנה חמה להאיר ביום ולבנה להאיר בלילה כך אני עתיד להעמיד להם עמודים אחד ביום ואחד בלילה אחד של ענן ואחד של אש של ענן להאיר ביום ושל אש להאיר בלילה . . ביום חמישי בראתי עופות כך אני עתיד להמטיר עליהם עופות שנאמר (פמ) וימטר עליהם כעפר שאר וכחול ימים עוף כנף . . ביום הששי אני רוצה לבראות אדם שיהא ראש לכל דורותיו כך הם עתידים להיות ראש לכל האומות מיד פתחו ואמר (פט) (נ) יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו . . והתחיל (נא) הקב"ה לקבץ עפרו של אדם מארבע כנפות כל (נב) הארץ. אדום ושחור ולבן וירקרק אדום זה הדם שחור אילו הקרובים לבן אילו גידים ועצמות וירקרק זה הגוף ולמה קבץ עפרו מארבע רוחות כנפות הארץ אמר הקב"ה שאם ילך אדם מן המזרח למערב והגיעו (נג) קצו ליפטר מן העולם שלא תאמר הארץ אין עפר גופך ממני ללמדך שבכל מקום שאדם הולך והגיע קיצו משם עפר גופו שנאמר (נד) כי עפר אתה ואל עפר תשוב . . ושתים עשרה שעות היה אותו היום וכל (נה) שעה ושעה שימש מלאכתה שעה ראשונה הוצבר עפרה (נו) שנייה נעשה גולם שלישית נזרקה בו נשמה (נז) וכשנזרקה בו נשמה היה מסתכל ומביט בין למעלה ולמטה ורואה את כל הבריות שברא הקב"ה והיה שמח בלבו נתקבצו כלן ובאו להשתחוות לו אמר להם אדם מה לכם הבריאות (נח) שאתם באים להשתחוות לי בואו אני ואתם ונמליך למי שבראנו פתח אדם ואומר (נט) ה' מלך (ק) גאות לבש לבש ה' עוז התאזר ועונין אחריו (קא) אף תכון תבל בל תמוט :

סליק פרק דרבי אליעזר בן הורקנוס.

(פמ) תהלים ע"ח כ"ז: (פט) ל"ל ומאמרו: (נ) תהלים ק"ד ל"ב: (נא) ויכתן ועל קופו פדר"א פרק י"ח: (נב) תיבת כל נעותה: (נג) ל"ל והגיע: (נד) בראשית ג' י"ט: (נה) עד תיבת מלאכתה ליתא בפדר"א: (נו) ל"ל עפרו: (נז) לבוא על שאלי הסנעות ועיין בפדר"א שם: (נח) ל"ל הבריות ועיין לעיל הערה כ"ה: (נט) ל"ל ומאמרו: (ק) תהלים ל"ג ח': (קא) שם:

מדרש יונה

ראש דבר

שלשה מדרשים שונים נמצאו להספר יונה וכולם מתאימים יחד בעניניהם ובאגדותיהם וכולם יסודם מספר פרקי ר׳ אליעזר פרק י׳ אך נשתנו בסדריהם ובגירעון והוספות איזה אגדות קטנות כאשר נבאר אי״ה אשר ע״ז נכיר כי אינם מדרש אחד ואין מחבר אחד להם אך המה שלשה ספרים משלשה מחברים שונים. הראשון אשר נדמה בטח כי שמש במדרש כזה הוא רבינו בעל הילקוט שמעוני כי בספר יונה רמז תק״ן ותקנ״א העתיק הענין מיונה בשם ״פרקי רבי אליעזר״. אמנה רובי דבריו נמצאו באמת בפדר״א פרק י׳ ופרק מ״ג ועפ״ז נוכל לשפוט לכאורה כי לא שמש אך בפדר״א כאשר רשם את מקורו וכל אלה ההוספות שנמצאו בדבריו אפשר שנמצאו ג״כ בפדר״א אשר לפנינו. אך כמעט נראה ונוכח כי גוף הפדר״א לא היה הפעם המקור לבעל הילקוט שמעוני. א) כמה דברים נוספו בו ברמז תק״ן הטשל מהמלך והמנקת. האגדה מהדגה המעוברת בשם״ה אלפים רבבות דגים קטנים. דבור הדגה והדג עם לויתן. נוסחאת תפלת יונה. הדג הקיא את יונה תתקס״ה פרסאות ליבשה. ב) ברמז תקנ״א מעתיק מאמר גדול בשם פרקי רבי אליעזר ואף תיבה אחת ממנו לא נמצאה בפדר״א שבידינו. כן המאמר ברמז תק״ן וגנוה היתה עיר גדולה עד הגיע הדבר לאכנפר מלך גנוה שלא נרשם בצדו מקורו ונראה ששייך להציון הקודם בשם פר״א וגם זה לא נמצא בו. האי אפשרות שנמצאו המאמרים האלה בפדר״א שהיה לעיני בעל הילקוט שמעוני נוכח ה) באשר לא נמצאו ההוספות האלה לא בכת״י מהפדר״א ולא בנוסחאות הדפוס. ג) הנה כל הפרק הזה נעתק ג״כ בתנחומא ס׳ ויקרא ובו לא נמצאו ההוספות האלה וכן במדרש יונה כת״י (עין הלאה) אינם. ג) ברמז תק״ן נעתק מאמר מהפדר״א האמיתי מפרק מ״ג שבו יאמר ר׳ נחוניא בן הקנה שפרעה מלך מצרים היה המלך שבגנוה וא״כ היה שמו סרעה ובהמאמר שלפנינו יכנה שם מלך גנוה אסנסר?! ד) כל אוזן טילין תבחן כי ב׳ לשונות שונות מעורבות בהמאמרים האלה לשון הפדר״א ולשון מדרש אחר בעל ההוספות. ע״כ מצאנו נחוץ להחליט כי רבינו בעל הילקוט לא שמש בגוף הפדר״א אך במדרש אחר על ספר יונה שהרכיב דברי הפדר״א עם אגדותיו ודברי הוספותיו. ויען כל אלה

נמצאו בהמדרש יונה אשר אנחנו דנים עליו בזה ויהיה לפ״ז המדרש יונה מקור רבינו בעל הילקוט אשר מפני שעיקר יסודו מהפדר״א כנהו בשם פרקי רבי אליעזר והשתטש בו במקום הפדר״א ובאמת מצינו הכינוי הזה להספרים אשר יסודם מהפדר״א כמו ״בריית דשמואל הקטן״ בפי רד״ק ישעיה כ״ז ורבינו יהודה הלוי בכוזרי עין משנת ר׳ אליעזר ח״ב פרק ו׳ ופרק כ״ה ופרק ס״ג. כיוצא בזה תמצא בכת״י דע ראסמי 563 שנדלג בו בפרקי רבי אליעזר הפרק י׳ באשר הפרק הזה הוא יסוד המדרש יונה וכבר העתיקו במדרש יונה שקדמו. ומזה נלמד מה שנוסף בילקוט שם הציון פרקי רבי אליעזר אצל המאמר ר׳ נחוניא בן הקנה שאינו במדרש יונה וסותר לדברי כ״ל העתיק רבינו מגוף הפדר״א פרק מ״ג. עתה יבורר לנו חסרון הציון בהמאמר וגנוה היתה עיר גדולה, ויקראו אל אלהים בחזקה ברמז תק״ן, ויראא אלהים את מעשיהם ברמז תקנ״א הוא באשר העתיק כל אלה מהמדרש יונה שזכרו למעלה בשם פרקי רבי אליעזר ואפשר שגם המאמר שנו רבותינו סדר תעניות כיצד הוא ג״כ ממדרש יונה ומה שנרשם בגליון תעניות פרק ד׳ הוספה מאוחרת היא. וכן הציון בראש רמז תקנ״א ״ר״ה פרק ארבעה ראשי״ מאוחר הוא אף שהמאמרים האלה נמצאים שם. ולפ״ז היותו של המדרש יונה לעיני בעל הילקוט מוכחת ומבוררת ונכנהו נוסחא (א) ואולי גם בו נמצא המאמר ויאמר ה׳ לדג שנמצא במדרש יונה הנדפס שנזכרו בו התנאים שהתנה הקב״ה עם מעשה בראשית שהביאו רבינו בחיי פ׳ בשלח בשם הפדר״א ואינו בפדר״א וכונתו למדרש יונה שעיקר יסודו מהפדר״א כנ״ל. (ב) מדרש יונה הנדפס לראשונה בפראג בשמח״ה 1595 ואח״כ באלטונא עם סבוב ר׳ פתחיה ובבית המדרש חדר א׳ צד 105—96 ועוד כמה פעמים. המדרש הזה גם הוא יסודו מהפדר״א וקרוב בלשונו וענינו לנוסחת הילקוט שמעוני. אמנה כי הוא אינגו העתקה מהילקוט שמעוני נוסחא א) משינוי לשונו בראשיתו. ב) הוספת המאמר ויאמר ה׳ לדג בסופו שלא נמצא בילקוט שמעוני שלזה כיון רבינו בחיי פ׳ בשלח (עיין עוד הלאה ובהערתינו להמאמר הזה). ג) כמה דברים שלא נמצאו בילקוט ועם כל זה נמצאו בו גם בלשונו מוכח שלא נעתק כולו ע״פ הילקוט ואפשר שהיה חסרון בהעתקה ונשלם ע״פ הילקוט אשר בצדק נוכל לכנותו נוסחא שניה, המאמר ויאמר ה׳ לדג נמצא ג״כ בזהר פ׳ ויקהל והמדרש יונה שלפנינו העתיק ממנו מלשון ארמית ללשון הקודש. אך ע״פ רבינו בחיי הנ״ל נוכל להחליט בטח שיסודו מגוף המדרש יונה אך כאשר נעתק מהזוהר החלק הבי אשר נזכיר עוד החליפו לשון המדרש יונה בלשון הזוהר ומבלי כל ספק דבר הי׳ לשון המדרש יונה כלשון הבראשית רבה אשר אעתיקנו בהערותי להמאמר הזה. ובהן אעיר ג״כ להוכיח כי כפי נוסחת המדרש

יונה שלפנינו אינו אך העתקה מלשון הזהר ע"ש. להמדרש הזה נוסף עוד חלק ב', הנמצא ג"כ בזהר פ' ויקהל ונעתק ממנו, הדורש את הספר יונה ע"פ משל על הגוף והנר"א בביאורו לספר יונה ווארשוא תקצ"ז 1837 בנה ע"ז יסוד ביאורו להספר הזה וכבר נודע המשל הזה לבעל הפזמון „אמנה כדבריך" בסדר רב עמרם גאון חלק ב' דף נ"ה ע"ב שראשי חרוזיו „אני אברהם ג' (או „גיון")" אך כל מעיין יוכח כי הוא מדרש אחר ממחבר אחר ואין כאן המקום להרבות דברים עליו. (ג) מ ד ר ש י ו נ ה כת"י דע ראסבי 563, ובאשר שונה בסדורו מהמדרש יונה הנדפס שַׁעַר החכם הנוצרי דע ראסבי ברשימתו No. 563 No. 25 כי לא נדפס עדנה ואף לו כי חשב החכם הנ"ל שלא נדפס לעולם עכ"ז נקי הוא מתרעומתו של החכם צונץ בספרו גד"ף צד 270 הערה i. המדרש הזה הוא הקצר שבכולם והרבה מאמרים שבהם לא נמצאו בו גם הפרק שהעתיק מהפדר"א נקי הוא עוד מכל הוספה ולכן זמנו קדום מהמדרשים על יונה הנ"ל והמה שמשו בו והוסיפו על דבריו. כל השלשה המדרשים האלה לא שמשו אך במדרשים קדמונים ש"ס בבלי וירושלמי ופרקי רבי אליעזר והנדפס גם בבראשית רבתי פ' ה' וכולם נתחברו למנחה של יום הכפורים שמפטירין ביונה ויותר ניכר הדבר בכת"י שמשלים דבריו גם בפסוק מי אל כמוך מיכה ז' י"ח שגם הפסוקים האלה נוספים על ההפטורה הנ"ל וז"ל רבינו עמרם גאון בסדר רב עמרם גאון דף מ"ח ע"ב „ומפטיר ועלו מושיעים ונבואת יונה ומי אל כמוך" ומסופה ניכר שהיא השלמת הדרוש ומסיים בסליחה ובתפלת נשיאת עון ונוכל להוכח ממנו אופן סיום הדרושים בימים הראשונים ושמור זה כי נחוץ הוא. את שלשה המדרשים האלה בשינוים תאבה נפשי להציעם בזה ואעתיק את המדרש יונה ע"פ כת"י הנ"ל בשלמותו ובהערותי והגהותי להמדרש הזה הצבתי ציונים להשתי נוסחאות האחרות אשר המעיין הנאמן ידע לצרפם ויהיו השלשה הנוסחאות לאחדים בידו אחרי כי רחוק ממטרתינו להעתיק שלשתם ביחוד כי נרבה כפלת הדברים הנם אחרי שמתאימים ברוב דבריהם גם הכ' נוסחאות האלה מצויות בדפוס והנם ביד כל אדם ולמותר יחשב העתקתם בזה. עכ"ז ראיתי לספח בזה ההוספות שנמצאו בכי הנוסחאות האלה ולעיוך את סדריהם וע"פ הגהותי והערותי למדרש יונה כת"י יוכלו להטלאות גם הנוסחאות האלה וימצאו כולם ערוכים לפנינו. לכל מה שהעתקתי בזה הן למדרש יונה כת"י והן להוספות הנספחות האלה עשיתי הגהות והערות ושינויי נוסחאות ומראה מקום אשר יקילו על הקורא והמעיין אך ההגהות ושינויי נוסחאות ע"פ הפרקי רבי אליעזר לא העתקתי בזה כי בהגהותי וכו' על הפדר"א מקומם ומשם תדרשם כאשר יעזרני ה' להוציאו לאור, הכת"י דע ראסבי הנ"ל הוא רביעית הבאגען על קלף כל עמוד ועמוד מכ"ג

שורות ונכתב לפי דעת דע ראסטי במאה הי"ג או הי"ד בכתב אשורית ומכיל בעשרים וחמשה ספרים. עיין רשימתם בספר הנ"ל פרק פ"ב סימן 7) אשר המדרש יונה הוא הספר הכ"ב שבו. הכ"ה שבו הוא הפרקי רבי אליעזר ולא נמצא בו הפרק י' מעשה יונה כי דלגו הסופר באשר כבר נעתק כל הפרק הזה במדרש יונה שקדמו ובאמת נרשם בו מספר הפרקים מהפדר"א מפרק י"ב והלאה במספר הבא גם בשארי כת"י ודפוסים וחשב לפ"ז עמהם גם הפרק שדלג אך הפרק י"א רשום אצלו פרק י' ואינו אך ט"ס כי שכח שדלג על הפרק י' וכי באמת הפרק הזה הוא הפרק הי"א. עיקר יסוד המדרשים האלה הוא הפדר"א והדבר ניכר לעין כל ולא נצרך להוכחות וראיות על זה. החלק הב' מהמדרש הנדפס הנ"ל לא העתקתי בזה אחרי כי הוא מדרש אחר כנ"ל ואינו המדרש יונה הישן אשר כבר שמשו בו רבינו בעל הילקוט שמעוני ורבינו בחיי כנ"ל ואשר בנוהו "פרקי רבי אליעזר" באשר יסודו מהפדר"א. החלק הב' מוגה ע"פ ספר הזהר תמצא בבית המדרש חדר א' מהר"חה ד"ר יעלליגעק. הסימנים בהעתקתי מהילקוט שמעוני. כל תיבת "וכו" כוונתה כי מכאן והלאה מתאים בענינו עם המדרש יונה הנדפס. ובהעתקתי מהמדרש יונה הנדפס כוונתי בתיבת "וכו'". כי מזה והלאה מתאים בענינו עם המדרש יונה כת"י ואצלם תמצא בההגהות השינויי נוסחאות מהם. כל תיבת "וכו'" מלשון הילקוט או המדרש יונה הנדפס נקדתיו בב' נקודות מלמעלה ולמטה כזה "וכו".

מדרש יונה ע"פ נוסחאת הילקוט שמעוני

יונה רמז תק"ן ותקנ"א.

תניא ר' אליעזר אומר (ה) בחמשי נהפכו מי מצרים לדם בו ביום (ג) יצאו אבותינו ממצרים בו ביום עמדו מי הירדן לפני ארון י"י בו ביום סתם חזקיהו כל המעיינות בחמשי (ג) ברח יונה מפני אליהו (ד) וכו' דן יונה בינו לבין עצמו ואמר יודע אני שהגוים קרובי תשובה הם ויעשו תשובה ומשלח רוגזו (ה) על ישראל ולא די שישראל קורין אותי נביא השקר אלא אף אומות העולם קורין אותי נביא השקר אברח למקום שאין

(ה) פדר"א פרק ט' ונמצא מסיג פסדר"א לגבייתא לכן אמר "תניא" ונמצא מייתסו לרבי אליעזר בן סוקנים סוסיף "רבי אליעזר אומר" לף פסדר"א נאמר נפתם. בגליון סילקוט נרשם סעקוב להמאמר הזה "פרקי רבי אליעזר": (ג) פי' ביום ט' בשבת ולא אותו היום ממש שנשבעו המים לדם ילאו ממצרים וכן פי' כל "בו ביום" שזכר בזה: (ג) פדר"א פרק י': (ד) ג"ל מלסיו: (ה) פי' ומשלח סקב"ס רוגזו וכו':

כבודו שם משל למלך בשר ודם שמתה אשתו כשהיא מניקה וכו' עד שצעק לפני הקב"ה והוציאו ירד ליפו ולא מצא אניה וכו' וראה שם בני קרח עומדים ומתפללים עליה והיה יונה שלשה ימים ושלשה לילות ולא התפלל אמר הקב"ה אני הרחבתי וכו' ועליהם הוא אומר ועל גרי הצדק (ו) ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים כתיב (ז) ואת רסן בין נינוה ובין כלח והיא העיר הגדולה (ח) אין אנו יודעים אם נינוה היא העיר הגדולה אם כלח היא עיר גדולה אלא ממה דכתיב (ט) ונינוה עיר גדולה הוי נינוה היא עיר גדולה נינוה היתה מהלך ארבעים יום וכו' לאסנפר מלך נינוה רבי (י) נחוניא בן הקנה אומר וכו' (יא) וגם אמם רואים הילדים ובוכים ק"ך אלף ושלשה אלפים הרבה יותר משנים עשר ריבוא אדם ארבעים יום וכו' (יב) מעיר מתים ינאקו ויקראו (יג) אל אלהים בחזקה מהו בחזקה אמר ר' שמעון בן חלפתא וכו' (יד) ועמד מלך מכסא מלכותו "וכו'" (טו) כדלעיל והגביה יונקי שדים וכו' עשה בשביל אלו שלא חטאו ביום שלישי חזרו כולם מדרכם הרעה אפילו מציאה וכו' ואפילו מכר אדם לחבירו בית הורבה ומצא בה ממון "וכו'" כמעשה מלכא קציא (טז) מה (יז) היה עושה הדיין בקש ששר של אותה חורבה ומצא ל"ח דורות ומצא יורש לאותו האיש שהטמין אותו ממון והחזירו לבעליו וירא אלהים את מעשיהם אמר ר' יצחק ארבעה דברים וכו' שנו רבותינו (יח) סדר תעניות כיצד וכו' בשידה תיבה ומגדל לא החזירו כיון (יט) שראה הקב"ה באנשי נינוה ששבו מדרכם וכו' דכתיב (כ) להי אלהינו הרחמים והסליחות (כא).

(ו) יונה ג' ג': (ז) בראשית י' י"ב: (ח) יומא י' ע"א בראשית רבה פ' ל"ז לקח טוב בראשית י' ילקוט שמעוני נח רמז ס"ב: (ט) יונה ג' ג': (י) בבלי נדרים דרכי תלינאר וכוא בספרי"א פרק מ"ג: (יא) כבספרי"א שם: (יב) כבספרי"א שם: (יג) תסר סיון בבלי סילקוט: (יד) כבמדרש יונה סדרשם וכן כותבי בכל תימא וכו' שבעתקתי בזה: (טו) כותבו למה שבעתיק בספרי"א פרק מ"ג וז"ל "ועמד מכסאו וקרע בגדיו ולבש שק ויכריז בכל עמו שילמדו כל העם שלשה ימים ושעמיד לבשים לבד ובשים לבד וכן בהמה מגל לחמר וילדים מגל לחמר וילדים כולם שדי למה ובוכים": (טז) כותבו למעשה שלכבלר מוקדון ירושלמי ב"מ פרק שלו מציעות בראשית רבה פ' ל"ג ויקרא רבה פ' כ"ז תנחומא למוד בשיקתא לכ"ב סוד לו כתב ילקוט שמעוני תהלים רמז תשכ"ז: (יז) בבלי נדרים על זה "כ"ם פרק שכבעה רשעי". לך סיון שייך להמאמר שלפניו "למה כי ילמח וכו'" וכוא בזמני כ"ם קף ט"ז ע"ב: (יח) בירושלמי בבלי תעניות פרק ד' ל"ל פרק ג' וכוא תעניות קף ט"ז ע"א: (יט) בבלי בירושלמי "סרכי דבי שליעזר" ושיטו בספרי"א: (כ) לניאל ט' ט': (כא) עד כאן מגיע סילקוט על יונה:

נוסחת מדרש יונה הנדפס

ויהי (א) דבר ה׳ אל יונה בן אמיתי לאמור קום לך אל נינוה. יתברך וישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקב״ה שרחמיו מרובים על כל מעשיו שבשעה ששיגר יונה אל נינוה להתנבאות עליה לא נזדמן לו אלא במדת רחמים (ב) כדי להודיע כוחו וגבורתו בים שנאמר (ג) ויקם יונה לברוח תרשישה משל [(ד) למה הדבר דומה] למלך בשר ודם שמתה אשתו כשהיא מניקה וביקש אשה מינקת (ה) להניק את בנו [כדי (ו) שלא יאבד] מה עשתה מניקתה (ז) של מלך הניחה את בנו [(ח) של מלך] וברחה כיון שראה המלך (ט) ששכחה והניחה את בנו כתב (י) אגרת לתפשה ולהכיש אותה בבית האסורין למקום שיש בו נחשים ועקרבים, לימים עבר המלך על הבור שנחבשה שם והיא צועקת ובוכה למלך מן הבור נתגלגלו רחמיו של המלך עליה והפקיד לשלוחו להעלותה ולהחזירה אף יונה כיון שברח מפני הקב״ה הסגיר אותו בים במעי הדגה עד שצעק לפני הקב״ה והוציאו ולמה ברח [יונה (יא)] שפעם ראשונה [קודם לכן (יב)] שלחו [הקב״ה (יג)] להשיב את (יד) בני ישראל ועמדו דבריו (טו) והשיב את גבול ישראל וכו׳ ויונה (טז) מרוב זריזות שרצונו לברוח נתן כל שברו והקדים בשמחת לבו שנאמר (יז) ויתן שברה וירד לבוא עמהם תרשישה [אמר (יח) ר׳ יוחנן שנתן שברה של הספינה כולה ר׳ (יט) אומר שברה של ספינה ארבעים אלפים דינרי דהבא] פרשו

(א) יונה א׳ א׳: (ב) פי׳ בשם ר׳ לותיות הוי״ס שהוא מדת הרחמים כידוע מהאר״י מכוי״ל ולפי כל הספר יונה מכיל עניני דין ותוכחות ומ״כ בכל מקום היה ראוי לכתוב בו ״אלהים״ שהוא מידת הדין ולפ היה לכן מאר המדרש שכל זה לפ היה לך להודיע כחו וגבורתו ולפ להעניש לעובדי לילו ולכן כתיב הוי״ס בכל הספר: (ג) יונה א׳ ג׳: (ד) ליתא בילקוט: (ה) בילקוט מניקה: (ו) ליתא בילקוט: (ז) בילקוט מניקתו: (ח) ליתא בילקוט: (ט) בילקוט כיון שראתה המלך [כך]: (י) בילקוט שלח אגרת לתפשה ולהמיתה בבית האסורין ולהורידה למקום שיש שם נחשים ועקרבים לימים עבר המלך על פי הנהר ושמע קולה נוכח ונועקת למלך כתגלגלו רחמי המלך עליה והפקיד המלך להעלותה ולהחזירה כך יונה כיון שברח מן הקב״ה שהגידו שיש בנעני הלג עד שלעק לפני הקב״ה והוליאו יכל ליפו וכו׳ כלעיל בהתעתקה מהילקוט: (יא) ליתא בילקוט: (יב) ליתא בילקוט: (יג) ליתא בילקוט. (יד) בילקוט את ערי ישראל: (טו) בילקוט שנאמר (מלכים ב׳ י״ד כ״ה) והוא השיב את ערי ישראל פעם שנית וכו׳: (טז) בילקוט ובשמחת לבו של יונה שקיים ונתן שברה שנאמר ויתן שברה וירד גם שברו ליה וכו׳: (יז) יונה א׳ ג׳: (יח) ליתא בילקוט יונה. והוא מנדרים דף ל״ח ע״ב ובעתק ג״כ בילקוט שמעוני שמואל דעז קי״ג: (יט) נדרים שם ואמר ר׳ כוסנוס ובילקוט שם רבי כוסני וכל״ל ג״כ כאן:

מהלך יום אחד וכו' שנאמר (כ) והאנייה חשבה להשבר [ולא (כא) האחרות שבים וכל כך למה כדי להודיע כוחו וגבורתו של הקב"ה שהוא מושל בשמים ובארץ ובים ואין כל בריה יכול להסתר מפניו] ר' חנינא אומר משבעים אומות וכו' [אמר (כב) לו הדג יונה הרי אתה נגד היכל ה' התפלל ואתה תענה (כג)] והיה יונה שלשה ימים (כד) במעי הדג ולא התפלל אמר הקב"ה אני הרחבתי לו מקום במעי הדג (כה) כדי שלא יצטער והוא (כו) לא מתפלל לפני. אני מזמין לו דגה מעוברת בשלש מאות וששים וחמשה אלפים דגים קטנים כדי שיצטער ויתפלל לפני שאני (כז) מתאוה לתפילתן של צדיקים באותה שעה זימן לו הקב"ה דגה מעוברת [(כח) והלכה אצל הדג] אמרה (כט) הדגה לדג איש נביא שבמעיך שיגרני הקב"ה לבלוע (ל) אם אתה פולטו מוטב (לא) ואם לאו אני בולעך עמו אמר לה [(לב) הדג לדגה] מי יודע (לג) זה שאתה אמת אמרת אמרה לויתן יודע הלכו שניהם אצל לויתן אמרה לו דגה ללויתן מלך על כל דגי ימים אין אתה יודע ששיגרני הקב"ה אצל דג זה לבלוע (לד) הנביא שבמעיו אמר לה הן אמר לו דג ללויתן אימתי אמר לו בשלש שעות אחרונות (לה) כשירד הקב"ה לצחק בי שמעתי כן [(לו) אמר לה לדגה לכי ובולע את הנביא שבמעי הדג] (לז) פולטו הדג ובולעו אותו הדגה כיון שנכנס לתוך מעיה היה מצטער בצער גדול מתוך הטינוף ומתוך זהוטתה של דגה מיד כיון לבו לתפילה לפני הקב"ה ויתפלל (לח) יונה אל ה' אלהיו ממעי הדגה אמר לפניו רבונו של עולם אנה (לט) אלך מרוחך ואנה (מ) אברח מפניך אם (מא) שמים [שם (מב) אתה ואציעה שאול הנך אשא כנפי שחר אשכונה (מג) בתחתיות ים גם שם ידך תנחני ותאחזיני ימינך שוב אמר לפניו רבונו של עולם] אתה (מד) הוא

(כ) יונה א' ד': (כא) ליתא בילקוט: (כב) ליתא בילקוט: (כג) ל"ל נענה: (כד) בילקוט "ג' ימים וג' לילות": (כה) ילקוט במעי דג זכב: (כו) ילקוט והוא היו מתפלל מכי מזמן דגה מעוברת שס"ה אלפים רבבות דגים קטנים: (כז) בילקוט מפני שסקב"ה מתאוה תפלתן של צדיקים: (כח) ליתא בילקוט: (כט) ילקוט ואמר לה דגה לדג: (ל) בילקוט לבלעו וכל"ל: (לא) ילקוט כרי טוב: (לב) ליתא בילקוט: (לג) בילקוט "מי יודע דכר שאתה אומר אמת אמר לו לויתן הלכו אצל לויתן אמרו לה דגה לויתן מלך על כל דגי ים מי יודע שנשגרני" וכו': (לד) בילקוט לבלוע לים נגיד: (לה) עיין עבודה זרה דף ג' ע"ב: (לו) ליתא בילקוט: (לז) בילקוט מיד פלטו ובלעו הדגה וסיס נצער גדול מתוך הדוחק ומתוך הטינוף מיד כון לבו בתפלה שנאמר ויתפלל יונה במעי הדגה (ל"ל כנגדפם ובקרא יונה ב' ג' "ויתפלל יונה אל ה' אלהיו ממעי הדגה") אמר רבון העולמים אנה אלך מרוחך וכו': (לח) יונה ב' ג': (לט) תהלים קל"ט ז' — י': (מ) ל"ל ואנה מפניך אברח כבקרא ובילקוט: (מא) ל"ל אם אסק שמים כבקרא ובילקוט אם אסק שמים וגו': (מב) ליתא בילקוט: (מג) ל"ל אסכנה בחתיית ים כלשון הכתוב: (מד) בילקוט אתה

מלך על כל המלכות אתה אדון מושל על כל רוזני תבל כמאך שמי השמים והארץ הדום רגליך מלכותך במרום וממשלתך בעומק מעשה כל העולם לפניך (מה) גלוים ותעלומות כל גבר לפניך פרושים דרכי כל הארץ אתה חוקר ומצעדי כל חי אתה בוחן וכל רזי עולם ידוע לך ולבבות אתה מבין מחשבות כל אדם השובין לך כל מסתרין גלוין לך אין תעלומות לפני כמא כבודך ואין נסתר מנגד עיניך כל רז ורז אתה סודר כל (מו) דבר ודבר כל מקום אתה שם עיניך צופות רעים וטובים [(מז) שני (מח) עיני ה' צופות רעים וטובים] בבקישה ממך עניני מבטן שאול והושיעני (מט) ממצולה ותבא לפניך שועתי ועשה מהרה בקשתי שאתה ברחוק ושומע בקרוב [(נ) שנאמר (נא) באו (נב) לי אקרא ה' ועדיין לא נענה שוב אמר לפניו רבונו של עולם] נקראת מוריד ומעלה וכו' אשר נדרתי אשלמה (נג) באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה על יונה ואמר לדגה סלטי יונה ליבשה ופלטו תשע מאות וששים וחמשה פרסאות ליבשה שנאמר (נד) ויאמר ה' לדג מלמד שזימן דג גדול לבלוע ליונה ולדגה כיון שראו המלחים וכו' ונדרו ושלמו ועליהם (נה) ועל שאר גירי הצדק [נאמר (נה) (נו) יאמרו נא יראי ה' (כל"ח) כי לעולם חסדו מיד נגלה עליו בית דין שנית שנאמר (נז) ויהי דבר ה' אל יונה שנית קום לך אל נגוה העיר הגדולה שיגרו להתנבאות עליה ולהחזיר אנשי נגוה בתשובה מיד עמד יונה והלך לנגוה בלב שלם שנאמר (נח) ויחל יונה לבא בעיר מהלך יום אחד ונגוה (נט) היתה עיר גדולה מלמד] שהיתה (ס) נגוה וכו' והכרוז היה יוצא לפני המלך שלשה ימים ושלשה לילות אל תאכלו ואל תשתו כל משתה (סא) ויתכסו בשקים והתפללו בבבי לפני הקב"ה בכל שוק ושוק בכל רחוב ורחוב בכל בית ובית בכל שער ושער שבעיר נינוה הגביהו (סב) יונקי שדים שלהם בלפי מעלה ואמרו

מלך על כל המלכות ומלוי על כל רוזני תבל : (מה) בילקוט «גלויים לפניך ותעלומות כל גבר פרושות לך דרכי כל מלא מתא מוקר ומנעלי כל מי מתא בוחן כתרי כליות מתא יודע רזי לבבות מתא מכין כל מעשיהם גלויים לך" וכו'. וים להעיר כי בכמה דבורים מחז המדרש הזה בלשון תפלת מוסף ונעילה ומוידוי ליום הכפורים בכללה לעין כל מעיין וזה סוכמה כיסמת כי נתחבר בתוך מדרש ליום הכפורים: (מו) בילקוט וכל דבר ודבר מתא מת בכל מקום מתא שם וכו': (מז) ליתא בילקוט: (מח) מהלי ט"ו ג': (מט) בילקוט ומושיעני ממצולה ותפח שועתי ומלא בקשתי שמתא יושב בחשוך ושומע בקרוב: (נ) ליתא בילקוט: (נא) תהלים י"ח ז': (נב) ל"ל נגד לי: (נג) בילקוט עיד רמז הקב"ה לדג והקיא את יונה מתקמ"ה פרסאות ליבשה וכתו המלחים וכו': (נד) יונה ג' י"ח: (נה) בילקוט ועליהם הוא מומר ועל גרי הצדק ע"כ בילקוט: (נה) ליתא בילקוט: (נו) תהלים קי"ח ל': (נז) יונה ג' א': (נח) יונה ג' ג': (נט) יונה ג' ג': (ס) בילקוט ניניה מיתה: (סא) כולל מהכל ומתתה ומולי ל"ל «כל מתומה": (סב) בילקוט והגביהו יונקי שדים שלהם כלפי

לפני הקב"ה בבבי גדול עשה וכו' [(סג) ולא יאבד אותנו מבעסו] אמר (סד) ר' שמעון בן חלפתא תשובה של רמאות עשו אנשי נינוה מה עשו (סה) העמידו עגלים בבפנים (סו) ואימותם מבחוץ מייחים (סז) מבפנים ואימותם מבחוץ והיו אילו גועין מבפנים ואילו מבחוץ אמרו לפני הקב"ה אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אילו אמר ר' אחא בערביא עבדין כן שנאמר (סח) מה נאנחה בהמה נבוכו עדרי בקר כתיב (סט) ויקראו אל אלהים בחזקה (ע) אמר ר' שמעון בן חלפתא חרצפא (עא) נצח לבישא (עב) וכ"ש לטובתו (עג) של עולם [מיד (עד) כל בני העיר עשו כדבר המלך ויתפללו וכו' מדרכם הרעה כיצד שבו] אפילו מציאה שמצא (עה) בשדות וכו' החזיר (עו) לבעליה ובכל בית ובית שהיו עשרה לבינים מן הגזל וכו' אין חקר שוברים כלם (עז) והחזירם לבעליהן וכו' והחזירה לבעלים כיצד שבו מדרכם הרעה מלמד שכל אחד ואחד היה עושה משפט וצדקה וכל מי שהיה בידו עבירה הלכה (עח) בידו ונזכר בתורה ומקבל עליו דין (עט) שמים אם לסקילה סקילה וכו' לחניקה

מעלה ומלך לפני הקב"ה: (סג) ליתא בילקוט: (סד) ירושלמי תעניות פרק ג' פסיקתא דר"כ סוף פ"ק ע"ל ועיין תעניות ט"ז ע"ל ופדר"א פרק מ"ג וב'ירושלמי שם הגרסא אמר ר' שמעון בן לקיש: (סה) בירושלמי שם רבי חיא בשם ר' שמעון בן אלפתא העמידו וכו': (סו) ל"ל כב'ירושלמי שם מבפנים: (סז) ל"ל כב'ירושלמי שם מייחים: (סח) יואל א' י"ח. כגרסתינו כן הוא בפסיקתא דר"כ שם אבל ב'ירושלמי שם נכתב המאמר וז"ל "אמרין אין לית מתרחמין עלינן לינן מרחמים עליהון אלא את לכתיב מה נאנחה בהמה נבוכו עדרי בקר וגו' אמר ר' אחא בשעבדין עבדין כן" וכפי הגרסא הזאת היטיב להקשות בעל יפה מראה שם ד"ה הב"ד להאי קרא ניואל הוא לכתיב ולא בהמתי ניכוח? אך לגרסתינו יבוא הב"ד על דברי ר' אחא שבשעבדין עושין כן. אך גם לפי גרסתינו קשה אלא שבשעבדין לא ידבר שם מאלן שבא. אמנם הפירוש הוא בהדיא ובפסיקתא דר"כ ובילקוט מהכתוב תפוש על המאמר שלפניו כמו ב'ירושלמי שם ופי' הדברים הזאת מלמד יונה ג' ז' שאדם והבהמה הבקר והצאן אל יטעמו מאומה אל יבעו ומים אל ישתו ופי' שהכהו עומסם כבימי בשר וגרוש שמתיאל ניואל שם ופי' "אלא הוא לכתיב" כמו "כמה לאת אמר" "כמו לכתיב" ופי' על האופן הנאמר והכתוב שם. וע"ז אמר כי אחא שגם בשעבדין עושין כן בימי בזרוע ובעבד והוא על דרך שפורט מעשה ולא שדברים מהכתוב: (סט) יונה ג' ח': (ע) ל"ל כב'ירושלמי וילקוט מהו בחזקה: (עא) ל"ל תניפא לו תניפא כב'ירושלמי וילקוט שם: (עב) ב'ירושלמי גלא לכתיב ובפסיקתא דר"כ ובילקוט בכתוב אחר: (עג) בילקוט לטובה: (עד) ליתא בילקוט: (עה) בילקוט שאדם מצא: (עו) בילקוט שחזירו לבעלים ואחילו לבנים של גזל שבנו בפלטרים מלך שחרב פלטרין והחזירו הלבנים לבעליהם וכל כרם וכו' וכן בגד וכו' קבעו הבגד והחזירו ועשו מעשה ולקח וכל עבידה שבידו מתורה ומקבל עליו וכו': (עז) ל"ל קומתים כלם פי' קומתים הבתים ולוקחים הבנים משם: (עח) פי' עבידה שם עליה עונש על פי הסלכה והמורה שהיו מורי למשים אך לבני אדם לב"ל: (עט) פי' דין שמים (הקב"ה) כפי הכתוב בתורה. בילקוט דין תורה אם סקילה

עד שזכו לחיי העולם הבא אפילו אם מכר אדם וכו' (פ) בוצע בצע את נפש בעליו יקח (פא) מה עשה הדיין ביקש שטר של אותה חורבה הלך במניין עד ארבעה דורות ומצא יורש לאותו איש שהטמין [אותה וההזירו לבעליו] [(פב) על אותו (פג) נאמר (פד) אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף כיון שראה הקב"ה באנשי נינוה מעשיהם הטובים קרע את גזר דינם] (פה) וירא אלהים את מעשיהם (פו) אמר ר' יצחק ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם צדקה צעקה שינוי השם ושינוי מעשה צעקה דכתיב (פז) ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם צדקה דכתיב (פח) וצדקה תציל ממות שינוי השם דכתיב (פט) ויאמר ה' אל אברהם שרי אשתך וגו' (צ) שינוי מעשה דכתיב (צא) וירא אלהים את מעשיהם (צב) ויש אומרים אף שינוי מקום שנאמר (צג) ויאמר ה' אל אברם לך לך והדר (צד) ואעשך לגוי גדול ואידך ההוא זכותא דארעא דישראל (צה) הוא דקא גרים. (צו) שנו רבותינו (צז) סדר תעניות כיצד מוציאין התיבה לרחובה של עיר ונותנין (צח) עפר מקלה על גבי תיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו וזקן שבהם אמר (צט) לפניהם דברי כבושים אחינו (ק) לא שק ולא תענית גורמים אלא תשובה ומעשים טובים גורמים שנאמר (קא) וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם ואומר (קב) ויחכסו שקים האדם והבהמה מאי (קג) עביד אסרו הבהמות לחוד והוולדות לחוד אמרו לפניו

מקילה מס מכיסה ומפילו מס מכר מדס וכו' : (פ) מעלי ע' י"ט : (פא) ילקוט שמעוני יונה רמז תקכ"ח עם סיס עוסס סדיין וכו' סל מוסס מוכנה ומלא ל"ס זוכות ומלא יוכס לאותו סאיס סטטמין : (פב) ליתא בילקוט : (פג) ל"ל "על אותו הזמן" או "על אותו סדור" : (פד) תהלים פ"ה י"ב : (פה) יונה ג' י' : (פו) רלח הסנה ט"ז ע"ב ילקוט שמעוני סס ועיין תנחומא נח ומדרס ביום הממיני בבי"המד מדר ד' לד 138 : (פז) תהלים ק"ז ו' ויצעקו . . . ממלוקותיהס יצילס. סס י"ג ויזעקו . . . . ממלוקותיהס יושיעס. סס י"ט ויזעקו . . . ממלוקותיהס יוליאס ובאחר המקרא הזה נמלא ביובדי סיס כעניו ביונה סמס לסון הממוך האסרון : (פח) מעלי ע' ב' : (פט) בראשית י"ז ט"ו : (צ) בר"ס סס מוסיף "כי סרס שמס וכתיב ובכתבי לומס גס כתבי ממנה לך בן" כי מאבהס לזינו רחים שהבי יבלה הבהבס להתקיים בישמעאל ולא הוי קבישת גזר דין בלל : (צא) יונה ג' י' : (צב) בר"ס סס מוסיף "וכתיב וינשס האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להס ולא עשה" : (צג) בראשית י"ב א' : (צד) סס ב' : (צה) כ"ס ילקוט ובר"ס סס הגרסה "סוא דאסכיא ליה" : (צו) ילקוט סס : (צז) תענית פרק ב' מסנה ו' (דף ט"ו ע"ח). ועיין תרגום שני אסתר ד' ו': (צח) ל"ל "אסר" כנגמ' וב'ילקוט : (צט) ל"ל "אומר" : (ק) לגב עלי לסון המשנה והתחיל בלסון הבריית שבעתקה בגמ' סס קף ט"ז ע"ח : (קא) יונה ג' י' : (קב) יונה ג' ה' : (קג) תענית סס "מאי הוו עבדי" :

רבונו של עולם אם אין אתה מרחם עלינו וכו' (קד) כדאמרינן לעיל (קה) ויקראו אל אלהים בחזקה מאי אמר אמר שמואל אמרו לפניו רבונו של עולם עלוב ושאינו עלוב צדיק ורשע מי נדחה מפני מי (קו) וישובו (קז) מדרכם הרעה ומן החמס אמר שמואל אפילו גזל (קח) מריש ובנאו בבירה מקעקע הבירה ומחזיר מריש לבעליו ופליגא (קט) דר' יוחנן (קי) דאמר ר' יוחנן מה שהיה בכף ידיהם החזירו בשידה תיבה ומגדל לא החזירו (קיא) כיון שראה הקב"ה באנשי נינוה ששבו מדרכם נח מבעסו ועמד מכסא דין וישב על כסא רחמים ונתרצה ואמר סלחתי מיד נפל יונה על פניו ואמר רבש"ע יודע אני שהטאתי לפניך מחול לעוני וכו' אמר לו הקב"ה אתה חסת על כבודי וכו' אף אני חסתי על כבודך והצלתיך מבטן שאול ומרוב חמה שהיה במעי הדגה נשרף בגדיו (קיב) ומעילו ושערותיו וזבובים ויתושין ונמלים וכו' באותה שעה נפל יונה (קיג) על פניו ואמר הנהג עולמך במדת הרחמים דכתיב (קיד) ה' אלהינו הרחמים והסליחות (קטו).

(קטז) ויאמר ה' לדג (קיז) וכי באיזה מקום אמר ליה (קיח) אלא בשעה

(קד) תיבת וכו' מן הספר וכוותו למה שהעתיק למעלה מן הירושלמי ובילקוט מעלים המאמר בתענית שם "אין לנו מכתניס על אלו" ויקראו וכו': (קה) יונה ג' ו': (קו) יונה שם: (קז) כ"ה ג"כ בילקוט. ובתענית שם ויכוונו "לים" מדרכו הרעה וכל"ל כבלשון הכתוב: (קח) פירש"י מריש קורה: (קט) הוספת המדפס הזה ונעל הילקוט ופי' שמואל פליג על דרבי ר' יוחנן במקום אחר: (קי) ירושלמי תענית פרק ג': (קיא) ילקוט שמעוני שם בשם פרקי רבי אליעזר ועיין בהשם דבר: (קיב) בילקוט בנדו: (קיג) בילקוט ליתא תיבת "ויונה": (קיד) לישעיה ל' ו': (קטו) עד כאן מגיע הילקוט שמעוני על יונה ומכאן והלאה ליתא בילקוט (קטז) יונה ג' י"ל: (קיז) כבר רמזו בהשם דבריהם להמדפס הזה כי המאמר הזה כולו הוא

שברא הקב"ה את העולם בשבעה ימי בראשית ביום החמישי ברא דגי הים וצוה שיהא (קיט) חד דג מזומן לבלוע ליונה ויהיה במעיו שלשה ימים ושלשה לילות ואח"כ ישליכהו (קכ) לחוץ ולא זה בלבד אלא כל

נראמים ליתא נלק"ט) עם היס סיקרא (ג"כ וילקוט סיטא נקרא) לפני יסראל (ג"כ הס"ל ויסב היס לחיתנו לחנלין שהתנה עמו וכילקוט הס"ל ויסב היס לפנות נקר לחתנו לתנלו שהתנה הקב"ס עמו וכתוב יקוו המים יקוו לי המים מס שתני עתיד לעשות נסס" והוא סופס מנעל הילקוט ע"פ מחמר כ' תנח נר כהנח נסס כ' לוי נראמים רנה כתם פ' ס') תמר (ג"כ וילקוט כ' ירמיס נן תלעזר) תליעזר לח עס היס נלבד שהנה הקב"ס תלח עס כל מה שנכרא במעשה נראמים (ג"כ נסמת וכילקוט מסמת ימי נראמים ונלק"ט עס מעשה נראמים) שנאמר (ג"כ וילקוט הלח הא לכתיב) תני ידי נטו שמיס וכל לנאם (ג"כ לויתי מידי נטו שמיס כל לנאם לויתי כילקוט "לויתי" נלבד) לויתי לת היס סיטא נקרא (ג"כ כילקוט ונלק"ט סיקרא) לפני יסראל (ג"כ וילקוט ולק"ט לנכון "לויתי לת הסמיס ולת הארץ סיסתקו (כילקוט סיסתתקו) לפני מסה שנאמר הסזינו הסמיס (לק"ט ואלנכה) לויתי (לק"ט ולויתי) לת הסמס ולת היכ סיעמדו לפני יהוסע שכ' סמס נגבעון דום (כילקוט ולק"ט ויכ נעמק חילון), נלק"ט לויתי לת הכוכנים שילחמו עס סיסרא שנאמר הכוכנים ממסילותם נלחמו עס סיסרא") לויתי לת הסמס ולת היכ סיעמדו לפני יהוסע שנאמר סמס נגבעון דום ויכ נעמק חילון לויתי הסמס (ל"ל הסמיס) והארץ סיסתקו לפני מסה שנאמר הסזינו הסמיס (נסתרס זו המאמר הזה ויהיו כסדר הזמנים והמעשיות) לויתי לת העורנים לכלכל (ג"כ סיכלכלו) וכילקוט סיכלכלו) לת חליהו שנאמר (כילקוט והעורנים לויתי לכלכלם סס) והעורנים מגיחים לו (ג"כ ולק"ט וגו') לחס ונסר (כילקוט ליתא מן לויתי זס עד לויתי לת הסמיס) לויתי לת הסור שלח תזיק לחנניס (לק"ט חנניס) מיסחל ועזריס (ג"כ ולק"ט ליתא מן "שנאמר" עד "נסון") שנאמר ריס כוכ לח עדת נסון לויתי (ג"כ ולק"ט לת) סחריות שלח יזיקו (לק"ט להזיק) לניסחל (ג"כ לת לניסחל. ג"כ ולק"ט ליתא מן "שנאמר" עד "חריותת וגומר") שנאמר חלמי שלח מלאכיס וסגר סוס חריותת וגומר (ג"כ וילקוט לויתי לת הסמיס סיפתחו לקול (ילקוט לנני) יחזקאל שכ' נפתחו הסמיס, כילקוט ליתא שנא' וכו') לויתי לת הגג סיקיף (ג"כ סיקף וכילקוט ולק"ט להקיף) לת יונס שנא' ויאמר יי' לגג (ג"כ וילקוט ולק"ט ויקא לת יונס) על כתן במדנש רנני תליעזר" עכ"ל ונאמר חינו נפרכיו" על כתן במדרש (כ"ל נמדנש נראמים רנה) בפרקי (כ"ל ונפרקי) רני תליעזר וכוונתו להמדנש יונס שעיקר יסודו מסנקי רני תליעזר וכן כנהו נעל הילקוט שמעוני עיין נראם לנר וכגילים המפנרים לכנות לת סס המדנש נסס המדנש תנר עיקר יסודו ממנו עיין נמפנת רני תליעזר חלק ג' פרק ו' י"ח ופרק ס"ג. ולפ"ז נכוח הגר שנעיקר טופס המדנש יונס פי' כתוב המאמר מנראמים רנה כ"ל לך לת"כ כתחלף נמאמר הסומס לו מסזוסר ונעתק נלפ"ק. נזכר מתמיל המאמר הזה סתם רני תנח ומאר ויאמר ל' לנ וגו' : (קיט) תסס לפון הזכר "ליה" ולח "לו" : (קיט) ולח דג אחד ומכוון נלפון הזכר "ליסח זמן מד נוטח" : (קכ) ולח

מה שברא הקב"ה במעשה בראשית בכולן התנה עמהם בתנאי ביום הראשון ברא שמים והתנה עמהם שיעלה אליהו השמימה בין (קכא) הסערה וכן (קכב) הוה דכתיב (קכג) ויעל אליהו בסערה השמימה (קכד) בההוא (קכה) יומא התנה עמהן דיהשיך לשמשא במצרים דכתיב (קכו) ויהי חושך אפילה בכל ארץ מצרים שלשת ימים ביום השני ברא רקיע שיהיה מבדיל בין מים למים כדכתיב (קכז) ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים והתנה הקב"ה עמהן שיהיה מבדילין בין טמאה לטהרה לטהר בהון (קכח) וכן הוה ביום השלישי הוציא האדמה מבין המים ואסף המים למקום אחד וקרא להם ימים והתנה עם הים (קכט) שיעברו ישראל בתוכו ליבשה ולטבוע את המצריים וכן הוה דכתיב (קל) וישב הים לפנות בוקר לאיתנו אל תקרי לאיתנו אלא לתנאו במה שהתנה הקב"ה במעשה בראשית ועוד (קלא) התנה לארץ שתפתח את פיה במחלוקת קרח ותבלע לקרח וכן הוה דכתיב (קלב) ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם (קלג) ואת קרח ביום הרביעי ברא השמש והירח דכתיב (קלד) יהי מארת ברקיע השמים והתנה (קלה) עם השמש שיהיה עומדת (קלו) באמצע השמים בימי יהושע דכתיב (קלז) ויעמוד השמש בחצי השמים התנה עם הכוכבים שילחמו עם סיסרא דכתיב (קלח) הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא ביום החמישי ברא דגי הים ועוף השמים התנה בעופות למיזן (קלט) עורבים לאליהו בזמן שעצר השמים ולא היה מטר (קמ) דכתיב (קמא) ואת העורבים צויתי לכלכלך שם צויתי (קמב) כבר צויתי משששת

למר "ומלמ"כ יקילסו ליבשה" כי מסם בלסון זסזר "ולבתר דירתי ליס לבר" וסעתיקו מלרגיס לעברית. בפדר"ל פרק י' סטעתק ג"כ למעלס ובמדרס תנסומל ויקרל "רבי טרפון לומר ממוטס סיס לומו סדג לבלוע לת יונס מסמת ימי בראסיס": (קכא) מכוון בלסון זסזר "דיסליק למליהו בסמיימס בגו סערס" וע"פ דרך לס"ק ל"ל בסערס: (קכב) גם זס בלסון זסזר וכן בלמס וכן הוה, וכך הוה: (קכג) מלכים ב' ב' י"ח: (קכד) ל"ל בסמיים: (קכה) מסם בלסון זסזר: (קכו) סמות י' כ"ג. (קכז) בראסיס ל' ו': (קכח) פי' לם לעל גמים סעתל כ"ל כל טעל וכלים סבטעתו בסבטעבלו בתים כל לחל ולחל כפי עניבו וזמנו, נעסרו: (קכט) עיין לום ק"ז וכסמות רבס פ' כ"ל: (קל) סמות י"ל כ"ז: (קלא) בלסון זסזר "תו לתני בהיבעל לתפתס יל פומטל בתלקומל דקרס ותבלע לקרס ולכל כניסתיס וכן הוס": (קלב) בתדבר ט"ז ל"ג: (קלג) וכן הוה בלסון זסזר לך ל"ל בלסון סכתוב "ותבלע לתס ולת בתיסס ולת כל הלדס לתר לקרס": (קלד) בראסיס ל' י"ד: (קלה) בלסון זסזר ולתני עס סמסל למסרי קלים בפלגו סמיל ביומי דיסומע": (קלו) ל"ל "סיסיס עומד" לו "סתסיס עומדת" כי סתם בלס"ק מסתם בלסון זכר ובלסון נקבה: (קלז) יסומע י' י"ג: (קלח) סופטיס ס' כ': (קלט) כלסון זסזר: (קמ) זסזר זמנת לעלר לתמיל דכתיב וכו' ול"ל בזס ולל סיס טל ומטר כמלכיס סס לו סכוון ביסול למתר מכז"ל תעניס ג' ע"ל דטל לל מיעלר וטל סל תליהו לל סיס לך טל סל בכלס ע"ס: (קמא) מלכים ל' י"ז ד': (קמב) זסזר "בויתי

ימי בראשית והתנה עם הנחים לבלוע (קמג) חד דג ליונה ולהשליכהו ליבשה ביום הששי ברא את האדם והתנה עמו דנפיק (קמד) מיניה האשה שתתן מזון לאליהו דכתיב (קמה) הנה צויתי שם אשה (קמו) לכלכלך (קמז) הנה צויתי מששת ימי בראשית וכן (קמח) כל דבר ודבר שיתחדש בעולם הקב"ה מצוה (קמט) הדבר ההוא מששת ימי בראשית אף הכא (קנ) ויאמר ה' לדג ויאמר מששת ימי בראשית (קנא).

לייקא" ופי' מלכתיב "לויתי" בלמון עבר ולא "תלוה" בעתיד ע"כ כוונתו שכבר לויתי: (קמג) בלמון הזהר "אתני נטוי ימא לאזדמנא טוא מד למבלע ליה ליונה ולאסדאה ליה לבר": (קמד) בלמון הזהר דתפוק מיניה אתתא דתיזון לאליהו: (קמה) מלכים א' י"ז ט': (קמו) ל"ל "אסה אלמנה" כדקרא וזהר: (קמז) זהר "הכא לויתי מיומא לאתבדי עלמא" ודייק ג"כ מלמון "לויתי" כנ"ל ובאסר לא מלינו שהיתה נביאה ושהתנבאה שידבר עמה הקב"ה ע"כ פי' מששת ימי בראשית ועיין בדרש"י שם לויתי שם. בשמליא שלי שתכלכלך שם אסה אלמנה: (קמח) בלמון הזהר "וכן בכל עובדא ועובדא לאתחדם בעלמא קב"ה פקיד שטוח עובדא מיומא לאתבדי עלמא לוף הכא ויאמר ד' לדג ויאמר מצית יומין דבראתית". ופי' כל דבר ודבר שלו נם ופלא: (קמט) כנראה קרא בזהר "פקיד" בלמון "ניטוי ותרגמו "מלוה" לך שי' טוח בתקוס שלירי (") וטוח עבר ולכיך לתרגמו "לוה": (קנ) יונה ג' י"ח: (קנא) בזהר מסיים "הכא נמי אית לן למיד בעלמא על עובדין דבני נשא בעלמא" לך זה שייך למה שלומם לפ"כ לא מעשה יונה ע"ד המשל ולימו מהמאמר הזה. ובאסר לא בעתק נם באמאמר הזה ונם למה שכתבתי חלק ג' מהמדרש יונה ברואה שבני מדרשים שונים המה כ"ל כי האמאמר הזה יקודו במדרש יונה כיצן לך בחלק בדבני הזהר כנ"ל ובחלק שב' טוח מדרש אחר שעיקרו מהזהר ולכן נלגג על דבני הקיטור של הזהר שלנו. בחלק שב' שלעתי טוח מדרש אחר כנ"ל לנמתיו ולא בעתקתיו בזה ועיין בראש דבר:

מדרש יונה

כת"י רע ראסס"י **563**

בעזר שוכן מעונה, אני כותב מדרש יונה.

יונה הלך לנינוה בלבב שלם שנאמר (ה) ויהל יונה לבא בעיר. (ג) ויהי עיר גדולה (ג) מלמד (ד) שהיתה נינוה ארבעים (ה) פרסה והיו בה שנים עשר שווקים וכל שווק (ו) היו בה שנים עשר (ז) אלף שקוקים (ח) וכל שקק ושקק היו שנים עשר (ט) אלף ריבוא ילדים לדות שאין יודעין לא טוב ולא רע וכל רחוב (י) ורחוב היו שנים

(ה) יונה ג' ד': (ג) ל"ל וניוה סימא עיר גדולה כלשון סכתוב יונה ג' ג' וכ"ה במדרש יונה אסר בדפוס: (ג) מדרש יונה סנדפס וילקוט שמעוני יונה רמז תק"ן: (ד) דרים מסופים דקרא "מהלך שלשת ימים". ומנה לכאורה לריך עיון הלא ידוע מאמר חכז"ל במס' סנהדרין דף ל"ג ע"ב מהלך אדם ניטוי עשרה פרסאות ליום וא"כ הכא לכתיב מהלך שלשת ימים לא היה לך שלושים פרסאות? לך משמון העשרה פרסאות ליום חינו לך בסליכת אדם בדרך מבלי שייבא ובמקום שבתי סנלון רמוקות זו מזו אבל בעיר ובארץ ישראל בשעת עליית לרגל שאז רבים ההולכים ובתי מלון מלויים אז למרבה אז נמצא מהלך אדם ניטוי לרבעים פרסאות לשלשה ימים שסס שני מאות פרסאות למחנה עשר יום ולרבעה מאות פרסאות לשלושים יום שסרי בסדיל מפורש במסכת תענית דף י' ע"ל רבן גמליאל לומר בשבעה גו שהוא ממנה עשר יום אחר סחג כדי שיגיע סאחרון שבאדץ ישראל לגשר פרת". וזה נכתבה קושת סתוס' במס' בצל מליעה דף כ"ח ע"ל ד"ה ממנה עשר יום ותוס' רשם הסנה דף כ"ג ע"ג ד"ה כמה טוי ע"ש: (ה) בילקוט מהלך לרבעים יום ובנדפס לרבעים פרסאות על לרבעים פרסאות: (ו) בנדפס ובילקוט וכל שוק ושוק היה בה שנים עשר אלף ריבוא בני אדם [(בנדפס) והיו בה שני רחובות] וכל רחוב והרוב היו בה שנים עשר מבואות וכל מבוי היה בה שנים עשר אליות וכל אלי שנים עשר בתים וכו'. כל המבואות והמסבירים האלה לא אדע לכון אך אמז בשמעי שנים עשר בשעה בקרא יונה ד' י"ל בא המספר הזה הרבה יותר משתים עשרה רבו אדם. ולכן בלשעה"ל להגיה תמיד בכל המסבירים האלה "שנים עשר" וכ"ל למעלה גבי רחובות ולהלן גבי בתים וכו': (ז) תיבת "אלף" נראה מיותרת: (ח) שוק קטן: (ט) תיבת "אלף" נראה כמיותרת גם בזה: (י) כנראה כי שכר שם "והיו בה שנים עשר רחובות" וכל רחוב וכו' כמו בנדפס והיו בה שני (ל"ל שנים עשר) רחובות. ואולי פי' שקוקים שקק שלמעלה גם כן רחובות בשורית שוקא מאדקא,

עשר מבוי (יח) וכל מבוי ומבוי היו בה שנים עשר (יג) ריבוא חצירות וכל חצר וחצר היו (יג) שנים בתים וכל בית ובית היו בו שנים עשר גיבורים וכל גיבור וגיבור (יד) היו לו שנים עשר בנים והיה יונה עומד בשוק אחד ומכריז והיה קולו הולך (טו) עד ארבעים פרסה והיו (טז) שומעין קולו כל כל אנשי נינוה וחזרו בתשובה (יז) ויאמינו אנשי נינוה באלהים. באותה שעה הגיע הדבר (יח) למלך נינוה (יט) ועמד מעל כסאו ונטל כתר מלכותו מעל ראשו והניחו מעל נבי האפר ופשט בגדי הארגמן והניחו על האפר הוא וכל שריו ועבדיו וגזרו תעניות שלשה ימים ושלשה לילות לא תאכלו מכל מאכל ולא תשתו מכל משתה ותכסו בשקים והתפלשו בעפר והתפללו בבכיה לפני י״י אלהים ותגביהו יונקי שדים שלכם כלפי מעלה ואמרו (כ) לשמים בבכי עשה בשביל אלו שלא חטאו אולי ירחם (כא) המקום עלינו ואל יאבדינו. מיד (כב) הלכו כולם ועשו כדבר המלך ויתפללו בבכי ובמר נפש ובדמעות לפני הקב״ה ביום השלישי חזרו (כג) מדרכם הרעה שנאמר (כד) וישובו איש (כה) מדרכם הרעה (כו) ואפילו (כז) מציאות שימצא אדם בשדות וכרמים (כח) בשוקי וברחוב החזירו התינוקות לבעלים כל

סטרלפקפע לך גם זה דומק כי למה סכה לסוטו זכה ? (יח) ל״ל מכוחות עיין לוח ו׳ : (יב) תיבת ״ריבוא״ מיותרת : (יג) ל״ל היו בו שנים עשר בתים : (יד) תיבת ״וגיבור״ ליתא בילקוט : (טו) בגדפסם ״מהלך מ׳ פרסאות״ ובילקוט ״כשמע מ׳ יום והיו״ וכו׳״ : (טז) בילקוט והיו שומעים קולו כל בית ובית בשוחם שעה וכו׳ ובגדפסם והיו שומעין קולו בכל שוק ורחוב ורחוב ובכל מבוי ומבוי בכל חלר וחלר בכל בית ובית ובכל שער ושער בעיר ניגוח והיו לחבי נגוח שוברים לח לבם ונהפכה לעתם עליהם וחזרו כולם בתשובה לחל לחבי נגוח ולחל בשים לחל ברים ושרות ולחל בחורים ובתולות שבח׳ ולחמיהו לחבי נגוח בחלבים הגיע הדבר וכו׳ : (יז) יונה ג׳ ס׳ : (יח) בילקוט ובגדפסם לחקבר מלך נגוח : (יט) בגדפסם ועמד מכסא מלכותו ונטל כתר מעל לחשו וכשיהו על לחשו לחר ושטט בגדי חרגמן סניחו בעפר לבושו ונתחלם בעפר ולחר הוח וכל חבחי ניחו וכל ברין ועבדיו וכל גדולי המלכות להתענות שם וכל חבחי בחיהם שלשה יחים ושלשה לילות וכל יושבי עיר נגוח ושכבוח היס יולח וכו׳ (כשהעתקם מהגדפסם עד) ולחמרו לפני הקב״ם וכו׳ ועיין מרגוס שני לחסתר ל׳ ס׳ : (כ) בגדפסם לפני הקב״ם בבכי גדול : (כא) בגדפסם הקב״ם עליהו ולח יחבד לחתם בכעסו לחר ר׳ שמעון וכו׳ (כשהעתקם מהגדפסם עד) מיד כל בני העיר וכו׳. בילקוט ושגדיהו יונקי שדים שלכם כלפי מעלה ולחר להקב״ם בבכי גדול עשה בשביל חלו שלח שחטו ויוסי הגלילי וכו׳ (כב) בגדפסם מיד כל בני העיר עשו כדבר המלך : (כג) בגדפסם שבו מדרכם ובילקוט מזרו כלם מדרכם: (כה) יונה ג׳ ס׳ : (כה) ל״ל מדרכו. בילקוט ליתא ״שנאמר וכו׳ הרעה״ : (כו) בגדפסם כילד שבו לפניהו וכו׳ : (כז) בגדפסם מציחה שמלח שבחות וכו׳ ובילקוט מציחה שמלח שלח בשדות וכו׳ : (כח) בילקוט ובגדפסם ובכרמים בשווקים ובשוחות

(כט) בית ובית שהיה בו אבן של גזל ואפילו בפלטרין של מלך שהיו דמיו יקרין עד אין חקר החזירו לבעליהן וכל כרם וכרם שהיה (ל) בו נטיעות או אילן אחד מגזל עקרו (לא) וההזירו וכל (לב) בגד ובגד שהיו פקעיות של שתי או של ערב שנילם (לג) משבצות קרעו על (לד) בגד ובגד וכרכו שתי כריכות אחת של שתי ואחת של ערב והחזירה לבעלים (לה) ויקראו אל אלהים בחזקה וישובו איש מדרכו הרעה נח מכעס ועמד מכסא דין וישב על כסא רחמים ונתרצה להם שנ׳ (לו) וינחם (לז) י״י על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה כי עשו ושבו מדרכם כל אדם שיש בידו עבירה ונזכר היה מתוודה עליה אם סקילה לסקילה אם שריפה לשריפה אם להריגה להריגה ואם חניקה לחניקה כדי (לח) שיזכו לחיי העולם הזה ולחיי העולם הבא (לט) ואפילו מכר אדם (מ) חורבה לחבירו ועמד לבנות ומצאו מטמוניות של כסף או של זהב מה היה עושה היה קורא לאותו האיש שמכר לו את (מא) החורבה ואמ׳ לו המטמון שמצא בתוך חורבה שלך הוא והשיב המוכר ואמר ללוקח אני כשמכרתי לך חורבה זו וכל מה שבתוכה מכרתי לך ומטמוניות הללו שלך הוא ולא היו רוצין ליטול לא מוכר ולא לוקח הלכו שניהם אצל הדיין (מב) אמ׳ הלוקח לדיין אני כשלקחתי חורבה

סחזיכו לבעלים: (כט) בילקוט ואפילו לבנים של גזל שבנו בפלטרין מלך סחזיכו בפלטרין וסחזיכו סלבנים לבעליהם ובנדסם ובכל בית ובית שהיו עשרים לבנים מן הגזל ואפילו בפלטרין של מלך שהיו דמיו יקרים עד אין סקר שוברים כלם וסחזיכום לבעליהן וכל גן וגן וכל כרם וכרם וכו׳: (ל) בילקוט שהיו בו שתי נטיעות או שני לילות מן הגזל: (לא) בילקוט ובנדסם עקרום וסחזיכום לבעליהן: (לב) בילקוט וכן בגד שהיו בו שתי פקעיות של גזל קרעו הבגד וסחזיכו ועשו מספט ולקט וכל עניניה שבידו מחזיר ומקבל עליו דין תורה סס סקילה סקילה סס שריפה שריפה ואפילו מכר לחבירו בית תוכנה ומעלה בה ממון וכו׳. ובנדסם שתי כריכות אחת של שתי ואחת של ערב שנזלה אחת קרעו כל הבגד וכרכו שתי כריכות אחת של שתי ואחת של ערב והחזירם לבעליהן כילד שבו מדרכם וכו׳ (כשעתקם מהנדסם עד) עד שזכו: (לג) משובצים גלם בתיבת גלימת, גלומים (יחזקאל כ״ז כ״ד) וכנראה פי׳ בתי המדרש הזה מחיצה: (לד) ל״ל כל: (לה) יונה ג׳ ח׳: (לו) יונה ג׳ י׳: (לז) ל״ל סחלטים: (לח) בנדסם עד שזכו למיי העולם שבא: (לט) בנדסם אפילו אם מכר חדש לחבירו בית תוכנה ועמד לבנותה ומצא בתוכה (ל״ל בה מטמון) של כסף וזהב וכו׳: (מ) יסוד סתומה הזה מנסחת בילקוט, ברמזים רנה פ׳ ל״ג, ויקרא רנה פ׳ כ״ז, חנחומא פ׳ תמורה, בסיקתא דרב כהנא סוף תו כסא ומדרש עשרת מלכים ע״ם ועיין לעיל בנוסחת הילקוט תות ט״ז: (מא) בנדסם אם הבית תחיבה ואומר מטמון שמצאתי בתוך החורבה זו היא שלך תניח המוכר ואומר ללוקח אני כשמכרתי הבית החיבה כל אשר בתוכה מכרתי לך ועכשיו מטמונים הללו שלך אם לא היו רוצים ליטול לא המוכר ולא הלוקח וכו׳: (מב) בנדסם אמר לוקח

זו מן האיש זה לא לקחתי אלא חורבה וכשחיפשתי אבניה לבנותה מצאתי כלי כסף וכלי זהב עכשיו יטול ממני כי לא יערב הגזל אצלי שבשביל כך מחריב הקב"ה את העולם שנ' (מג) כי מלאה הארץ חמס אמי לו המוכר לדיין כשמכרתי בית חורבה זו לאיש הזה (מד) הוא וכל מה שבתוכה מכרתי לו וכשם שהוא בורח מן העבודה (מה) כך אני בורח שכל מי שגוזל מחבירו אפילו שווה פרוטה כאילו נוטל נשמתו (מו) שנ' (מז) כן אורחות (מח) בוצע בצע מה עשה הדיין ביקש (מט) שבור (נ) מוכירה עיקרה של אותו חורבה ושילש שנים ושבעה דורות ומצא יורש לאותו היורש שהטמין את הממון (נא) ידו לבעלו (נב) ועל (נג) אותה שעה אמר דוד (נד) אמת מארץ תצמח. מיד (נה) נתרצה להם הקב"ה ואמר להם סלחתי. באותה (נו) שעה נפל יונה על פניו ואמר לפני הקב"ה רבונו של עולם שא נא לחטאתי ומחול לעוני שברחתי לפניך לים שלא הייתי יודע מעשיך ועכשיו ידעתי כח מעשיך וגבורותיך שנ' (נז) כי ידעתי כי אתה י"י אל רחום וחנון אמר לו הקב"ה אתה לא חסת על כבודי וברחת (נח) מלפני האלהים (נט) אבל אני חסתי על כבודך והצלתי (ס) ממצולות ים ועשיתי עמך פלאים והצלתיך

לדיין מדוע כשלקחתי מזה מעות זה לא לקחתים אלא מזה מזכה בלבד וכשסלחתי לה מלחתי לה מגיעים טובות ומרגליות ועתה יטול ממני ולא יעזוב אלכי כי בשביל הגזל הקב"ה מחריב את העולם שנ' כי מלאה הארץ חמס מפניהם אמר לו מוכר לדיין אני כשמכרתי לו מזכה זו מכרתי לו היא וכל אשר יש בתוכה כשם שאתה בורח מן הגזל כך אני בורח מן הגזל שכל מי וכו': (מג) בלחמים ו' י"ג: (מד) ל"ל היא: (מה) ל"ל העבירה: (מו) בגדפס כשמתו ממנו: (מז) מצלי א' י"ט: (מח) ל"ל כל בוצע ובגדפס כל בוצע בוצע את נפש בעליו יקח עיין ב"ק לף קי"ט ע"א: (מט) בגדפס ביקש שטר של מזה מזכה הלך בעין על מכשעה בוכות ומלא יזכה לאותו החים שהטמין מזה והחזירם לבעליו ובילקוט שם רמז תקי"א מה היה עושה הדיין בקש שטר של מזה מזכה ומלא ל"א בוכות ומלא יזכה לאותו החים שהטמין לאותו ממון והחזירו לבעליו: (נ) ל"ל "שטר" או "שובר": (נא) כוח בכתי"י ול"ל "והחזירו" ותיבת "ידו" הוא מן "ידו" של תיבת "והחזירו": (נב) ל"ל לבעליו: (נג) בגדפס ועל אותו נאמר אמת מארץ תצמח ולקמ' מחמים בקמץ והתיבות החלה לילן בילקוט: (נד) תהלים פ"ה י"ב: (נה) עיין למעלה בהוספות בילקוט והגדפס: (נו) בגדפס ובילקוט מיל בכל יונה על פניו ויאמר בבם"ע יודע אני שמחתי לפניך ומחול לעוני שברחתי לים שלא ידעתי כח גבורותיך ועכשיו ידעתי שא' כי אתה ס' אל רחום וחנון אמר לו הקב"ה אתה לא חסת על כבודי וברחת מלפני לים לף אני חסתי על כבודך והצלתיך מנגן שאול ומכוש מוה וכו'. ובי אתה חסת על כבודי כמו שמוסבר בו למעלה ובכת"י למעה מזה ובפדר"א שהם לכבודן של ישראל בידעו כי הגוים קרובי תשובה הם ע"ם ולבל יכחשו בה' בחמרם כי נחם על הרעה כיונה ל' ג': (נז) יונה ד' ב': (נח) כוכתו על הבריחה מלפני ה': (נט) ל"ל "להים" או "אל היים": (ס) ל"ל והצלתיך:

מבטן שאול [(סח) בגבורה והודעתיך כח גבורתי והודעתיך שעשיתי את הים ואת היבשה]. בחמישי (סג) ברח יונה מפני (סד) אלהי ישראל למה ברח שפעם (סה) ריאשונה שלחו להשיב את ערי ישראל מני (סו) ועמד (סו) בדברו שנ' (סז) והוא (סח) השיב את (סט) גבול מלבא חמת עד ים הערבה כדבר י"י אלהי ישראל אשר דבר ביד יונה בן אמיתי הנביא אשר מגת החפר פעם שנייה שלחו (ע) אל ירושלים להחריבה כיון (עא) שעשו ישראל תשובה עשה הקב"ה כרוב רחמיו וניחם על הרעה (עב) והיו (עג) ישראל קורין (עד) אותו נביא השקר פעם שלישי (עה) שלחו (עו) אל נינוה להחריבה דן (עז) יונה דין בינו לבין עצמו ואמר (עח) לארי (עט) שישראל קורין אותו נביא שקר (פ) (פא) הריני (פב) בורח במקום שלא נאמר בכבודו שם (פג) על השמים ועל הארץ כבודו ממעל (פד) לשמים כבודו וכתיב (פה) מלא כל הארץ כבודו ואני (פו) בורח לים שלא נאמר שם כבודו באותה שעה ברח יונה ליפו ולא מצא (פז) שם אנייה והיתה אנייה שירד שם יונה רחוקה מן יפו שיעור שני

(סח) ליתא בנדפסים וגילקוט: (סג) פרקי רבי אליעזר פרק י' תמצוצא ויקרא ולו ילקוט שמעוני יונה רמז תקן: (סד) גילקוט מפני אליהו: (סה) ל"ל "ראשונה" וכגיל הוא הסופר ונכת"י זה לכתוב כל מיקר — נגלא יוד ומולם — ן נגלא ולו. בנדפס שפעם ראשונה קודם לכן אלמו הקב"ה להסיב את בני ישראל: (סו) תיבת "מני" ליתא בילקוט ובנדפס וכ"ל: (סו) בילקוט ובנדפס ועמדו דבריו: (סז) מלכים ב' י"ד כ"ה בנדפס ליתא תיבת "את" וזה לשון הכתוב "הוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה כדבר ה' אלהי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אשר מגת החפר". ועל פיו יש לתקן הגוספתא זאת. וכ"ה בנדפס והשיב את גבול וכו' כבאמור הכתוב: (סח) בנדפס והשיב וכו': (סט) ל"ל בנדפס את גבול ישראל, בילקוט את ערי ישראל: (ע) בנדפס אלמו לירושלים ובילקוט אלמו על ירושלים: (עא) בנדפס ובכעשו ישראל תשובה ובילקוט כיון שעשו תשובה: (עב) בילקוט ובנדפס ולא הסריבה: (עג) בילקוט וקראו אותו נביא השקר: (עד) בנדפס קורים אותו נביא שקר: (עה) בנדפס ובילקוט שלישית: (עו) בנדפס אלמו לנינוה דן וכו': (עז) בנדפס דן יונה דין בעצמו ובילקוט דן יונה דיבר בינו לבין עצמו: (עח) בילקוט ואמר ודע לי שהגוים קרובי תשובה הם ויעשו תשובה ומצלת רוגזו על ישראל ולא די שישראל וכו': (עט) ל"ל לא די בנדפס לא דיו: (פ) בילקוט השקר: (פא) בילקוט ובנדפס אלא אף אומות העולם קורין אותי נביא השקר: (פב) בנדפס אלא אברח למקום שלא נאמר שכבודו שם. בילקוט אברח למקום שאין כבודו שם ומצל וכו' עיין למעלה בגוספתא בילקוט: (פג) בנדפס בשמים נאמר על השמים כבודו בארץ נאמר על הארץ כבודו: (פד) ל"ל על השמים כבודו מהלים קי"ג ד': (פה) ישעיה ו' ג': (פו) בנדפס הרי אני אומר לים אלא נאמר כבודו שם מה עשה הוא ליכד ליפו: (פז) בנדפס ולא מצא אנייה לשם ואותה אנייה שירד בה יונה הביא הקב"ה עליה שער ושמזירה ליפו. בילקוט ולא מצא אנייה ליכד לשם ושיתה אנייה מן יפו מהלך

ימים לנסות ליונה מה עשה הקב"ה הביא רוח סערה בים והחזירה ליפו ראה (פח) יונה ושמח בלבו אמ' עכשיו אני יודע שמעשיו (פט) מאושרים לפניו אמ' להם ארד עמכם (צ) אמרו לו הרא (צא) אנו הולכים לים תרשישה אמר (צב) להם אבא עמכם ודרך כל האניות (צג) כשאדם יוצא המינה אז נותן שכרה ויונה מרוב שמחת לבו הקדים ונתן שכרה שנאמר (צד) וירד יפו וימצא אנייה באה תרשישה ויתן שכרה ובשהולכין (צה) בים עמד עליהם רוח סערה מימינם ומשמאלם (צו) והיו כל האניות הולכות ושבות בשלום ואותה אנייה שירד בה יונה היתה בצרה גדולה שנאמר (צז) והאניה חשבה להשבר ר' חנינא אומר משבעים לשונות (צח) היו (צט) שם באותה אנייה וכל אחד (ק) ואחד אלהיו בידו ומשתחוים (קא) אמרו (קב) נקרא איש בשם אלהיו והיה האלהים שיענה ויציל אותנו מצרה הוא האלהים קראו כל אחד ואחד בשם אלהיו ולא הועילם מאומה יונה (קג) מצרת נפשו נרדם וישן לו בא אליו רב החובל אמ' לו הרי (קד) אנו עומדין בצרה גדולה בין מות ובין חיים ואתה נרדם וישן מאיזה עם אתה אמר לו (קה) עברי אנכי אמר לו והלא (קו) שמעתי שאלהי

שכי ימים מה עשה הקב"ה הביא עליו רוח סערה והחזירה ליפו: (פח) בגדפם כיון שראה יונה שמח בלבו וגילקוט ורמז יונה ושמח שמחה גדולה: (פט) בגדפם שדרכי שכר לפני הקב"ה גילקוט שדרכי מיושרת לפניו: (צ) בגדפם ארד עמכם בתניי: (צא) נ"ל שרי ובגדפם והלא אנו הולכים לתרשיש וגילקוט שרי אנו הולכים לאיי הים תרגומיה: (צב) בגדפם אמר אבא עמכם תרגומיה כשאדם יוצא מעשה נותן שכרו ויונה מרוב זריזות שלהו לבתוח נתן כל שכרו והקדים בשמחת לבו אמ' ויתן שכרה וירד לבא עמהם תרגומיה אמר ר' יוחנן וכו' כשנוסעת הרפסם למעלה. וגילקוט ל"ל לף על פי כן ובשמחת לבו אל יונה הקדים ונתן שכרה אמ' ויתן שכרה וירד שם: (צג) נ"ל האניות: (צד) יונה ח' ג' ונ"ל בתה תרגומיה: (צה) בגדפם פרשו מהלך יום אחד בים סיער הקב"ה עליהם את הים בכוח סערה וכל האניות שבים עומדות ושבות בשלום אל יונה הקדים שכרו ושהגיע להשבר ולא האניות שבים וכו' כשנוסעת הרפסם למעלה. וגילקוט פרשו ליס עמד עליהם רוח סערה ומימינם ומשמאלם כל האניות עומדות ושות בשלום ושהגיע להשבר ולומה אניה גדולה ומשבר להשבר: (צו) נ"ל ומשמאלם: (צז) יונה ח' ל': (צח) בגדפם לומות גילקוט לשון: (צט) בגדפם היו בשפיניה וגילקוט היתה בתניי: (ק) גילקוט וכל אחד אלוהו בידו: (קא) בגדפם ליתא תיבת ומשתחוים: (קב) בגדפם אמרו שקרא כל אחד ואחד בשם אלהיו ולא הועילו מאומה. וגילקוט ולומי שקרא איש אל אלהיו והאל אשר יענה ויציל הוא האלהים ושקרו ולא הועילו מאומה: (קג) בגדפם ויונה ירד בירכתי הספינה ושכב ויתן בא אליו וכו' וגילקוט יונה בצרת נפשו שכב ישן לו: (קד) גילקוט ל"ל אנו עומדים בין מות לחיים ואתה שכב מחזיק עם אחה. ובגדפם הרי אנו עומדים בין מיתה לחיים ואתה ישן מחזיק עם אחה: (קה) בגדפם ליתא תיבת "אנו": (קו) גילקוט ל"ל שמעתי שאלוה גדול קוס שכח אל אלהיך אולי

העברים גדול הוא קום קרא אל אלהיך אולי יעשה נפלאותיו שעשה בים סוף אמ' (קו) להם בשבילי באה לכם הצרה הזאת אלא הטילוני לים וישתוק הים מעליכם שני (קז) שאוני והטילוני אל הים ר' (קח) שמעון אומר קבלו עליהם האנשים להשליך יונה לים מה עשו נטלו הכלים שבאנייה להשליך בים להקל מעליהם ולא הועילם מאומה רצו (קט) להחזיר להם ליבשה ולא יכולו מה (קי) עשו נטלו את יונה [(קיא) עמדו על ירכתי הספינה] ואמרו (קיב) בקול גדול אלהי עולם אל תתן עלינו דם נקי שאין אנו יודעין מה מעשיו של איש זה הוא אומ' בפיו ידעוני שבגללי באה לכם הצרה הזאת השילוהו לים עד ארכובותיו והים עמד מזעפו נשאוהו (קיג) והולך הים וסוער השילוהו עד טיבורו והים עמד מזעפו נשאוהו אצלם והים הולך וסוער עד שהישולוהו כולו לים שנא' (קיד) וישאו את יונה וישלחו לים (קטו) ויעמד הים מזעפו (קטז) ר' טרפון אומר ממונה היה הדג לבלוע יונה נכנס לתוך פיו כאדם שנכנס לבית והיו עיניו של אותו דג כמין חלונות המאירות ליונה וממנה רואה

יעשה לנו נכל נפלאותיו שעשה בים ל"ל וכו' נגדפם והלא שמעו שמלחי העברים גדול הוא מכל המלחים קום קרא אל אלהיך אולי יעשה מלחים ככל נפלאותיו שעשה בים סוף: (קו) בשבילי אמר לו בשבילי לכך באה זאת שמוני והטילוני אל הים ונגדפם אמר להם יונה בשבילי לכך הזאת עליכם שמוני והטילוני אל הים ויסתוק הים מעליכם שני ויאמר להם שמוני והטילוני אל הים; (קז) יונה ד' י"ג: (קח) בשבילו אמר כדי שמעון עדין לא קבלו עליהם להשליכו לים עד שהפילו גורלות ונפל הגורל על יונה מה עשו נטלו כלים שהיו שם והשליכו לים להקל מעליהם ולא הועילו. ונגדפם כדי שמעון יאמר לא קבלו עליהם האנשים להטיל את יונה לים מה עשו נטלו הכלים שהיו שם והשליכו אותם לים להקל מעליהן ולא הועילו: (קט) בשלו לו לחזור ליבשה ולא יכלו. נגדפם לו לחתור ליבשה ולא יכולו שני יכולו ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה ולא יכולו: (קי) בשלו ליתא תיבות "מה עשו": (קיא) ליתא נגדפם. בשלו והעמידוהו על ירכתי הספינה אמרו כגון העולמים אל תתן עלינו דם נקי שאין אנו יודעים מה מעשה של זה אלא הוא אומר בפיו ידעוני שבגללי באה לכם הצרה הזאת השילוהו לים עד ארכובותיו והים עמד מזעפו: (קיג) נגדפם ואמרו אלהי עולם אל נא נאבדה נפש האיש זה ולא תתן עלינו דם נקי שאין אנו יודעים מה מעשיו של האיש זה אלא הוא אומר בפיו בשבילו הלכה הזאת עליכם הטילו אותו על ארכובותיו והים עומד מזעפו העלוהו אצלם והים הולך וסוער הטילו אותו על טיבורו והים עומד מזעפו העלוהו אצלם והים הולך וסוער על שהטילו כולו שני ויפלו את יונה ויטילוהו אל הים. בשלו נפלו אותו אצלם והים עומד וסוער הטילו אותו על טיבורו והים עמד מזעפו נפלו אותו אצלם והים הולך וסוער הטילו אותו על ירכתו "וכו'" כדלעיל על שהטילו כולו שני ויפלו את יונה: (קיד) יונה ד' ט"ו: (קטו) ל"ל אל הים: (קטז) נגדפם נאותה שעה זימן הקב"ה לג גדול לבלוע את יונה כ' טרפון אומר ממונה היה הדג שנאמר ויהי בהתפלל אל' ויתן ה' לג גדול לבלוע את יונה נכנס לתוך פיו כאדם שנכנס לבית שכנסת גדולה והיו

על מה שיש בימים ובתהומות [(קיז) ועליו הכתוב אומר (קיח) אור זרוע לצדיק] אמר לו הדג ליונה (קיט) יונה (קכ) אינך (קכא) יודע שהגיע יום שאכלני לויתן אמר לו הוליכני אצלו ואני (קכב) אצילך מידו ואת נפשי מיד (קכג) הוליכו אצלו אמ' לו ללויתן בגללך ירדתי לראות את מקומך שעתיד אני ליתן את החבל בלשונך והעלוך בסעודה גדולה לצדיקים לעתיד לבא ולא עוד אלא ראה בי חותמו של אברהם אבינו והם תבל (קכד) לויתן ביונה ביון שראה בו ברית מילה ברח לויתן מלפני יונה אמ' יונה לדג (קכה) כבר הצלתיך מפי לויתן הראיני עכשיו כל שבימים ותהומות הורידו (קכו) לנהר הגדול של מימי אוקיינוס שנאמר (קכז) נהר נהר (קכח) יסובבני [כל (קכט) משבריך וגליך עלי עברו] הראהו (קל) שבילי ים סוף (קלא) שני (קלב) סוף חבוש לראשי (קלג) [הראהו

סני עיניו של דג כמתי מלוות מחירות ליונה ר' מחיר אומר מרגלית היתה מלויה במעיו של דג ומחירה ליונה ולמה כל מם שבימים ותהומות. בילקוט רבי עקיבה אומר מעולם היה הדג נבלע את יונה ומפני מה יונה מפרש ימי בלמים שכתי ויהן ס' דג גדול ככתם לתוך פיו כחדם שכנכם לבית הכנסת גדולה וסיו שתי עיניו כחלונו אחר פעיות (ל"ל כחלונות אחפוניות. בילקוט כת"י אחפיניות עיין בערוך ערך אחפוניות) אחירות ליונה ר' מחיר אומר מרגלית היתה מלויה במעיו של דג ואחירה ליונה כשהיה הזה שאחיר בגבורה יכולה יונה כל מם שבימים ותהומות: (קיז) ליתא בילקוט ובנדפס. בילקוט כת"י שם אור זרוע לצדיק וגו': (קיח) אחליט ל"ז י"ח: (קיט) בנדפס ליתא תיבת "ליונה": (קכ) בנדפס ובילקוט ליתא תיבת "יונה": (קכא) בנדפס אין אתה יודע שאף זאני לכנם בפיו של לויתן. בילקוט אי אתה יודע שיוני בא להתאכל לתוך פיו של לויתן: (קכב) בנדפס ואני מגיל אותך ואת נפשי. ובילקוט ואני מגיל אותי ואותך מפיו: (קכג) בנדפס מיד הוליכו אצלו אמר יונה ללויתן לויתן אדע שבגללך ירדתי לראות מקום מדורך ולא עוד אלא שאני עתיד ליטול אבל בלשונך ולסעודת אותך ולזכה אותך בסעודה גדולה של לויתן לצדיקים ולא עוד אלא שאתה בפותחו של אברהם וסבט לברית מיד ברח לויתן לפני יונה מהלך שני ימים. ובילקוט (ליתא תיבת "מיד") הוליכו אצל לויתן אמר לו בשבילך ירדתי לראות את מדורך בים ולא עוד אלא שאני עתיד לירד וליתן אבל בראשך ולעשות סעודה אתך לצדיקים שראשו אותו של אברהם אביו שביט לברית ולמה לויתן וברח מלפניו מהלך ג' ימים: (קכד) ל"ל "ושבתכל" או "וסביט" תחת "וסס תבל": (קכה) בנדפס אמר יונה סרי שלחתיך מפי של לויתן שראיני כל מה שים בימים ובתהומות. ובילקוט אמרו לו אני שלחתיך מפיו של לויתן שראיני כל מה שבימים ובתהומות: (קכו) בנדפס שראשו נהר גדול שמימי אוקיינוס יוצאים שנאמר נהר יסובבני. ובילקוט ושראשו נאל גדול של אוקיאנוס שנ' נהר יסובבני: (קכז) יונה ב' ד': (קכח) תיבת "נהר" סני מיותרת ול"ל ונהר יסובבני: (קכט) ליתא בילקוט ובנדפס: (קל) בילקוט ושראשו: (קלא) בנדפס ים סוף שעברו יסחלל בתוכו ובילקוט ים סוף שעברו יסחלל בתוכם: (קלב) יונה ב' ו': (קלג) ילקוט ושראשו מקום שעברו יסחלל בתוכם: (קלב) יונה ב' ו': (קלג) ילקוט ושראשו עמודי ארץ כמכונים היה אליו יולא שני כל מעמיך וגליך עלי עברו ושראשו עמודי ארץ כמכונים

(קלד) עמודיה ומכוניה שנאמר (קלה) הארץ בריחיה בעדי] הראהו גהינם שנאמר (קלו) ותעל משחת חיי [(קלז) הראהו תחתיות שאול שנאמר (קלח) מבטן שאול שיועתי (קלט)] הראהו תחת היכל י״י שנאמר (קמ) לקצבי הרים ירדתי מיכן (קמא) שירושלים על שבעה הרים עומדת הראהו (קמב) אבן שתייה תחת היכל י״י והראהו בני קרח עומדין ומתפללין עליה אמ׳ לו יונה הרי אתה עומד תחת היכל י״י התפלל לפניו ותענה (קמג) אמ׳ לו לדג עמוד במקום אחד ואתפלל לפני י״י עמד הדג והתחיל להתפלל לפני הקב״ה ואמר לפניו ריבון (קמד) כל העולמים ניאקראתה (קמה) (קמו) מוריד ומעלה הריני (קמז) ירדתי העליני ניאקראתה (קמח) מטית ומחייה הרי (קמט) הגיעה נפשי למות החייני ולא נענה עד שיצא (קנ) מפיו אשר נדרתי להעלות (קנא) ולזבוח לפניך אשלם ביום ישועת ישראל שני (קנב) אשר נדרתי אשלמה מיד (קנג) נענה ורמז הקב״ה לדג והשליך את יונה ליבשה שנאמר (קנד) ויאמר י״י לדג ויקא יונה אל היבשה ראו (קנה) המלחים את כל המופתים ואותות והנפלאות הגדולות אשר עשה הקב״ה ליונה והשליכו איש לאלוהו בים חזרו ליפו ועלו לירושלים ומלו את (קנו) בשר ערלתם שנאמר (קנז) ויראו האנשים יראה

סני המרן בריתם בעדי לעולם וכתיב שמול תמתים סני מבטן שמול שועתי וכתיב גסיגם סני ותעל משחת חיי וכתיב סיכל סמם : (קלד) ליתא בגרסתם : (קלה) יונה ב׳ ז׳ : (קלו) סם : (קלז) ליתא בגרסתם : (קלח) יונה ב׳ ג׳ : (קלט) ל״ל שועתי : (קמ) יונה ב׳ ז׳ : (קמא) בגרסתם ובילקוט מכאן אמו למדין : (קמב) בגרסתם כתיב מבן שתייה קבועה בתהום וכתיב סם בני קרח עומדים עליה ומתפללין שמא לו הדג יונה סרי אתה נגד היכל ס׳ התפלל ותתה תענה ויה יונה וכו׳ כשהעתקת בגרסתם למעלה על ״ועדיין לא נענה סוף שמא לפניו רבש״ע נקרעת מוריד ומעלה וכו׳. ובילקוט וכתיב סם מבן שתייה קבועה בתהומות וכתיב סם בני קרח עומדים ומתפללים ויה יונה ג׳ ימים וכו׳ כשהעתקת סילקוט למעלה : (קנג) ל״ל ותתה נענה : (קנד) ל״ל בבן : (קנה) ל״ל נקרעת : (קנו) ובילקוט נקרעת מעלה ומוריד נא סעלני : (קנז) בגרסתם סרי ירדתי : (קנח) ל״ל ״נקרעת״ : (קנט) ובילקוט ״סגעתי למות״ וליתא תיבת ״סרי״ : (קנ) ובילקוט ובגרסתם על סילת דבר זה מצינו : (קנא) בגרסתם להעלות את לויתן ולזבוח לותם בסעולם אל לדיקים לפניך לסלם ביום תשועתי סני וכתיב בקול תודה אזבחך לך אשר נדרתי אשלמה. ובילקוט וכתיב נדרתי להעלות את לויתן ולעשותו לפניהם לסלם ביום ישועת ישראל וכתיב בקול תודה אזבחה לך : (קנב) יונה ב׳ י׳ : (קנג) בגרסתם ובילקוט מיד כמו הקב״ה וכו׳ כשהעתקת בגרסתם למעלה עד ״וכלו המלחים״ : (קנד) יונה ב׳ י״ח ל״ל ויקא את יונה : (קנה) ובילקוט וכלו המלחים את כל המותות ונפלאות שעשה הקב״ה עם יונה והשליכו הים את מלסיו סני משמרים הבלי שוא ומזבחו ליבו. ובגרסתם כיון שכלו המלחים לותן בפלאות שעשה הקב״ה עם יונה השליכו את מלסיהם הים סני משמרי הבלי שוא תחדש יעזובו ועלו לירושלים : (קנו) ובילקוט ובגרסתם ליתא תיבת ״את״ : (קנז) יונה א׳ ט״ז :

גדולה [(קנח) את י״י ויזבחו זבח (קנט) לי״י] וכי זבח זבחו אלא דם ברית מילה שהוא כדם זבח ונדרו (קם) משלימים (קמא) להביא את אשתו וכל אשר לו לאלהים לאלהי יונה ועליהם אומ׳ על גידי הצדק. מרוב (קמב) חמתה שהיה ליונה במעי הדגה נשרפו בגדיו וכל שערת גופו וראשו וזקנו והיו זבובים ויתושים ונמלים ופרעושים שרויים עליו ומצערין אותו מכל צד עד שביקש נפשו למות שנ׳ (קמג) וישאל (קמד) נפשו למות מיכן אמרו חכמים (קמה) כל מי שיש בידו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש או להחזירו (קמו) בתשובה ואינו מחזירו סוף בא לידי צער גדול והקב״ה מה עשה (קמז) העלה קיקיון על ראש יונה בלילה (קמח) כשהוא נם ובשחרית עלו עליו מאתים ושבעים וששה עלים וכל עלה ועלה ארבע זית (קמט) וטפח וארבעים (קנ) אנשים יכולין לישב בצל הקיקיון לכבוש את השמש זימן הקב״ה תולעת והכה את הקיקיון ויבשהו (קנא) ומת והיו זבובין ויתושין שרויין עליו ומצערין אותו מכל צד עד שביקש נפשו למות שנאמר (קנב) ואתה י״י קח נא (קנג) נפשי ממני באותה שעה זלגו עיניו דמעות לפני הקב״ה עד שירד הקב״ה ואמר לו מפני מה אתה בוכה שמא יש לך צער על הקיקיון שלא עמלתה בו ולא גידלתו ולא הכנסה (קנד) בתוכו זבלין ולא השקיתו מים ולילה אחד יבש כך חסתה עליו ואני

(קמח) ליתא בילקוט : (קנט) בכתבם ליתא תיבת „לי״י״. „הס לא זבחו אלא דם ברית מילה״. ובילקוט „אלא ברית מילה״ : (קם) בכתבם ונדרו להביא לחם את אשתו ואת בניו ואת כל אשר לו לאהלות (ל״ל ליהלות ?) יונה ובלו ושלמו ועליהם ועל אחרי גידי הצדק כאחר ילמדו כל ידעי ה׳ כל״ח. עיין בהעתקת הכתבם למעלה ובילקוט ובלו לחם אשתו ובניו וכל אשר לו לאהלי יונה ובלו ושלמו ועליהם הוא לומר ועל גבי הצדק : (קמא) ל״ל ושלמו : (קמב) בילקוט ובכתבם ומרוב חמה שהיה נמעי הדגה נכרך בגדו ומעיליו ושערותיו וזבובין ויתושין ומלים ופרעושים שרויין עליו ומצערין לומו עד שבקש נפשו למות שנאמר וישאל את נפשו למות מכאן למדו כל שאפשר לבקש רחמים על חביריו לו להחזיר בתשובה ואינו מחזיר בא לידי צער : (קמג) ל״ל את נפשו : (קמד) יונה ד׳ ח׳ : (קמה) עיין בדכות דף י״ב ע״ב : (קמו) כיולא בזה נאמר בתקומות שוכות ובישוב עיין בהדרכין כ׳ ע״ב כ״ז ע״ב וע״ז דף י״ח ע״ב : (קמז) בילקוט ובכתבם מה עשה הקב״ה : (קמח) בילקוט ובכתבם „בלילה ובשחרית עלו עליו רע״ם עלין״ והוא טלא. אמנם לפי הכתוב״ל דרים גיתטריא של תיבת „קיקיון״ = רט״ו (276) שלעתה יכוסה על פס מספר עליו : (קמט) ל״ל זכת בילקוט ובכתבם : (קנ) בכתבם ובילקוט לחבשה אחרים יכולין ליחב בצלו אחת הקיקיון : (קנא) בילקוט ובכתבם ויבש ומת וזבובין ויתושין שרויין עליו ומצערים אותו מכל לדדים עד שבקש נפשו למות באותה שעה זלגו עיניו דמעות למטה כמטר לפני הקב״ה ואמר לו יונה אפשי מה אתה בוכה יש לך לטר על זה שלא גדלתו ולא הכנסתו בתוכו זבל ולא השקיתו מים ולילה אחת היה ולילה אחת יבש כך חסת עליו ואני לא אחוס על ניוה העיר הגדולה : (קנב) יונה ד׳ ג׳ : (קנג) ל״ל „את נפשי״ : (קנד) ל״ל הכנסת :

לא אחום על נינוה באותה שעה נפל (קעה) יונה על פניו לפני הקב"ה ואמר לפניו ריבונו של עולם כלום הוא לפניך מדת הדין במדת הרחמים תנהוג את עולמך ונאה לך תהילה (קעו) שכן כתיב (קעז) לי"י אלהינו הרחמים והסליחות ונאמר (קעח) כי אל רחום י"י אלהיך וכתיב (קעט) מי אל כמוך נושא וכתיב (קפ) חסד (קפא) י"י מלאה הארץ ולא עוד אלא שאתה יושב על כסא רחמים רחמים מימינך וסליחה וחסד מלפניך ופדות מאחריך שנ' (קפב) כי עם י"י החסד והרבה עמו פדות וכתיב (קפג) וישוב אל י"י וירחמיהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח גבורות רחמיך הרבים לא הייתי יודע וחסדיך הרבים לא הייתי מגיד שאין מי יעשה כמעשיך וכגבורותיך יפה עשית יפה פעלת יפה רחמת יפה חננת יפה סלחת יפה קרעת להם שאת (קפד) חובתם יפה נחמת על רעתם מי אל כמוך (קפה) אלא כולו תושבחות כסאך תהילה כבודך תפארה אשר מעשה ידך נעימים גופך ישועה פניך כמאיר כל אור עיניך מקור כל זוהר פיך אמת שפתיך חיים אמת חסדך הגדול על שארית נחליתיך (קפו) שאתה מקדים להם רחמים בכל עת ובכל שעה אתה מוחל לעונם כדי ליתן עוז וכבוד לשמך שנאמ' (קפז) למען יזמרך כבוד ולא ידום י"י אלהי לעולם אודך:

(קעה) ג'ילקוט ובכלבם נפל על פניו ואמר כנסת עולמך במדת רחמיס דכתיב לפ' מלכיו כרחמיס וסליחות ע"כ ג'ילקוט ובמדרש יונה כנלפם וכל הפלא ליתא פס: (קעו) ל"ל "ואמילה": (קעז) דניאל ט' ט': (קעח) דבריס ז' ל"ח: (קעט) מיכה ז' י"ח: (קפ) תהלים ק"ג ס"ד: (קפא) ל"ל תסדך: (קפב) תהלים ק"ל ג': (קפג) יפעיה נ"ה ז': (קפד) ל"ל "פטה": (קפה) שם לפון הכתוב מיכה ז' י"ח פכתוב זו מי אל כמוך נוסף עון ועובר על פשע וגו': (קפו) ל"ל נחלתך: (קפז) תהלים ל' י"ג:

הצעה לאגדת קרני ראמים

ואחריות דבר למדרש יונה.

האגדה הזאת אשר כניתיה בשם „אגדת קרני ראמים" על שם ענינה מצאתיה בעין יעקב מדפוס ראשון שאלוניקי רע"ו (1516) אחרי האגדות מהירושלמי שבמסכת חגיגה. על הדף מלמעלה רשום „ירושלמי". אך תיבת „ירושלמי" נגררה בטעות מהדפים שלפניו המכילים העתקות מאגדות ירושלמי וכנראה נמצאה בכת"י בתור אגדה קטנה אשר חם עליה בעל העין יעקב וספחה שם לבל תאבד מאתנו אחרי כי קטנה היא בכמותה. האגדה הזאת נדלגה בישארי הדפוסים מהעין יעקב והדפוס הראשון ממנו יקר הוא ממטמונים ולכן חמלתי גם אנכי על האגדה הזאת וספחתיה להקובץ הזה ואף כי תפיץ אור על המדרש יונה שקדם לה

בהקובץ הזה ולכן יעדתי לה מקום אחריו. האגדה הזאת תגדל ערכה בעינינו אם נעמוד על מקורה אשר ממנו יצאו דבריה ועל אבן פינתה אשר עליה נוסדה. עיקר האגדה הזאת היא כמו תודה וברכה להקב"ה בשתי פלגות. ב) נעתקה מלשון תפלת יונה ביום צרתו במעי הדגה במדרש יונה הנדפס ובילקוט שמעוני יונה רמז תק"ן ששמשה בו בלשונו אך החליפה לשון הנוכח לנסתר והיא מורכבת מנוסחת המדרש יונה הנדפס ונוסחת הילקוט שמעוני וא"כ כבר שמשה בשניהם. ג) תודה להקב"ה נוסדת על לשון דברי הכז"ל במס' שבת דף ק"ז ע"ב וע"ז דף ג' ע"ב שהקב"ה זן את כל העולם כולו מקרני ראמים עד ביצי כינים ומתארת לנו הנס והפלא ממזונות קרני ראמים. החלק הזה מהאגדה הזאת נוסד על הרכבת כמה אגדות בש"ס בבלי בפדר"א ובמדרש תהלים כאשר העירותי בהערותי להאגדה הזאת ובנויה על דברי רבה בר בר חנה במס' ב"ב דף ע"ג ע"ב עיין בהערה ג'. זמנה ומקומה של אגדה הזאת לא אוכל לברר מפני קטנותה בכמותה. החלק הא' מהאגדה הזאת בטח שמש במדרש יונה אחרי כי לשון התפלה הזאת לא יתכן לספר אחר אך למדרש יונה וכאשר בררתי בראש דברי למדרש יונה כי המדרש הזה נכתב בתור מדרש למנחה של יום הכפורים ע"ש לכן שם בפי יונה התפלה הזאת שאחז בלשונו לשונות התפלות לר"ה וליו"הכ וביחוד מתפלת מוסף לר"ה חלק זכרונות ומהוידוי ליוה"כ בתפלת ערבית שחרית מוסף ומנחה וכנראה לא רצה להכנים בדבריו גם לשונות מתפלת נעילה ליום הכפורים באשר אז כבר יחלוף ויעבור הזמן אשר עליו כונן מדרשו זה כי זמן הפטורת יונה הוא במנחה של יום הכפורים.*) ולפ"ז לשון התפילה של יונה בפי המדרש יונה מכוון ומתאמת עם ענינו ונוסדה ממנו בכוונה כנ"ל אשר לא יתכן לספר ולענין אחר שמפאת זאת מוכח למדי שעיקר הלשון הזה הוא מהמדרש יונה ובעל אגדת קרני ראמים שלא שינה דבר בלשונו לקחו מהמדרש יונה הזה. המדרש יונה יורה לנו לפ"ז שני ענינים יקרים ורמים בערכם לדעת ולהכיר להוקיר את צדקת וישרת הכז"ל אשר סדרו לנו את הפטורת יונה במנחה של יום הכפורים. ג) מדוע נסדרה ההפטורה הזאת במנחה של יום הכפורים ולא בשחרית של יו"הכ או במועד ושבת אחר? ד) מה ענין תפלת

---

*) קריאת הפטורת יונה בכל העולם ביו"כ ימנית עד עתה וכבר נתקשו בזה מתי לכתוב על יונה (Philonis de Jona oratio) אבר בתון מעיין בזה בכל הקונטרסים בזה עתה ומיוסדות לפתילה בתלכתדוני ונתחזו בתוכיות בתלכתדים בכתב יד קדום עיין פרוידענטהל בזה בתרעתיכט דעם טעתלתגיטען זעמינתרם בתעתליך 1869 לד 12—9 ולד 147—141 ועי"ז תתון התערתיו בכ"ל בזה בתר בתת ויתר עז.

נעילה התפילה האחרונה ביום צום הקדוש והנורא הזה ומה הוא עיקר התשובה. המדרש הזה נועד להזכיר ולעורר את לב כל איש ישראל לשמור את נפשו מאוד מעושק ומגזל ולבל יגאל כפיו בחמס ובשוד תועבת ה' ולכן בכל תענית וצום אמרו וקראו זקנינו באזנינו לאמור „אחינו לא שק ולא תענית גורמים אלא תשובה ומעשים טובים" ומה המה התשובה ומעשים טובים אשר יורו לנו חכו"ל הלא המה דברי הכתוב ביונה „וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ואומר ויתכסו שקים וכו' וישובו איש מדרכו הרעה „ומן החמס אשר בכפיהם" עיין דרשות המדרש הזה על הפסוקים האלה ובמראה מקום שם. תרגום שני אסתר ד' בתארו את הצום אשר קרא מרדכי יאמר „קם מרדכי על ריגליה בגו קהלא עני וכן אמר וכו' ניקום ונחזי מן אנשי בנינוה כד אשתלה עליהן יונה בן אמיתי נביא וכו' ואתכסי שקא ואתפלפל בקיטמא ואכריז בנינוה וכו' ותבו מן אורחותהון בישתא ומן חטיפא די בידיהון וכו'" ולכן בתפלת נעילה ליום הכפורים התפלה האחרונה ביום הקדוש והנורא יו"הכ הזה אחרי התפללנו לילה ויום לפני ה' אלהינו כי יסלח לעווינו ובקטנם התחלנו „חטאנו עוינו" ובגדולם סיימנו „פשענו" עיין יומא דף ל"ו ע"ב נזכיר ונפלל בתפלה הזאת האחרונה על החטא היותר גדול וקשה מכולם וזה „למען נחדל מעושק ידינו" ולזאת אנו מקדימין להפטיר ביונה במנחה לעורר לכ כל איש לשוב מגזל ומעושק ומהחמס אשר בכפיו וכן בעל המדרש יונה מתאר לנו תשובת אנשי נינוה כי היא היתה ביחוד בהשבת גזילה ואבידה להעיר על כל זה טרם נתפלל תפלת נעילה למען נחדל מעושק ידינו ומה גדלו ומה רמו דברי חכו"ל ברוך שבחר בהם ובמשנתם! ומדרכינו למדנו לאמץ השערתינו כי המדרש הזה נסדר ביחוד למנחה של יום הכפורים ולכן ישים בפי יונה תפלה מורכבת מלשונות התפלות לר"ה וליוה"כ כנ"ל המלאה עשתונות ורעיונות קודש ויעמיק לדבר על התשובה הנכונה להשיב גזל ועושק ואבידה לבעליהם ובלשונו שמש בעל אגדת קרני ראמים הזאת כנ"ל.

אגדת קרני ראמים

יתברך וישתבח שמו של מלך מלכי המלכים (ת) שהוא מלך על כל מלכי הארץ אדון ומושל על כל יושבי תבל כסאו שמי השמים והארץ הדום רגליו שנ' (ישעיה ס"ו א') כה אמר ה' השמים כסאי והארץ

(ת) עד יסתכם שמו לקוח כלשונו מתפלת יונה שנמלכם יונה תסכ גדסום ותסכ בילקוט שמעוני יונה רמז תק"ן והסיגויים גם מוכיחים כי שמסם

הדום רגלי מלכותו במרום וממשלתו בעומק מעשה כל העולם גלוי לפניו ותעלומות כל גבר פרושים לנגדו דרכי כל אדם הוא חוקר ומצעדי כל חי הוא בוחן וסתרי כליות הוא יודע ורזי לבבות הוא מבין וכל מחשבות חשובין לו וכל נסתרות גלויות לפניו אין תעלומות לפני כסאו ואין נסתר מנגד עיניו כל רז ורז הוא סודר וכל דבר ודבר מבין בכל מקום הוא צופה רשעים וטובים שנאמר (משלי ט"ו ג') בכל מקום עיני ה' צופות רעים וטובים. ישתבח שמו ויתרומם זכרו שהוא זן (ג) ומפרנס את כל העולם כולו מקרני ראמים (ג) עד ביצי כינים (ד) ומה הוא קרני ראמים

ג' סנהדרין סלג ומכילתין יפת. ועיין בתענית לפגדה זוטא: (ג) שבת דף ק"ז ע"ב ועי"ז דף ג' ע"ב: (ג) שם סמיות סיומי גדולות שבעולם: ולטעין יובנו יותר דברי האגדה הזאת אמרתי לצרף בזה האגדות השונות בדברי חכו"ל ע"ד הראם. ב"ב דף ע"ג ע"ב "אמר רבה בר בר חנא לדידי חזי לי אורזילא בר יומיה (ופירש"י ראם בן יום א') דהוה כהר תבור והר תבור כמה הוי ד' פרסי ובי משבא דצואריה ג' פרסי ובי מרבעתא דרישיה פרסא ופלגא רמא כופתיה וסבריה לירדנא" ועיין ג"כ ילקוט שמעוני איוב רמז תתקכ"ו. מדרש תהלים מזמור כ"ב ובילקוט שמעוני תהלים רמז תרפ"ח ורמז תתמ"ה "הושיעני מפי אריה ומקרני ראמים אמר רב הונא בר אידי (בילקוט ר' יעקב בר אידי) בשעה שהיה דוד רועה את הצאן הלך ומצא את הראם ישן במדבר והיה סבור שהוא הר ועלה עליו והיה רועה ננער הראם ועמד והיה דוד רכוב עליו והיה מגיע עד לשמים באותה השעה אמר דוד אם אתה מורידני מן הראם הזה אני בונה לך היכל של מאה אמה בקרן הראם הזה. יש אומרים לאורכו מדדו ויש אומרים לרחבו מדדו מה עשה הקב"ה זימן לו אריה אחד כיון שראה הראם את האריה נתירא ממנו ורבץ לו מפני שהוא טלף עליו וירד דוד לארץ וכיון שראה דוד את האריה נתירא ממנו לכך נאמר הושיעני מפי אריה כשם שעניתני מקרני ראמים" ואגדת המדרש הזה נוסדה על דברי רבה בר בר חנא ובשניהם שמשה בעל האגדה הזאת נוסף על מאמר חכו"ל הקב"ה זן וכו'. אמנה בספרי והובא בילקוט שמעוני תורה רמז תתקנ"ט "וקרני ראם קרניו שור כחו קשה אבל אין קרניו נאות ראם קרניו נאות אבל אין כחו קשה ניתן ליהושע כחו של שור וקרנים של ראם". ובפדר"א פרק י"ט ובמדרש תהלים מזמור צ"ב "ותרם כראם קרני מה ראם קרנותיו גבוהות מכל בהמה וכו'" וא"כ לא נתיחס גבורה וגובה יתירה לגוף הראם ולפ"ז כל האגדות האלה נוסדו על דברי רבה בר בר חנה הנ"ל שמשתדל בעל האגדה הזאת להתאימה עם דברי חכו"ל הזן מקרני ראמים וכו'. ופי' דברי חכו"ל אלה באשר הראם איננו מחייתי טרף והוא הגבוה והגדול שבבהמות והקב"ה מזמין לו מזונותיו ולכן לא אמר פיל וכו' באשר הוא מחייתי טרף: (ד) שבת שם "ת"ל מגיי וכיוצא מין פרס וכפס וסמור וכו' עד ביצי כינים? מיצא הוא למקרי ביצי כינים ומתיצ טפויי וביצי כינים מיצא הוא למקרי ביצי כינים". ומדברי הלגדה הזאת נסופס כלאס שמפרשים ביצי כינים כיוצי להעופות עיין סלכ"ת פרק ט' "ואלו שסלכו מן סמים (פי' העופות וכו') סרים וכנים בביצים" ולפ"ז מלינת מכו"ל ביצי כינים ומלינת סכמוצ בני עוכ

(ה) בהמה טהורה היא ושנים הם בעולם זכר ונקבה (ו) אחד במזרח ואחד במערב (ז) ופעם אחת לשבעים שנה (ח) מזדקק זה לזה וכשיבא זכר על נקבה הוזרת ראשו הנקבה ונושבת את הזכר ותהרוג אותו וימות (ט) ותלך הנקבה מעוברת שתים עשרה שנה עד עשתי עשרה שנה היא הולכת על רגליה ותרעה ותשתה מים בתחלת שתים עשרה שנה היא נופלת על צדה שוב אינה יכולה לעמוד ומפרנס אותה הקב"ה ברחמיו (י) תרד לה ריר מפיה כמעין נובע ויצמח עשב מכאן ועשב מכאן ותרעה שנים עשר חדש והיא תתהפך מצדה לצדה ותרעה הרא הוא דכתיב (תהלים קמ"ז ט') נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו לאחר שנים עשר חודש כריסה נבקעה ויוצאים ממנה שנים זכר ונקבה וילך אחד למזרח ואחר למערב עם שבעים שנה לא יוסיפו על השנים (יא).

(עיין חלאה) מתלימות ומסלימות יחד זה עם זה. וכוותם למין העופות שמזומנים קשה ודיוקו לבני עוכד שעליהם יאמר בפרק"ח כמ"ש מפנם פ"ה (ועיין בשחטי הטופחות ודילקוט שמעוני ליוב רמז תתקכ"ה) פרק כ"ח "וחלש הקב"ה לעורבים שכך כתוב וכו' שהן מולידין את בניהם וכותין לותם לבניהם ודורמין מלפניהם וקורבים שהם בני בתם וכב"ה מזמין להם יתושים וכותן להם מזונם ואוכלין שכ' מי יכין לעורב ציד" ועיין חלאה בישה דבן סירא הולחה שטייפניידער בערלין תרי"ח דף כ"ד ע"ח. ובויקרא רבה פ' י"ט ודילקוט שמעוני ליוב רמז תתקכ"ו "כ' חסי הוה עשקן שהוא חד עורב עשיל קן עשיל ניעין עשיל לפרוחין נפשיהון ויהשיהון בקריבה מלחה וחסה בחשיהון חלחה יומין סחם בחשיהון למידע מה ליהון עשדין לחסכם לעשדין טוחה ועשלה טוחה יחושין ואכלין להון" ובחסר על בני עורב כבר נחסרם מילחה בחגדות הכ"ל ללגס בעל החגדה הזחה ומסחל למלוח טעם לקרני לחמים: (ה) מחיבת בהמה טהורה שעשיה חלאה מתחלים קמ"ז ט' קדיים שהחם בהמה טהורה היא בהמה טחורה ועוד הקב"ה לח יפליא ניסיו ונפלחותיו לבהמה לחסר ליננה טחורה: (ו) כמו שהו הגדול לויתן שלח נברא חחנו חך זכר ונקבה ושיהם הקב"ה חת הזכר לבל יפריבו חת העולם עיין בבא בחרא דף ע"ד ע"ב: (ז) ופ"ב בחוקות זו מזה מחוד לבל להחריב חת העולם כשיהיו יחד בחקום חחד: (ח) ימי לוד לחד מזה זמן קבוע לדבר יקר כמו ב"ב שם אין התסוס מוזר לחיתנו עד שבעים שנה. סוכה דף י"ח ע"ב ע"ש ע"ח חחת לשבעים שנה פרחי כהונה יוחנן לשם וכו'. ע"ז דף י"ח ע"ב עוד חחכם יש בהומי חחת לשבעים שנה מציחין חלש שלש וכו' שכוחות פ' ע"ב שהוח ג"כ החקור להחגדה הזחה שהיחה בו" חפעה לשבעים שנה וכשגדו נחילן מכוב ועוד כיוצ בשם בכמה מקומות: (ט) כמו בלויתן עיין סערה ו' לבל יפריבו חת העולם כלחחר יחרו ויכבו: (י) עיין כיוצ בילקוט מהכירי כת"י תהלים קמ"ז בלשון הפדר"ל פרק כ"ל ומנחל ג"כ בחיזה כת"י מהפדר"ל "שלחחר נותן לבהמה לחמה לבהמה זו לימון של דוגים שחין לה שלים להניף חת בניה ומזמן הקב"ה מזונותן מן מלבנון עד שהן יכולין לחכול לחם": (יא) לבל יפריבו חת העולם עיין הערה ו'. ולגי על בני עוכד נחחר מפורש עניים שנלכדים חחכים עיין הערה ל'.

ראש דבר למעשה אברהם אבינו ע״ה.

המעשה הזאת יסודה מפרשת נח פ׳ י״א וא״כ זמנו בין חודש תשרי ואדר לכן ראוי ונכון כי יקנה מקומו כה בקובץ הזה. והעתקתיה ע״פ דפוס קושטנטינא רע״ט אשר אתארנו אי״ה בראש דברי למדרש מגלת אסתר ע״ש. החקירה תרבה עד מאוד אם נאבה להכנים עצמנו בעובי המעשה הזאת בעיקרה ושורשה כאשר נמצאת בידינו ובידי הערביים המחמדנים אך אעיר על המעשיות השונות אשר בידינו בני ישראל. א) בקיצור בפרקי דרבי אליעזר פרק כ״ה וכ״ו. ב) תנא דבי אליהו זוטא פרק כ״ה. ג) ספר הישר פ׳ נח. ד) מעשה אברהם אבינו ע״ה הזאת. ה) מעשה אברהם בביהמ״ד ח״ב צד 119—118 אשר נעתקה מספרו של רבינו בחיי פרשת לך לך בשם מדרש. ז) מדרש דאברהם בביהמ״ד ח״ה צד 41—40 נעתקה מתוך גימטריאות לתלמידי ר׳ יהודה החסיד כת״י הר״הה שוח״ה (האלבערשטאם). ז) מעשה אברהם אבינו ע״ה ממה שאירע לו עם נמרוד בביהמ״ד ח״א צד 34—25 נעתקה מספר שבט מוסר מהרב ר׳ אליהו הכהן פרק נ״ב. כמה מאמרים בודדים כבר נמצאו בש״ס בבלי ובתרגום יונתן בן עוזיאל וירושלמי על התורה ובבראשית רבה וכו׳ עיין בהערותי להמעשה הזאת. בלשון ערבית קצ״ה אבראהים אבונא עא״ס כת״י עין הקדמת הר״הח ד״ר יעללינעק בביהמ״ד ח״ב צד XXXIII - XXXIV והנ״ל במ״ע פראנקעל׳ס מאנאטשריפט 1853. המוקדמים שבהם המה אשר זכרנו באות א׳ וג׳ ובהם שמשו המעשיות האחרות והמאוחר שבהם אשר באות ז׳. עתה נתבונן נא על על זמנם של המעשיות האלה. ע״ד הפרקי רבי אליעזר עיין בספרי הגדול משנת רבי אליעזר ח״ב. פרק כ״ה מהתנא דבי אליהו זוטא הוא מהפרקים האחרונים הנוספים על התנא דבי אליהו זוטא המכונים בפי הילקוט שמעוני תורה רמז קי״א ותהלים רמז תרי״ז ובפי הרוקח סי׳ ר״ו ובפי סוד המרכבה כת״י מינכען 408 דף ק״כ ע״ב בשם פרקי רבי אליעזר עיין עליו בארוכה בספרי משנת רבי אליעזר חלק ב׳ פרק ו׳ וכבר שמש בפרק הזה בספר הישר ובמדרש אבכיר עיין ראש דברי למדרש שמחזאי ועזאל ובפדר״א פרק כ״ו ובמעשה אברהם אבינו הנעתקת בזה. — ספר הישר על התורה או תולדות אדם נדפס פעמים רבים. הדפוסים הראשונים ווינציאה שפ״ה (1625), קראקויא שפ״ח (1628), פראג תכ״ח (1668), פראנקפורט א״מ תס״ו (1706), אמשטרדם תס״ז (1707), פירטה תקכ״ח (1768) ? פראנקפורט דאדרה תקמ״ח (1789).

לדאבון לבבינו נמצא בידינו ספרים אשר חברום ישרי לב וצדיקי עולם ולא יצא מפיהם דבר שוא ונתגלגל ספריהם בידי אנשים אשר לצון חמדו להם ושמו שוא וכזב מחסיהם ותלו הספר באילנא רבא בתנאים ואמוראים במלאכים ובנביאים ואנשים נמהרי לב יאמינו לדבריהם מבלי לבחון אותם ואחרים הדוברים על צדיק עתק בגאוה ובזו ישפכו זעמם כאש על המחבר החף מפשע וישימוהו למטרה להצי לעגם זדונם ועברתם. בין הספרים האלה יחשב גם הספר הזה אשר היה בכלל והוצאתיו מהכלל לא ללמד על עצמו בלבד אך גם על הכלל כולו. ובאזני המיימינים והמשמאילים אקרא בקול את דברי משל הקדמוני „חכמים הזהרו בדבריכם!". הספר הזה מיוחס להספר הישר הנזכר בכתבי הקדש יהושע י' י"ג שמואל ב' א' י"ח עיין הספור בהקדמת הספר ואיך נתגלה על ידי נם. הכזב ניכר מעצמו 6) כי לפי ספורו נתגלה בזמן החורבן אשר אז החלה להציץ ולהפריח ספרות חכז"ל התנאים והאמוראים וחכז"ל בעלי התלמוד והמדרשים לא ידעו ממנו מאומה ומה גם כי ע"ז פלפלו חכז"ל בשקר באגדותיהם ח"ו כי הספר הישר יכחישם. 5) לפי דברי ההקדמה היה נמצא בהעתקה באוצר ספרי תלמי המלך שהעתיקו היהודים עוד לפני העתקת התורה בלשון יונית וכ"ז לא נזכר בכותבי הדורות שהיו בזמן הזה ואין לא שורש וזכרון ביאזעפום ופהילא ובספרי חכז"ל. 3) לשונו יוכיח שאינו כלשון כתבי הקודש והשוה הלשון במעשיות שבתו"הק וביהושע שופטים מלכים ושמואל רות אסתר וד"הי עם לשון הספר הזה וכבר שמש והעתיק פסוקים שלמים מתהלים וכו' עיין הלאה. 7) כי ניכר בו השמוש בספרי חכז"ל. אך האמת יורה דרכו כי כונת המחבר היתה לספר באזנינו ע"פ מדרשי ודברי חכז"ל את המעשיות שנזכרו בתורה ובספר יהושע ועיין במס' ע"ז דף כ"ה ע"א „מאי ספר הישר? וכו' זה ספר אברהם יצחק ויעקב (פי' ספר בראשית) שנקראו ישרים וכו' זה ספר משנה תורה ואמאי קרי ליה ספר הישר וכו'". וע"פ זה כנה את ספרנו ספר הישר פי' המעשיות מהישרים והוא נושא בד בבד עם הכינוי הב' „תולדות אדם" „דברי הימים". הספר הזה כבר שמש באגדות הש"ס ובמדרשים ובפדר"א ובמדרש אבכיר שדבריהם ואגדותיהם שנונים בפיו. בספר הישר שמשו בעלי דברי הימים של משה רבינו, דברי הימים, דברי הימים הארוך שוכרם הילקוט שמעוני ובפירוש יאמר בהם „ויתר דברי משה ואשר עשה הלוא הם כתובים על ספר דברי הישר" „המכשפים הכתובים בספר הישר" וכן נשתמשו במדרש ויסעו המכונה ג"כ מלחמת בני יעקב שכבר נעתק בילקוט שמעוני פ' וישלח ובבראשית רבתי דרבינו משה הדרשן עיין הקדמת הר"הח ד"ר יעלליגעק ביהמ"ד ח"ו צד XVII הקרובים אליו גם בלשונו והגיונו. ואולי המחבר

של הספר הישר חבר גם הם. זמנו יהיה בימי הגאונים ובאשר יסופר בהקדמתו שנמצא במצרים והובא לסעווילא נראה שנכתב בספרד (שפאניען). — המעשה אברהם בספרו של רבינו בחיי היא קיצור מהמעשה אברהם הזאת, אם לא דלג רבינו בחיי על כמה דברים ואם לא שינה בלשונה אך העתיקה כהוייתה. אך בבנותו את המעשה הזאת בשם מדרש ומזכיר הפסוק אשר תסוב עליה משמע שיסודה במדרש אחד על ספר בראשית ואולי מצאה מקומה בבראשית רבתי דרבינו משה הדרשן. — המדרש דאברהם אבינו בביהמ"ד ח"ה שנעתקה מכת"י הר"הח שוח"ה גמטריאות לתלמידי ר' יהודה החסיד שראה אותו הרב הגאון חיד"א שמש ג"כ בהמעשה אברהם הזאת. ויש להעיר כי כל האגדות האלה שמשו בפדר"א פרק כ"ו כנ"ל וא"כ הגרסא במדרש דאברהם אבינו „מיד צוה נמרוד וחבשוהו י"ב שנים בבית הסוהר שבע שנים בכרדי ושלש בכותי" צ"ל „ז' שנים בבית הסוהר". ואין להגיה „וחמש בכותי" כדעת הרח"ח שוח"ה בהערתו שם. הצעירה מכל ההגדות של א"א האלה היא הנעתקת בשבט מוסר הנ"ל והיא כבר שמשה בכל האגדות האלה ושינה בלשונם ובסיפורם והוסיפה עליהם להפליא סיפורה ואגדתה. המעשה הזאת הנעתקת בזה נשתמשה ג"כ במדרש עשרת הדברות דבור ב' בב' נוסחאותיו וההקדמה אליה שאינה מנוף הספר כבר שמשה במדרש עשרת הדברות עיין בהערתי הא' להמעשה הזאת. המעשה הזאת כבר שמשה באגדות הש"ס ובפדר"א ובבראשית רבה ובתנחומא או ילמדנו פרשת ויגש עיין בהערה ז' והערה י"א ושמשה בספר הישר פ' נח וחשוה ביחוד בהמעשה הזאת „מיד נחה רוח חכמה וטהרה על אברם ואמר עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו" ובספר הישר שם „ורוח אלהים לבשה את אברם וכו' ויקרא ויאמר אוי והוי וכו' ויעבדו להם אלילים כאלה עץ ואבן אשר לא יאכלון ולא יריחון ולא ישמעו ולא ידברו פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו ידים להם ולא ימישון רגלים להם ולא יהלכו כמוהם יהיו עושיהם וכל אשר בוטח בהם" גם הסיפור כי אברהם האביד את האלילים באש במעשה אברהם הזאת מאוחרת להסיפור שבספר הישר ששברם בקרדומות המתאים בזה עם הבראשית רבה. אך לקבוע זמנה ומקומה של מעשה אברהם הזאת על נכון קצרה ידינו להוכיח מפני קטנותה בכמותה:

מעשה אברהם אבינו ע"ה.

(ה) ראו נתתי לכם תורתי אל תכעיסוני בהבליכם כי הבל המה מעשה תעתועים ואל תשתחוו למתים וממעשיהם אל תלמודו שמעשה הגוים הבל המה שהעץ שעושים ממנו האליל כרתו ביער ועשהו חרש בצורת אדם ומצפין אותו מכסף וזהב וייפהו אם אין לעושהו מה יאכל הוא מה יתן לו ואם רעב לא ישביענו ואם צמא לא ישקנו מים כמוהם יהיו עושיהם וכל הבוטח בהם. אדון ישראל יוצר הכל הוא אשרי כל חוכי בו והוא מציל מכל צרה הבוטחים בו. מעשה (ג) כשנולד אברהם אבינו הלכו לפני המלך נמרוד ויאמרו לו אצטגנינו בן נולד לתרח קנה אותו ממנו ותן לו כל מה שירצה אמר להם נמרוד מפני מה אתם אומרים כך ויאמרו ראינו שאותו יום שנולד קם כוכב אחד ובלע ארבעה כוכבים בשמים ונראה לנו שהוא עתיד לירש שני עולמים שלחו אחרי תרח אביו ויאמרו תמכור לנו בנך הנולד לך ויאמר להם אתם עושים כמו שעשה אדם לפר אחד אני אתן לך כור של שעורים ואחתוך ראשך ענה הפר ויאמר אם תחתוך ראשי מה אעשה אני מהשעורים כן דבר זה אם תהרגו את בני מה שתתנו לי מי ירשם אמרו לו בנים אחרים שיולדו לך אמר להם האחרים לא ידעתי וזה לא אפריד ממני בקשו בכל ענין להרגו וכשראה תרח אביו כן הכאהו במערה תחת הארץ ועמד שם שלש שנים (ג) ולאחר שלש שנים הוציאו מן המערה והוליכו לחוץ וכשראה השמש זורח אמר בלבו השמש הזה ברא העולם ולו אתפלל שברא אותי ונתן בי רוח ונשמה וחכמה לעבוד לו וכשבא השמש ונגה הלבנה אמר בלבו

(ה) יכול כשקלמס הזאת בעולם עשרת הדברות דבור אני בלשון ז"ל "לאמר לכם הקב"ה לכי נתתי לכם את תורתי להניח לכם שלא תכעיסוני ולא תעבדו את בריתי באלילים ולא תשתחוו למתים חלא למי שממית ומחיה ומשם כל מי נידו ומעשה הגוים אל תלמדו כי מעשה הגוים הבל הוא שנאמר הבל המה מעשה תעתועים בעת פקודתם יאבדו לא באלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא. הוא מגיל מלכה כל הבוטח בו כי הוא הגיל את אברהם אביו מכבשן האש כשהשליכו נמרוד שלשה נתנים על שבעה בשקב"ה ולא לכם להשתחוות לפסלו והוא הגיל את חנניה וכו'": (ב) מעשה אברהם בניהמ"ד מ"ב לך 119—118 שבעתק עפי' רביו בחיי לך לך "ובמדרש אני השם אשר הוצאתיך מאור כשדים בשעה וכו'" והוא שהיתם במדרש הזה וקילקו מעט ובאופן אחר ובהוספות מופתים ונסים בניהמ"ד מ"ח לך 34—25 שבעתק משבר שבע מוסר פרק כ"ג ע"ם. ועיין פדר"א פרק כ"ו: (ג) בפדר"א כ"ר ובמצא מתחת לאלון אשר עשרים אשר בלח לאה לא את השמש והלא את סיחה והלאה י"ג אשר יצא מתחת לאלון וכו' ומשם בחליליס וכו' ובטא בגל יולנו וכו'. במעשה אברהם בבניו בחיי שם "מה עשה אברם השביעי את בנו במערה שלש שנים זמן לו הקב"ה שמי תלונות מן האחד יולא שמן ומן השני שלא כשמים בן

כמדומה לי שזה ברא העולם ולו אתפלל שבראני ולכל העולם כולו עמד בתפלה כל הלילה עד אור הבקר וכששקעה הלבנה וזרחה החמה אמר כמדומה לי לשוא התפללתי ויאמר עתה ידעתי כי אינו לא זה ולא זה אלא הן שני עבדים עובדים לאדון אחד גדול וחזק ובודאי אינו נראה לאדם בעולם כי נורא הוא וחי וקים לעד ולא ישתנה והוא ברא את השמים ואת הארץ וכל צבאם מיד אברהם אמר לתרח אביו אבי מי ברא שמים וארץ ויאמר (ד) האלוהות אשר לנו ויאמר לו אברם איה הם אמר לו בדפנות ביתי הם עומדים. אמר הואיל ובביתך הם אלך ואקריב לפניהם ושמא ירצוני כמו בני אדם אחרים הלך (ה) אברם לאמו ובכה לפניה ויאמר לה עשי לי עוגות קמח סולת ואקריבנה לאלהי אבי עשתה לו עוגה אחת לקחה ובא להם והנה הקטן נשען על האחרים ויאמר וי וי כמה חלש אתה ודאי יש זמן שלא אכלת תקים עצמך ואני אתן לך עוגה יפה שעשית לי אמי ויהי כי לא קם וילך אצל אמו ויאמר עוגה זאת אינה נאה עשה לי עוגה אחרת יפה יפה יותר מהראשונה וכך עשתה מיד לקח אברם וקרבה לפני הפסל הגדול שבכולם. אמר לו הושיט ידך וקח נא את ברכתי וסעד לבך ולא ענהו דבר כי עין הוא מיד נחה רוח חכמה ושהרה על אברם ואמר (ו) עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו. (ז) מה עשה אברם אמר בלבו אם יעמדו באש ודאי יש בהם ממש ויבא אש ויעש למרחוק ויאמר להם אם חם לכם תוציאו עצמכם ואם לאו תשרפו באש ויהי כי נשרפו כולם ויבא תרח אביו בערב להתפלל לפסליו מצאם שרופים ויאמר לאשתו מי שרף את אלהי ותאמר לא ידעתי וישאל לאברם בנו שמעתי שאתה נכנסת ועשית לך אמך עוגות ונכנסת. ויאמר אברם אבי כמה זמן היו בביתך ולא אכלו דבר והיה הקטן חלש מונח בארץ ורחמתי עליו והבאתי לו עוגה יפה וכשראה הגדול כך שנתתי לקטן חרה בו קצף גדול ושרף אותו וגם עצמו ענה תרח אביו ויאמר שוטה גדול בני זה אינו מדבר ואינו שומע ואינו יכול להרע ולהטיב ואתה מכזב כיצד יוכל לשרוף אחר וגם עצמו. ויאמר אברם אבי אבי השמע לאונך מה שתוצא מפיך שאתה מניח מי שבראך ואת השמים ואת הארץ

סלם סניס וכו' : (ד) נמעמס מנכרסס סכ"ל מ"ו לו מניו מלסי נרח סמיס ומרץ וכל מלס מ"ר לו מנכרסס סרמני מלסיך סמח ים נסס כח לנרח מת כל מלס ניל סניח ע"ז סלו וסרמסו מלסיו מזר מנכרסס למ"ו ומ"ר לס מ"ו עסי לי תנסילין נחיס ועוניס וכו' ניל עסמס לו מ"ו תנסילין נחיס ועוניס ין סרמסוניס עסמס לו מזר למ"ו מ"ר לס עסי לי תנסילין נחיס ועוניס ין סרמסס עליו סכיעס וקרח עליסס פס לסס וכו' : (ה) מלכס למנכרסס מניו נכיסמ"ך ת"ס לך 40. ועיין תנח לני מליסו זועח פרק כ"ס ופנר סיסר נח ע"ס : (ו) תהליס קט"ו ס' : (ז) נסיניס ונקילוך עיין נרמסיס רנס פ' ל"ח לקח עוג נח י"ל כ"ח תרגוס

ותעבוד לפסילך שאין בו ממש. ציער תרח עצמו והיה דואג על פסיליו וכעס והוליך אברם בנו אצל המלך נמרוד ואמר בלבו מה אעשה בזה הבן וצעק בטר נפש לפניו ששרף את אלהותי מה אעשה לו ואמר לו מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן ויאמר לו בני זה אמר נמרוד לאברם למה שרפת אלהי אביך ענה אברם ואמר ומה אומר לאדוני אבן אבי חייב בזה שאינו מאכיל אותם. אכן ראיתי לקטון חלש מונח על הארץ ואמרתי לאמי שתעשה לי עוגה יפה יפה והבאתי לפני הקטון ויהר אף הגדול וישרוף אותו ואת עצמו באש אמר לו נמרוד הם אינם יכולים לעשות מאומה. אמר לו אדוני המלך ראה והבן מה שתוצא מפיך שאינם יכולים לעשות מאומה ואתה תעזוב אלהים חיים ומלך עולם אשר ברא את השמים ואת הארץ וכל צבאם ותעבוד פסילי עץ. ענה נמרוד לאברם אני הוא שבראתי את השמים ואת הארץ וכל צבאם. ויאמר אברם אם כדבריך אדוני עתה יבחן אמור לשמש שתזרח במערב וישקע במזרח אם תוכל לעשות כן אני אעבוד אותך כל ימי כי אתה יודע לדבר ואתה חי ושומע וכששמע נמרוד דבריו שהיו אמת ונכוחים תמה מאד על נער בן שלש שנים לדבר כדברים האלה וקרא לאצטגנינו וספר להם כל הדברים האלה ויאמרו אדוננו המלך הלא תזכיר אותו היום אשר אמרנו לך תינוק נולד לתרח ובו ביום בלע ככבו ארבעה ככבים ועל זה היה דברינו ועתה הואיל ובא לידינו בחנם כאשר עשה כן יעשה לו כי זה דינו נשרפוהו באש הואיל ושרף את אלהינו באש (ס) מיד צוה נמרוד הרשע לשרוף כבשן האש שבעת ימים ותפסוהו מעתה שלא יברח ולאחר שבעה ימים נשליכוהו לכבשן ויהי ביום השביעי ויצא כל העם והמלך וכל שריו ואצטגנינו מקטן ועד גדול לראות שריפת התינוק בן תרח בעבור ששרף את הפסילים אלהי אביו מיד (ע) אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם נרד ונציל צדיק זה מכבשן האש והיו מתקוטטין זה יאמר אני אצילהו וזה יאמר אני אצילהו זה אומר אני ארד תחלה וזה אומר אני ארד תחלה אמר הקדוש ברוך הוא לגבריאל אני יחיד והוא יחידי בעולם שהוא ראשון בעולמו דין הוא שארד אני בעצמי להצילו ואתה גבריאל אל ירע בעיניך תציל זרעו שהם שלשה. והם הנניה מישאל ועזריה. ירד הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו והציל לאברהם אבינו ע"ה מכבשן האש (י) באותה שעה (יא) נתווכחו מיכאל וגבריאל זה עם

יומתן בן עוזיאל בכלמתם י"ל כ"ת ע"ם : (ס) עד כאן בעדכם לאברכם מביטו בביטו"ל ת"ס שם ומכאן והלאה טוף בתופן תמר : (ע) בסמיס ק"ת ע"ל ומכתומת פ' תנוח : (י) תכתומת שם. מעמם מבכסם בביטו"ל ת"ג בתותם שעה בתמלא עליו הקב"ה למעים וסליטו שכתוב מכי כ' תסר סולמתיך מעמוך בסדים עכ"ל. פלל"ת פרק כ"ו ועיין בבכתמים רבה פ' מ"ל ע"ם : (יא) בסמיס קף

זה שזה היה רוצה להצילם לחנניה מישאל ועזריה אמר ליה גבריאל אין גבורותיו של הקב"ה נראין כך שאתה ממים ומנהגו של עולם המים מכבין האש אבל אני מאש אלך ואצנן הכבשן בפנים ויראו אותו מבחוץ וכן יראו נפלאותיו של הקב"ה וכן עשה ירד גבריאל והציל אותם (יג) ובשעה שראו שלא נשרף אפילו שער ראשו שבחו להקב"ה ורוממוהו על אותו הנס ואומר (יג) לישראל היה לכם אלוה כזה והשתחויתם לצלם והבעסתם אותו מיד אמרו (יד) לך י"י הצדקה ולנו בושת הפנים. וכל העובד ע"ז הקב"ה עוקרו מן העולם הזה ומן העולם הבא ובל יראה גאות י"י שכן מצינו באנשי דור המבול ובאנשי דור הפלגה שעקרם הקב"ה מן העולם על שכפרו בו. ודור הפלגה אמרו (טו) הבה נבנה לנו עיר ונקח קרדומות ונבקע השמים ויזובו המים אשר שם למטה כדי שלא יעשה לנו כאשר עשה לדור המבול וגם נעלה למעלה ונעשה דירתינו בשמים (טז) והיו עושים לבנים לבנים ושורפים אותם באש ובנו המגדל הגדול שבעים מעלות במזרח וכנגדם במערב וכן בכל צד וכשנופל אדם על הארץ אינם חוששים לכלום וכשנופל לבנה מהמגדל בוכים ואומרים מתי יעלה אחרת תחתיה והקב"ה ירד לשם עם שבעים מלאכים ובלבל לשונם עד שלא ידעו איש שפת רעהו (יז) כשהיה קורא תביא אבן היה מביא טיט. היה מכה איש את רעהו כשראו כך נתבטל הדבר כמו שנאמר (יח) ויפץ י"י אותם משם על פני כל הארץ וכל זה אירע להם על שכפרו לו וכל הבוטח בו הוא עוזר לו.

קי"ח ע"ח „וכדרכם רבי שמעון הלדוני בשעה שהפיל נבוכדנאלצר את חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש אמר יוקמני של סנהד לפני הקב"ה רבש"ע אלך ואלמן את הכבשן ואציל את הצדיקים שלנו אמר לו גבריאל אין גדולתו של הקב"ה בכך שאתה של בלד ובכל יודעין שהמים מכבין את האש אלא הני של אל אם אלך ואקרר הפנים ואקדים הנחוץ ואעשה הם בתוך הם אמר הקב"ה כל נאותה שעה הוא גבריאל ואמר וכו' עכ"ל ומה שאמר זה מיכאל וגבריאל כיון להמאמר נמדרש שם"ם רבה לחינה וכחינה, נמדבר רבה פ' י"ג, דבריה רבה פ' ס', ותנחומא ויגש בפ' ואת יהודה שלח מיכאל של שלג וגבריאל של אש וכשיבך תרגום חיוב כ"ם ג' מיכאל מיימינא והוא לשמאל וגבריאל משמאלא והוא לימין עיין הערוך ותקונים מהר"ם בוגאר לפסיקתא דר"כ ויהי ביום כלות משה קף ג' ע"ח הערוך ע"ז: (יב) עיין מדרש עשרה הרוגי מלכות דבוך שני ומעשים על עשרה הרוגות שם: (יג) פדר"א פרק ל"ג סנהדרין ל"ג ע"ח ע"ם: (יד) דניאל ט' ז': (טו) סנהדרין קף ק"ט ע"ח: (טז) פדר"א פרק כ"ז קסב סימן פ' נח ומעשים על עשרה הרוגות דבוך ח': (יז) נחמות רבה פ' ל"ח ע"ם ובמקומות הכ"ל נחות ט"ז: (יח) נחמות י"ח ח':

ראש דבר למדרש מגלת אסתר.

ימי הפורים אשר יאמר עליהם במגילת אסתר (ט' כ"ח) „ויתי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם" והפייטן ר' אליעזר הקליר תמוך על דברי חכז"ל (משלי רבתי פ' ט' טבחה) ישורר „ואם כל המועדים יהיו בטלים ימי הפורים לא נבטלים וכו'" (בסילוק לפרשה זכור) היו מאז לאבן פינה לספרים רבים. הימים האלה ומגלתם וקדושתם אשר מבקרים חדשים אשר מקרוב באו עמדו לעורר עליהם בהשתערות השערות התלויות בשערות, נאחזו ונתקיימו נתאמתו ונאמנו בישראל מאז עד היום הזה לקיים דברי המגילה „וזכרם לא יסוף מזרעם". בספר השטונאים (מכבי) השני ט"ו ל"ז נזכרו ימי הפורים האלה. יוסף הכהן המכונה יאזעפוס פלאוויוס בספרו קדמוניות היהודים ספר י"א פרק ו' יספר באזנינו כל המעשה הזאת. בהעתקת השבעים יתורגם כל הספר הזה ובה נמצאו עוד כמה הוספות עליו (עיין הלאה). במגילת תענית פרק י"ב „בארבעה עשר ביה (לחודש אדר) ובחמשה עשר ביה ימי פוריא אינון דלא למספד ימים שנעשו בהם נסים לישראל על ידי מרדכי ואסתר ועשאום ימים טובים" סדר עולם רבה פרק כ"ט ע"ש וספרים שלמים ומיוחדים נכתבו מאז לכבוד הימים האלה. מהתנאים: משנה ותוספתא מס' מגילה. מהאמוראים: תלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי מס' מגילה. תרגומים: תרגום אסתר ותרגום שני אסתר ונראה נמצאו עוד איזה תרגומים עליה אשר נאבדו מאתנו (עיין הלאה). מדרשים: מדרש אבא גוריון, מדרש אסתר רבתי, מדרש אחר הנזכר במדרש אבא גוריון כת"י דע ראסבי 563, מדרש אסתר רבתי כת"י הנזכר בספר מנות הלוי, מדרש ה' מגילות כת"י דע ראסבי 541, מדרש אחר על מגילת אסתר, מדרש מגילת אסתר, פי' מגלה מפרקי ר"א כת"י פאריז 334, מדרש קצר שהעתיק ההרי יהודה ז' שושן ז"ל בסוף ביאורו (מנות הלוי דפוס ווינציאה דף ק"ע ע"ב ודף קע"א ע"ב ודף קפ"א ע"ב, מדרש מורכב מאבא גוריון והגדות חכמז"ל כת"י קאואנאטא עיין הקדמת הרה"ח ר"י בובער ללקח טוב ח"א דף ל"א. תפלת מרדכי ואסתר, חלום מרדכי והוספות למגילת אסתר בביהמ"ד ח"ה צד 16—1. ספרי ילקוטים: ילקוט שמעוני, לקח טוב מר' טוביה ברבי אליעזר כת"י, ילקוט על התנ"ך (כת"י שד"ל וכעת ביד הר"הח שזח"ה (האלבערשטאם), ילקוט כסדר הפסיקתות? עיין שם הגדולים חלק ב' ערך ילקוט. בכמה מדרשים יחדו להם פרק או פסיקתא בפני עצמם: פסיקתא דרב כהנא, פסיקתא רבתי, פסיקתא חדתא בביהמ"ד ח"ה, פרקי דר"א פרק מ"ט ונ'.

יוסיפון העברי פרק ד'. ועוד תרגומים ומדרשים אשר נאבדו מאתנו. בעל מנות הלוי ובעל חמדת הימים מזכירים תרגום לאסתר בכינויים שונים עיין בספר אני לדודי על תרגום שני מהר"ח ד"ר מונק בהקדמתו האשכנזית. בילקוט שמעוני ובלקח טוב אסתר ובכמה ספרים נזכרו כמה דברים על המגלה הזאת בשם "מדרש" ואינם בהמדרשים אשר בידינו. הפייטנים כבדו את הימים האלה בפיוטיהם לפרשת זכור ולתענית אסתר ולפורים ובראשם ר' אליעזר הקליר ור' יהודה הלוי (לפ' זכור במנהג איטליאני ורומי וכו) ומי ימנה את הפירושים הרבים להספר הזה בתנ"ך, ועל ספרי חכז"ל הנ"ל הן בדרך הפשט והן בדרך הדרוש והפלפול ומי יספור את הדרשות והפלפולים ודברי מוסר אשר נוסדו על המגילה הזאת וביחוד נתעבתו בדרשותיהם אשר נשאו בשבת שלפני פורים המכונה פרשת זכור. גם המן הרשע היה לפי דברי מגילת אסתר מזרע עמלק אשר התורה אמרה עליו "זכור . . . . לא תשכח" דברים כ"ה לכן כמה מדרשים וספרים בהגיעם לפרשת עמלק לא העלימו עיניהם גם ממעשה המן ואסתר כמו בש"ס בכמה מקומות חוץ ממס' מגילה וכמעט בכל המדרשים על התורה במקומות שונות היפלא איפה בעינינו עוד כי הראו להמגילה הזאת פנים שמחות ויחבקוה ויאהבוה לדרוש עליה אשר מצד ספרות היהודים לא נוכל לשאת שפק דבר מאומה על אמיתת כל הדברים הנאמרים במגילת אסתר ועל זמנו וקדושתו כפי הקבלה המסורה בידינו מאז. ועוד יקומו רבים ושלטים אשר יפרשו ויבררו את הספר הזה וירחיבו את ספרותינו כי כבר נבאו כותבי המגילה הזאת "וזכרם לא יסוף מזרעם" ואם ירבו מספר המערערים עליהם לא ישדודו מידינו את מורשה קהלת יעקב הזאת המה ילכו בהשערת רוחם ואנחנו בשם חכז"ל נדגול ונאמין למסורת אבותינו מאז וגם אנחנו בניהם נאשרם ונקיימם וזכרם לא יסוף מזרעינו עד עולם כאשר קיימו עליהם מרדכי ואסתר וכל הדורות אחריהם ונכתב בספר. המדרש מגלת אסתר אשר הנני נותן לפניכם היום לא נדפס מעולם אך פעם אחת בקובץ ספרים רבים בקושטנטינא רע"ט 1519 והנני מעתיק בזה את שער הספר וסופו. שער הספר: "זה ספר בן סירא עם מעשיות שבתלמוד עם מדרש מגלת אסתר עם מעשה תורה והעתק כתב ששלח פישטרי גואן די לא הינדיא ומעשה אברהם אבינו ע"ה ודברי הימים למשה רבינו ע"ה וספר זרובבל ומדרש ויושע וספר טוביה וספר אורחות חיים לר' אליעזר הגדול ופטירת משה ואהרן" בסופו "ותשלם המלאכה מאלו הילקוטים והחבורים נעימים ויקרים על יד הנשיא ר' חיים קסריני יצ"ו בר' שבתי קסריני נ"ע בדפוס האומן ר' אשטרוק דטולון בעל הדפוס יצ"ו היום עשרים לסיון שנת עטר"ה (5279 = 1519) במדינת קושטנטינה רבתי אשר היא תחת ממשלת אדונינו המלך שולטן סלים ירום הודו ותפארתו ותנשא

מלכותו בימיו ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח ובא לציון גואל וכן יהי רצון ונאמר אמן אמן (צ"ל אמן) אמן סלה סלה סלה הסופר לא יזק מנחם ריינודי (או דיינודי)" הקובץ הזה יקר עד מאוד ולא ראיתי ממנו אך שלשה ב' באוצר הספרים אשר להמלך במינכען אשר מהם העתקתי את המדרש מגילת אסתר הזה וא' נזכר ברשימת בישאני שהיתה באוצר הספרים לארענצאני בפלארענץ אשר ספרי הדפוס באו אח"כ לאוצר הספרים נאטיאנאלע בפלארענץ אשר שמה נמצא כעת גם הקובץ הזה. ונדפס באותיות רש"י תבנית קוואדרט וגליונות רחבות להדפים. ליד הר"הח ד"ר צונץ לא הגיע הקובץ הזה ולכן לא זכרו בספרו נאטטעסדיענסטליכע פארטרעגע ועיין בהקדמת הר"הח ד"ר שטיינשניידער לספר אלפא ביתא דבן סירא בערלין תרי"ח הר"הח ד"ר יעללינעק בהקדמתו למדרש אחר על מגילת אסתר ביהמ"ד ח"א צד XV ישער כי המדרש אחר שלו הוא המדרש מגלת אסתר הנדפס בקושטנטינא 1519 וא"כ לא ראהו גם הוא. ובאשר יקר הוא בעצמו וכת"י ממנו לא מצאתי ברשימות לכן ראיתי להעתיקו בהקובץ הזה ולהפיצו בישראל טרם יאבד מאתנו ואיננו. המדרש הזה יסוב על מגילת אסתר עד פרשה ט' והוא כמו ילקוט מהגדות חכמז"ל בכבלי מס' מגילה, פדר"א, מדרש אבא גוריון, אסתר רבתי, תרגום ראשון ותרגום שני לאסתר אשר מעתיק ללישונו. לשונו הוא לה"ק אך שפתותיו לא ברור מללו. ואף אמנה לא נדע מאומה על מחברו וזמנו אשער שזמנו יהיה במאה הי"ג ולא אוכל לתת אות ומופת על זה אך דרכו להעתיק ללשונו מאמרי חכז"ל ולהביאם אח"כ בלשונם כאשר מסתפק בפירושם יוכיח על זה כמו בפ' א' "וישלח ספרים להיות כל איש שורר בביתו ואמרו חכמים השומעים הכתבים בודאי המלך אחשורוש שוטה הוא כי לא צוה עלינו דבר חדש ולא הודיענו אלא מה שהוא מנהגנו מימי קדם ומנהג כל הארץ והוא דברי חז"ל פשיטא קרחא בביתיה פרדשכא להוי" ולו היה מהמחברים הראשונים שהיו בקיאים בלשון חכז"ל לא העתיק עוד הפעם את דברי חכז"ל או שהעתיקם בלה"ק. אך פי' תיבת "פרדשכא" אזדה ממנו ולכן הסב דבריהם והעתיק אח"כ גם את לשונם, ועיין עוד בהערותינו להמדרש הזה. גם קדם זמנו מהמאה הט"ו כי הלא אז לא נכתבו ספרים כאלה גם אז או שהיה מדבר בלה"ק צחה או בלשון רבותינו בזמן הזה. ארצו אולי היא מצרים או ערב עיין בהערותי להמדרש הזה הערה כ"ה. מדרכיו להרכיב אגדות שונות יחד או לשנותם כפי דרכו יוכיח ג"כ שאינו מאוחר מהמאה הי"ג. הכינוי "מדרש מגלת אסתר" נמצא רשום גם על אסתר רבתי בכמה דפוסים ועל כל הדפים של הספר מנות הלוי מר' שלמה הלוי אלקבץ ווניציאה שמ"ה אשר אין להחליפם זה בזה. הכינוי הזה להמדרש הזה נמצא אך בראשית הספר אמנה על דפי הספר נדפס

„מדרש אסתר". ויען המדרש הזה יקר הוא לנו בגלל מקוריו אשר שאב מהם את דבריו אמרתי להעיר בזה עליהם ועל הספרים המתאימים עמהם במעט אותר ודברים. א) מדרש אבא גוריון נדפס בביהמ"ד חדר א' צד 18—1 ונמצא בכת"י דע ראסמי 563 י"ד דפים מכ"ג שורות בכל עמוד וכל שורה מעשרה תיבות לערך. בו נוספו לפעמים איזה מאמרים שרשום אצלם „ובמדרש אחר". ונמצא ג"כ באוקספורד מכת"י אופענהייטער. נזכר בשם „אבא גוריון" בילקוט שמעוני אסתר כמה פעמים והעתיק ממנו דברים רבים. גם ר' טוביה בר' אליעזר בלקח טוב על אסתר כת"י שמש בו הרבה ואליו כיון רש"י ז"ל מלכים א' י"ש „וכל צורת הכסא מפורש באגדת מגילת אסתר" שלפי עדות בעל הילקוט שמעוני אסתר רמז תתרמ"ו נמצא בו אגדה על כסא של שלמה המלך שחסרה במדרש אבא גוריון הנדפס ונמצאה באמת בכת"י דע ראסמי הנ"ל כמ"ו שורות. אך הכת"י שממנו נעתק האבא גוריון בביהמ"ד שם נלקה בחסירות וביחוד בהמאמרים שכבר נעתקו בילקוט שמעוני עין הקדמת הר"הח ד"ר יעלליגער להמדרש הזה צד XIV. גם עדותו מתוכו צד 2 „בימים ההם כשבת בשעה שמלך אחשורוש בקש לישב על כסא שלמה שכתב בו וישב שלמה על כסא ה' אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע במקום שישב גוף קדוש ישב רשע זה אל תגבל כבודך" והנה העיקר חסר מן הספר שהרי עליו לבאר אם „ישב או, כבאסתר רבתי ובילקוט שמעוני ובמדרש מגלת אסתר, כי נפרעה מחשבתו. אך ע"כ שחסר באבא גוריון שלפנינו ומה שהעתיק הילקוט שמעוני שם מענין הכסא בשם „מדרש", כאשר נרשם בגליון, הוא מאבא גוריון וזה שסיים בעל הילקוט „באבא גוריון (פי' האגדה הזאת נמצאת באבא גוריון) ובתרגום (פי' אבל בתרגום והוא המכונה תרגום שני) מוסיף מעט. וטעות גדולה ביד הר"הח צונץ בספרו הנ"ל צד 279 הערה c כי חשב כונת בעל הילקוט כי גם באבא גוריון מוסיף ולפ"ז היה לו לומר „טוסיפים" בלשון רבים כי יסוב גם על האבא גוריון לפי דעתו? ועוד הגע עצמך מאיזה מדרש העתיק בעל הילקוט את האגדה הזאת במדרש רבה לאסתר ובתרגום (ראשון) אסתר לא נמצאה האגדה הזאת והמדרשים האחרים מכסא של שלמה המלך לא נפרצו עוד בימיו או לא נעשו עדנה וע"כ כמו שפירשתי. ובאמת נוכל לשער כזאת מעצמנו הנה בכת"י דע ראסמי הנ"ל מכילה מ"ו שורות מעשרה תיבות שהם „460" תיבות ובילקוט (שמקצר תמיד בהעתקותיו) מכיל 37 שורות מי"כ תיבות שהם 444 תיבות. האגדה מכסא של שלמה המלך נמצא ג"כ עוד בב' נוסחאות: ב) מכונה „דמות כסא של שלמה המלך" נעתק בכלבו סימן קי"ט ובביהמ"ד ח"ב צד 85—83 והוא המאמר המתחיל בדברים האלה גם

בילקוט שמעוני ושמש לפ״ז באבא גוריון והרחיב את דבריו. בספר התדיר כת״י דע ראסמי 147 נמצא ג״כ דמות כסא של שלמה המלך והוא מעין הסיפור בתרגום שני ואולי הוא הוא הנעתק בכלבו. 3) כסא ואפדרומין של שלמה המלך הוציאו לאור לראשונה הר״הה ד״ר פערלעס ע״פ כת״י מינכען 222 עם הקדמה ארוכה מהנ״ל בשפת אשכנזית ברעסלויא 1872 ובביהמ״ד ח״ה צד 39—34 שבו נדלגה ראש המדרש הזה שנעתק מהתרגום שני כלשונו. המדרש הזה כבר שמש בשלשה האגדות האלה וזמנו מאוחר מאוד. ומלבד האגדות האלה שמש בש״ס מכות ומגילה וכו׳ ״ושינון אלו בגמרא ואלו בטרפה״ צ״ל ושנינן בגמרא אלו טריפות. ושמש ג״כ במדרש במדבר רבה פ׳ י״ב. כן האמוראים הנזכרים בה לא נסדרו בסדר נכון. לראשונה ר׳ זירא, ר׳ יוסי, אביי, ר׳ יוחנן על השאלה באיזה יום היו עושין איפודרומין? כן הענין מהאיפודרומין הזה וביחוד בשם אמוראים לא נזכר בשום מקום במדרשים וע״כ אגדה מאוחרת היא שהושמה בפי האמוראים ואין אנו אחראין לה גם מתנגדת לשיטת התלמוד ע״ד איצטדין וקרקסאות עיין פערלעס טהראן אונד צירקוס צד 4 ומנה מאוחרת מאוד כי בנויה על יסוד הקרקוסין שבקושטנטינא עיין פערלעס שם צד 9—4. מדברי הילקוט שמעוני ״ובתרגום מוסיף״ נלמד כי התרגום שני כבר שמש באבא גוריון נוסף על ראיות אחרות שבידי. רובי דברי המדרש הזה נמצאו במדרש אסתר רבתי ומזה נראה כי במדרש אסתר רבתי נתרחבו דבריו ונוספו עוד דברים רבים בו וא״כ גם הוא כבר שמש באבא גוריון ובעל הילקוט וכן בעל לקח טוב כבר שמשו בשניהם. במדרש אבא גוריון שמש ג״כ בעל מעשה דניאל בביהמ״ד ח״ה צד 119. שם המדרש ״אבא גוריון״ באשר מתחיל בתיבות ״אבא גוריון איש ציידן״ ובמדרש רבה אסתר א׳ ״אבא אוריין״ ונסדר על פורים. האבא גוריון והאסתר רבתי נכתבו בא״י עיין אסתר רבתי ותבאנה נערות ״רבנן דתמן אמרין שפרסה נדה״ והוא שיטת הכבלי מגילה ט״ו ע״א. ״ורבנן דהכא אמרין הפילה עוברה משעה שהפילה שוב לא ילדה״ והוא שיטת האבא גוריון שם. ״ותקרא אסתר להתך רבנן דתמן אמרי התך זה דניאל וכו׳״ מגילה ט״ז ע״א בשם ״רב״. ״ורבנן דהכא אמרין שהתך את הדברים״ שם בשם שמואל. תרגום אסתר ד׳ ה׳. ולפ״ז התרגומים והמדרשים לאסתר המתאימים יחד עד מאוד כולם נכתבו בארץ ישראל ועיין הלאה ע״ד התרגום שני וכבר שמש באגדות דמס׳ מגילה ובפדר״א פרק ט״ט וכ׳ אשר כמה מדבריו המה בפיו כלשונו כאשר תמצא במראה מקום שלי להפדר״א שם. ב) מדרש אחר על מגלת אסתר כן יכונה בהכת״י שנעתק ממנו בביהמ״ד ח״א צד 24—19 שמצני מדרש אבא גוריון שקדמו יכנהו ״מדרש אחר וכו׳״ והר״הה ד״ר יעלליגער יכנהו ״מדרש מגלת אסתר״ בחשבו

שהוא הוא המדרש שנדפס בקושטנטינא רע"ט אשר אינו כן. בו שמשו הילקוט שמעוני שמכנהו בשם „מדרש" סתם ובעל הלקח טוב וכנראה מהילקוט הכיל על כל מגלת אסתר ובביהמ"ד הנ"ל לא בא אך על פרשה ב' „איש יהודי" עד „בערב היא באה". ג) מדרש אסתר רבתי או הגדת מגילה הנכתב בארץ ישראל ע"ין לעיל ערך אבא גוריון. אסתר רבתי ותאמר אסתר „אלו הן י"ג י"ד וט"ו וכו'" הוא מפדר"א פרק נ' הנכתב בא"י עיין משנת ר"א חלק ב' פרק ל"א „תמן אמרין שהעביר וכו' „והוא בבבלי" מגילה ט"ז ע"ב. נזכר בילקוט שמעוני בשם „מדרש" רמב"ן על הרי"ף סנהדרין דף רע"ה ע"א ובכת"י מינכען 5a פ' תולדות יקרבו ימי וכו' ועוד הביא הרבה מן המקרא במדרש מגילת אסתר וברש"י בדפוס „ומדרש אגדה לכמה פנים יש". הוא שמש באבא גוריון והרחיב את דבריו גם העתיק מאמרים שלמים מהפדר"א פרק מ"ט וני רבינו משה הדרשן כבר שמש בו עיין במאמר עשרת מלכים שהעתקתי למטה ובהערותי י"ג ו"ח גם רבינו טוביה בר' אליעזר בלקח טוב שמש בו עיין למעלה ערך אבא גוריון. ד) תפלת מרדכי ואסתר בלה"ק וארמית. ה) חלום מרדכי ואסתר והוספות למגילת אסתר שניהם נדפסו בביהמ"ד ח"ה צד 16—1. שרשי ועיקרי הדברים האלה נמצאים ג"כ בהעתקת השבעים וביאזעפום ובהמדרשים על אסתר הנ"ל ונמצא ג"כ בספר: ו) יוסיפון פרק ד'. הספר הזה מיוחס ליוסף בן גוריון הכהן. נזכר בפי' המיוחס לר' סעדיה וכבר שמשו בו ר"א הקליר ורבינו נרשון מאור הגולה עיין תולדות ר"א הקליר להגאון ש"ר בהוספות צד 102 הערה 7 ותולדות רבינו נתן מהנ"ל צד 44 ערוך ערך שבע א ספר יוסף בן גוריון רש"י במקומות שונות ובאשר הדברים עליו ארוכים ועתיקים אקצר בזה ועיין צונץ בספרו הנ"ל צד 154—146 אך אוסיף כי השם „גושיפום ברוטי" הוא ג"כ תיבת איטלקית כי הי' באיטלקית בשמות יוסף יעקב וכו' נכתב „Gu-", כל אלה הספרים יש להם שייכות עם מורש מגילת אסתר הזה אך על השיטוש בהם אין להוכיח כי כבר באו כדבריהם גם בהמדרש אסתר רבתי. ז) תרגום אסתר כבר הזכירו רש"י בטס' מגילה דף י"ג ע"ב „בתרגום של מגילה". והערוך ערך דוגמא וערך טן ו' ושמש בבבלי מגילה ובמדרשים קדמונים ובפדר"א פרק מ"ט וני אשר ע"י אגדותיו הרבות קרוב יותר לכנותו בשם מדרש עיין אמרי בינה מהגאון רצ"ה חיות דף כ"א ע"ב. ונכתב בא"י עיין למעלה ערך אבא גוריון. ח) תרגום שני על אסתר. כה יכונה אצלינו התרגום הארוך על מגילת אסתר אשר אינני נדפס עם המקרא אך בגליון או בפני עצמו והוא שני שתרגום אחד נדפס עם המקרא. רש"י דברים ג' ד' וראיתי תרגום ירושלמי במגילת אסתר קורא פלטין תרכונין והוא בהתרגום שני אסתר א' „ואעליתה בגו טרכינא בבית

מלכותא". ילקוט שמעוני אסתר רמז תתרמ"ו „ובתרגום מוסיף" עיין למעלה. וכבר שמש בו רבינו משה הדרשן בבראשית רבתי שלו כי שם מביא המאמר עשרה מלכים שמלכו מסוף העולם ועד סופו פדר"א פרק י"א וקחשיב גם אגוסטוס ומלכות רומי כבתרגום שני ועל ידו שינה נוסחאת הפדר"א והתרגום שני שמש לפ"ז בפדר"א פרק הנ"ל מלבד ששמש הרבה בפדר"א פרק מ"ט ונ"א. וטעם השינוי הזה הוא כי בזמן הפדר"א חשבו אך אלכסנדר מוקדון למלך על כל העולם ועל אגוסטוס מלך רומי עוד לא נפרצה ההגדה להיותו מלך על כל העולם אך לא כן בימי התרגום שני. התרגום הזה כבר שמש בתרגום על הכתובים ובאגדות הש"ס והמדרשים ובאבא גורין עיין למעלה ועיין אמרי בינה להנ"ל דף כ"ב ע"א. ע"ד נוסחאות שונות בו וכינויים שונים להתרגום הזה עיין בספר אני לדודי על תרגום שני הנ"ל אך מאוד הפליג לאחר את זמנו עד מאוד!! התוסי מגילה דף י"ב ע"ב ד"ה ממוכן יש מדרש שהיה דניאל ולפי שהיה נשוי לשרית שהיתה גדולה ממנו שלא היה יכול לכופה לדבר כלשונו יעץ לעשות כן" כונתם להתרגום שני אסתר א' ויאמר ממוכן. בכת"י אנגעליקא ברומי A 1. 2. נכתב בשנת פ"ד 1324 נמצאים ג"כ התרגומים האלה ורשום על התרגום שני באותיות אשורית „תרגום של רבינו יוסף קרא" ובאותיות רש"י. „תרגום מגלת אחשורוש לרב יוסף ז"ל" ושניהם מכותב הכת"י הזה ובאותיות שבכת"י ותרגומי ה' מגילות יכנה „תרגום רב יוסף". אך תיבת „קרא" הוא משיגרא דלישנא יען בכת"י הזה נמצא פירושים מר' יוסף קרא ולכן שינה לכתוב באותיות רש"י באשר לא רצה למחוק את תיבת „קרא" למעלה. ויחוסו לרב יוסף הוא כמו בשארי תרגומי הכתובים. בתרגום הזה נרכבו כמה דעות שונות ואינני הולך בדרך אחד עיין פ' א' ע"ד המלכים שאחז בשיטת הפרק דר"א ובשיטת הש"ס ארבע הינון דשליטו וכו'. בתרגום שני זה שמש גם כן והעתיקו בעל מדרש כסא ואפודרומין הנ"ל. ט) פרקי רבי אליעזר בו שמשו כל המדרשים והתרגומים הנ"ל ועליו כבר דברתי בארוכה בספרי משנת רבי אליעזר חלק ב'. הספרים האלה הנה הנם אשר שמש בהם המדרש מגלת אסתר הזה. המדרש הזה עטרתיו במראה מקום ובהערות והגהות אשר יבואו בשולי היריעה ובאשר המדרש הזה יסוב על סדר מגלת אסתר רשמתי מספר הפרשיות אצל כל פרשה ופרשה ומספר הפסוקים אצל כל פסוק ופסוק גם מראה מקום להפסוקים אחרים בתנ"ך הכנסתי בפנים בין שני חצאי לבנה כזה () למען ירוץ כל קורא בו. אמר המוציא לאור באשר כבר מצאתי מקום בהקונטרס הזה, חלק ב' בראש דברי למדרש שמחזאי ועזאל ע"ש, לדבר על הבראשית רבתי דרבינו משה הדרשן ועוד העתקתי בו את המדרש עשרת מלכים אשר אזכיר בו עוד הפעם המאמר מעשרת מלכים שבבראשית

רבתי דרבינו משה הדרשן וגם בזה הסכו דברינו להזכירו אמרתי להעתיק בזה את המאמר מבראשית רבתי דר"מ הדרשן הזה ע"פ הספר פוגיא פידעאי צד 318—317 אשר הביאו ג"כ בקיצור בשם המפקר בשם בראשית רבתי בפ' ויוסף הוא השליט האברבנאל בספרו ישועת משיחו עיון ב' פרק ו' וכאשר הוכחנו הלאה עיין בראש דברי הנ"ל. כי היחוס הבראשית רבתי הן בהיותו והן ביחוסו לר"מ הדרשן נאמן ונכון לכן את הטוב נקבל ממנו ואעתיק את המאמר הזה על פיו ופי שנים ברוחו כי רבינו משה הדרשן כבר שמש בפדר"א פרק י"א ופרק ז' ובתרגום שני ובאסתר רבתי כנ"ל גם נלמוד דרכו להרכיב האגדות יחד ולעבתם מרוחו וגם זה יוכיח על אמיתת היחוס אליו ואי אפשר שהפוגיא בדא מלבו ותלה בו.

מאמר עשרת מלכים.

(א) ויוסף הוא השליט תני (ב) עשרה מלכים מלכו מסוף העולם ועד סופו ואלו הן המלך הראשון הוא הקב"ה מי שאמר והיה העולם (ג) ר' אליעזר אומר העולם לא נברא אלא בדבריו של הקב"ה שנאמר (ד) בדבר ד' שמים נעשו ר' שמעון אומר (ה) נפח הקב"ה ברוח פיו ונברא העולם שנא' (ו) וברוח פיו כל צבאם. המלך השני נמרוד הרשע וכו' (ז) המלך השלישי זה יוסף וכו' (ח) המלך הד' זה שלמה מלך ישראל המלך הה' (ט) זה נבוכדנאצר מלך בבל המלך הו' זה דריוש (י) אשר המלך על מלכות כשדים המלך הז' זה כורש (יא) שמשל מסוף העולם ועד סופו שנ' (יב) כה אמר כרש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי ה' וגו' ואחשורוש בנו (יג) שלט בו בחציו למה? ר' נחוניא אומר (יד) אמר לו הקב"ה אני אמרתי הוא יבנה עירי וגלותי ישלח והוא אמר

(א) בראשית מ"ג ו': (ב) פדר"א פרק י"א מדרש עשרת מלכים תרגום שני לאסתר פ' ל': (ג) פדר"א פרק ז'. ובאסתר תייתם פסדר"א לרבי אליעזר לכן אומר כי ר"ל הוא האומר דבר זה ולפ כי בפדר"א מיוחס האמאמר הזה לכתם תנאים שאומרו דבר אחד ע"ם ולכן מניח בראשו "תני" פי' בברייתא דרבי אליעזר והוא פדר"א שנה; (ד) תהלים ל"ג ו': (ה) בפדר"א ליתא התיבות "ר' שמעון אומר": (ו) תהלים שם: (ז) חיצת "וכו" הוא מספוגיא וכן כל "וכו" בהעתקה. ועיין ע"ז בפדר"א שם: (ח) בתרגום שני "תליתאה דסרעה מלך מלכים" ועיין בפירוש לפדר"א פרק י"ל: (ט) כן הוא בתרגום שני אבל בפדר"א המלך השמיני זה אחאז וכן הוא במדרש עשרת מלכים: (י) בפדר"א ובמדרש עשרת מלכים זה נבוכדנצר ובתרגום שני זה אחשורוש ובתרגום אחז בשיטת הגמ' מגילה דף י"ל ע"ל ע"ם. וכיוצא מסה פדרשן סולך בשיטת המקשן מגילה שם והא ליכא דליום והא ליכא כורש ע"ם: (יא) עיין בהערה י': (יב) דברי הימים ב' י"ו כ"ג. עזרא א' ב': (יג) עיין פדר"א שם ותרגום אסתר א' א'. מדרש אסתר רבתי ויסי בימי והא דאמר "בנו" אחז בשיטת התרגום שני אסתר א' א' ע"ם ועיין בהערותי למדרש מגלת אסתר; (יד) מגילה דף י"ל ע"ב דרש ר' נחמן

(סז) מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל וגו׳ ויבן (יז) את בית ה׳ וגו׳ לפיכך (יח) אני הולך את המלכות מיד בנך שנאמר (יט) הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש וגו׳. המלך הח׳ (כ) הוא אלכסנדרוס מקדון שמשל מסוף העולם ועד סופו שנאמר (כא) ואני הייתי מבין והנה צפיר העזים בא מן המערב על פני כל הארץ וגו׳. המלך הט׳ (כב) הוא קיסר אוגוסטא דרומי שנתפשט (כג) בכל העולם כולו שנאמר (כד) ומלכות רביעית תהוא תקיפא כפרזלא כל קבל די פרזל מהדק ומהשל כלא וכפרזלא די מרעע כל אלין תדיק ותרע. המלך העשירי (כה) מלך המשיח שהוא עתיד למשול מסוף העולם ועד סופו שנאמר (כו) וירד מים עד ים וגו׳ וכתוב (כז) אחר אומר (כח) ואבנא די מחת לצלמא הות לטור רב ומלאת כל ארעא ואומר (כט) וביומיהון די מלכיא אנון יקים אלהיא מלכו די לעלמין לא תתחבל ומלכותה לעם אחרן לא תשתבק תדיק ותסף כל אלין מלכותא והיא תקום לעלמיא ובמל׳ הזה העשירי (ל) חוזרת המלוכה לבעליה מי שהיה ראשון מלך הוא יהיה אחרון מלך שנאמר (לא) כה אמר ה׳ מלך ישראל וגואלו ה׳ צבאות אני ראשון ואני אחרון וגו׳ ויהיה יהיה (לב) ה׳ למלך על כל הארץ ביום ההוא וגו׳:

כב ילמק ועיין סערב י״ח: (סז) עזרא ו׳ ג׳ דה״י ג׳ ל״ו כ״ג: (יז) עזרא ס״ה: (יח) כרכבת הרכסות ים בזה מסא למס׳ מגילה דף י״ח ע״ב ומדכם לסתר רבתי ויסי ביתי רבי הוסא בשם רבי לחא למר לו הקב״ה לחם מלקת את מלכותי שממרת הוא המלכים לסכר ביהוסלים מיין שלחי מולק מלכותך״. ומזה לולי יש ללמוד להגיה כ׳ הוסא בשם ר׳ לחא במקום כ׳ נסוניא: (יט) לסתר ו׳ ו׳: (כ) כ״ה בפדר״ל לסבל בתרגום שני שביעאה דיון: (כא) דניאל ח׳ ס׳: (כב) ליתא בפדר״ל ובעברת מלכים ושם סטוסתא המלך התשיעי זה מלך סמסים. ובתרגום שני תמיניאה דרומי: (כג) ל״ל סתחשעתה בכרזלא כל קבל די פרזלא מהדק ומסל כלא: (כה) בפדר״ל ובמדכם עברת מלכים ובתרגום שני נמסג מסים להמלך התשיעי והמלך העשירי הוא הקב״ה: (כו) תהלים ע״ב ז׳. בטוסתא סתברבנאל ״ויכל מים עד ים ומנהר עד לפסי לרץ״ וזה הפרשה כתיב ״ויסתחוו לו כל מלכים כל גוים יעבדוהו״ וזה לא יהיה לך בימים לסר למו מקוים לניאתו בני״ם. במדכם עברת מלכים ״המלך התשיעי זה מסיח בן דוד שימלוך מסוף העולם ועד סופו שני ויכל מים עד ים ומנהר עד לפסי לרץ״ וכ״ה בכתי״ם מהפדר״ל ובהפטוסים ליתא הרחיים מויכל וכו׳: (כז) כ״ה בגרסת סתברבנאל. בפוניא וכתיב: (כח) לניאל ג׳ ל״ה: (כט) לניאל ג׳ ז׳ ד וכ״ל סתברבנאל. בפוניא וכתיב: (כח) לניאל ג׳ ל״ה: (כט) לניאל ג׳ ז׳ ד וכ״ל ובניניהון . . . מלכ סתיא מלכו . . . תדק וכו׳: (ל) בפדר״ל המלך העשירי מוזרת המלוכה וכו׳: (לא) ישעיה מ״ד ו׳: (לב) ביסועת מסיסו וכתיב וסיס ס׳ למלך על כל הארץ ביום ההוא וגו׳ וכ״ל והוא פסוק בזכריה י״ד ט׳ וכ״ה בפדר״ל שם. ובתרגום שני ״עבדייתא למלך מלכיא ס׳ לבתוא דבעגלא תתגלי מלכותים על כל דייכי תרעא״ תמן.

מדרש מגלת אסתר.

פרשה א׳: (ה) כתיב (ישעיה נ״ה י״ג) תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס תחת המן הרשע שעשה עצמו ע״ז כדכתיב (ישעיה ז׳ יט״) ובכל הנעצוצים. יעלה מרדכי שנקרא ראש לבשמים (ג) ותחת הסרפד יעלה הדס זו ושתי הרשעה בת בנו של נבוכדאנצר הרשע ששרף בית המקדש (ג) יעלה הדס זו אסתר הצדקת שנקראת הדסה (ד) והיה לי״י לשם זו מקרא מגלה לאות עולם לא יכרת אלו ימי הפורים: אסתר א׳ א׳ הוא אחשורוש (ה) כל מקום שנא׳ הוא פלוני אם הוא צדיק הוא מתחלתו ועד סופו ואם הוא רשע הוא מתחלתו ועד סופו וכן כתיב (שמות ו׳ כ״ה) הוא משה ואהרן צדיקים היו מתחלתן ועד סופן (בראשית ל״ו כ״ד) (ו) הוא ענה אשר מצא את הימים (ז) הוא רשע כל ימי חייו (שמואל א׳ י״ז י״ד) הוא דוד הקטן (ח) הוא צדיק כל ימיו וכשם שהיה מקטין עצמו קודם מלכותו לפני מי שגדל ממנו

(ה) מגילה י׳ ע״ב ר׳ שמואל בר נחמני פתח, תכנוס שני לפתר ג׳ ילקוט שמעוני רמז תמ״ה: (ג) בגמרא שם שנ׳ ואתה קח לך בשמים כאשר מר לכוך ומתבגמיון מיכא לכיא: (ג) שם. ואתת הסרפל זו ושתי וכו׳ שסרף בית מקדשו של מלכותו לכתיב בית לפידתו זהב: (ד) שם. שנ׳ ויהי אומן את הדסה היא לפתר בת דודו וכתיב והוא עומד בין ההדסים, תכנוס שני לפתר ג׳ ויהי אומן. מהלוגיו ולשונו נראה כי הענתיקו ע״פ הילקוט שמעוני שם: (ה) מגילה קף י״ח ע״ח, מדכתם לפנ גוכיון ולפתר דכתי ותכנוס שני ויהי בימי אחשורוש, ילקוט שמעוני לפתר רמז תתכמ״ה ענות הלוי קף כ״ח ע״ב בשם מדרש רבתי לאסתורוש והוא לפתר רבתו שבידינו: (ו) לישנ נמדרשים כל״ל ותוספתא חסרו היא: (ז) עיין מגלת תענית פרק ט׳ בשם נמדרש קף קט״ו ע״ב ובראשית רבה פ׳ פ״ב ובילקוט טוב בראשית ל״ו כ״ד ולפ״ז יהיה פי׳ ״כסע״ כמו ״כסול״, ״ממזר״. כנראה לכה לגב גרסת למלריק דבני מכז״ל שמזכו על עכס שהיה שקול מפני שענה, שנאמר בו הוא, רבע היה ומולין הקלקלה בשקולקל עיין בראשית רבה שם ובמדבר״י וידי חסה שם. ומפני מדומו הוסיף הספוק הזה שלינו בתדרשים כל״ל ועזב לת המספר ״חמשה״ שחסה שלינו מדוקדק כ״כ, עיין חנות שלוי קף כ׳ ע״ב ולינו בנוסחת הגה לך מנלי לנחות למינית נזכר חמשה רשעים לחסורוש, עשו, לחז, לתן, לבירם ולרעה לדיקים לברהם, חסה, לחרן, דוד ומנלי כל קפק הוסיפו המדרשים כל״ל המספר חמשה ע״פ הגמרא שלא נחית למינית והוסיפו ושינו בדבריו. כן לא העתיק המדרש הזה לת המקרלות שהנילו לך בחוקם שם בו מילום כמו הוא חסה ולחרן שפי׳ לפי דרשתם כמו חמה חסה ולחרן, הוא חסה ולחרן ובדוד חפני הדרשה כשם שהיה חקטין וכו׳ לו שם לו להוסיף עליהם כמו הוא ענה וכו׳: (ח) מגילה שם ועיין בשערים ז׳:

בחכמה (ט) כך אחר מלכותו. דבר אחר (י) הוא אחשורוש להודיע שאין אחשורוש (יא) זה הנזכר בדניאל (דניאל ט' א') בשנת אחת לדריוש בן אחשורוש לפי שאחשורוש (יב) של זמן המן לא היה בן מלך. המולך שמלך מעצמו (יג) כלומר שלא מלך אלא מרב עשרו. מהודו ועד כוש (יד) יש אומרים הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם ומלך על שני קצוות העולם ויש אומרים כי הודו וכוש בקצה העולם והיתה זו קרובה לזו וכמו שמלך על אלו כך מלך על כל העולם. שבע ועשרים (טו) ומאה מדינה (טז) בתהלה מלך על שבע ואחר כך על עשרים (יז) ואח"כ על מאה לכך הזכירן כאן בזה הסדר: א' ב'. כשבת המלך אחשורוש אמרו חכמים ז"ל (יח) בשעה שמלך אחשורוש בקש לישב על כסא שלמה אמרו ישראל לפני הקב"ה מקום שהיה שלמה יושב ודן דין אמת זה הרשע יושב שם עשה למען שמך הגדול ואל

(ט) בגמ' סס. כדי ללמוד תורה כך במלכותו הקטין את עצמו אלל מי שגדול ממנו בחכמה כדי ללמוד ממנו תורה. ועיין ברכות לף ל' ע"ל ולפנות פרק ו' מסכת ג': (י) עיין מגילה לף י"ל ע"ל המולך למה רבא שמלך מעצמו וכו' לגמרי ללא שום מזל למלכותא ויסיד ממונא יתיבל וקס ופיכם"י שמלך מעצמו שלא היה מזרע המלוכה ולף למאן דלריס סס לסבא ללא שום לימם לשמיד למלכא כותים לא מלך מפני שהיה נן מלך לך מפני מכמתו. בלסבר רבתי המולך ועליון לא מלך ועיין מגילה י"ג ע"ל ושלשה במדרש הזה ולכן למה המדרש הזה שמין לאסורום זה שנזכר בדניאל וכו' לפי שאסורום של זמן המן לא היה נן מלך. לך בתרגום שני "הוא לאסורום מלכא פרסאה בר דריום מלכא מלאה" ועיין ילקוט שמעוני לפסר רמז תתכ"ן "ושמיאה (דריום לוסחי) לאסורום בנו" ובתרגום רבה דיוסלמני דמלכת לפסר מוכח במנות שלוי לף כ' ע"ג "הוא לאסורום בר כורש דמלכות לפיא (שולי ל"ל פרסאה) בר דריום מלאה". ובלקט טוב לפסר כת"י "וזה היה בימי לאסורום הפרסי בן כורש הפרסי שמלך לפר דריום המדי הוא לאסורום שלפנד מלכות "כשדים וכו'" ועיין בשלד עולם פרק כ"ט ולגנות מלוקות הן: (יא) בלסום שלאסורום: (יב) בלסום שלאסורום: (יג) עיין הערוך י': (יד) מגילה שם ובתרגום שני ע"ם ולפסר רבתי לפז בלשון שני. ילקוט שמעוני לפסר רמז תתרמ"ה, מנות שלוי לף כ"ל ע"ל וכן מלאתי במדרש לקח טוב לרי טוביה בר אליעזר ז"ל מהודו ועד כוש בר ושמואל וכו' ויהיה לאה מקיים דברי שניהם אלא כך פירוש שהיה עושים אלא כאלם שיולא מהודו והולך למזרח אל כוש והולך ומוצב לדרום עד שמוצב להודו אלל כוש מגיד שכל העולם היה תחת ממשלתו ע"כ ואח"ל לורש להבין דבריהם שמביאו בעל מנות שניהם שהם בהלי הם מולקים שד למר שהעולם ואל למר שהוא לאסורום כי לבר יהיו כי שארץ כלוכית ואין קוף לכוזר כי אם במקום אשר יתמיל ממנו: (טו) בלסום עשרים: (טז) מגילה שם ויילקוט שמעוני שם: (יז) בלסום שבעים: (יח) מדרש אבא גוריון בימים

תגבל כסא כבודך ולא היה יכול לישב עליו (יט) והאיך נמצא זה הכסא במדי לאחר מיתת שלמה עלה שישק מלך מצרים ונטלו בכתובתה (כ) והביאו למצרים ואח"כ (כא) בא סנחריב ונטלו והביאו לארץ ישראל כשבא להלחם בירושלם וכשיצא מלאך י"י והכה במחנה אשור יצאו ישראל ובזזו מחנהו וכל כסף וזהב שלו ומצאו הכסא והשיבוהו למקומו וישב עליו חזקיה ונטל הכבוד שהיה ביד שלמה ונתנשא מלכותו למעלה בכתוב (דברי הימים ב' ל"ב ל') ויצלה חזקיהו בכל מעשהו (כב) ובשלמה כתיב (מלכים א' י' כ"ה) והמה מביאי' איש מנחתו ובחזקיה כתיב (מלכים ב' כ' י"ב, ישעיה ל"ט א') בעת ההיא שלח מדורך (כג) בלאדן וכו' וישבו (כד) על אותו כסא חזקיהו ומנשה ואמון ויאשיהו ולפניהם ישבו עליו שלמה ורחבעם ובימי יאשיהו עלה פרעה מלך מצרים ונלחם עם יאשיהו ונטל הכסא והביאו למצרים ובקש לישב עליו ולא היה יודע מנהגו והכהו הארי על יריכו והיה צולע לכך נקרא פרעה נכה וכשנלחם (כה) נבוכדנאצר עם פרעה מלך מצרים ולקח ארצו נטל הכסא והוליכו לעילם המדינה והיינו דכתיב (ירמיה מ"ט ל"ח)

הסס כסגת תרגום לסתר ותרגום סני סס ילקוט סמעוני למז תתרמ"ו נסס מדרש ובקיצו מפיים נחמ גוריון ובתרגיס מוסיף מעט. למות כסף סל שלמה סמלך בכלנו סיתן קי"ט ובדיסמ"ל מלק ג' ל' 85 – 83. ועיקר מקורו סל סמדרש לפניכו סוף סחמ גוריון לך ללג על סליוד מסכסת: (יט) מדרש חמ גוריון ולסתר רבתי ותרגום לסתר ותרגום סני וילקוט שמעוני ולמות כסף סל שלמה סמלך ועיין בתרגום לסתר ותרגום סני וילקוט שמעוני סס: (כ) מדרש חמ גוריון סס ועיין בספרים סל"ל: (כא) נדפוס מנסיו: (כג) במלכים סס נרחלן בלחן ובספרים סס מרחלך בלחן ויען לח יתעתי לחיוח נסס כיון לח הגסתי בספרים. נחמ גוריון שלח מרודך וכו' וח"כ כוונתו להסטוק דיסעיים: (כד) ליתח בספרים הכ"ל. ובדמות כסף סל שלמה סמלך "ובכוח הקודש עשה עשה חותו כסף כנגד ו' מלכי יהודה שעמדו עליו (בכרחה ל"ל שיסגו עליו) וחלו הן שלמה רחבעם מזקיה מנשה חמון ויחסיהו ובימי יהויקים עלה פרעה מלך מלכים ונלחם ניחסיהו ונטל סכסת מיכולסלם והכניחו למלכים ובקש ליסב עליו ולח ידע מנהגו של כסף ולוך יוסבין עליו ובכהו על יכו ויסי נולע ולפי נקרא שמו פרעה נכה ומתרגמינן פרעה מגיכח" וחולי יסודו מחמ גוריון ומסר נחמ גוריון סנלסם: (כה) עיין לחסתר רבתי ובתרגום סני. ומשמר הזה יסודו בתרגום לסתר סס ונדמות כסף סל שלמה סמלך ונחסר גמגום חו מסרון ים נמדרש שלפניכו מעתיק חת לשון דמות כסף וכו' ומתחלים עמו בלשון וז"ל "וכשעלה נבוכדנלר למלכים מלח סס סכסף ונטלו וסוליכו מבבל (ל"ל לבבל) ובקש לעלות בו וליסב ולרון חת לדקיס בבלה. חומר ישרחל לפני הקב"ס רבונו של עולם נתקיים בנו ותייניתו סלילים ונבוכדנלר לח סיס יודע מנהגו של כסף עלה ליסב בו וסכה חותו חתרי שעל סשמחל ונפל ממנו וסיס מלטער ממנו על יום מותו ועליו חמר סכתוב חיך נפלת מפתים סילל

ושמתי כסאי בעילם ולא היה יכול לישב עליו וכשראה כך שלח לאסכנדריא (כה) שלו והביאו לו חרשים ועשו לו כסא כפי שכלו אבל לא כמו כסא שלמה מפני שנעשה ברוח הקדש שנאמר (דברי הימים א' כ"ט כ"ג) וישב שלמה על כסא י"י וכו': א' ג'. בשנת שלש למלכו חלקו חכמים ז"ל בזה הפסוק (כו) יש מי שאומר שחכם היה שעשה משתה בראשונה לכל אנשי המדינות הרחוקות מפני שאנשי עירו לא יוכלו למרוד בו מפני שהיה מצוי עמהם תמיד והם ברשותו (כז) לכן הקדים אנשי המדינות הרחוקות ויש מי שאומר מלך טפש היה לפי שהיה צריך לכבד אנשי עירו בתחלה ובהם יוכל לכוף אנשי המדינות האחרות (כח) ולא עשה כהוגן. חיל פרס ומדי (כט) שני משפחות היו והיה ברית ביניהם מקדם שאם יהיה מלך ממשפחת פרס שיהיו השרים ממשפחת מדי כדי שתהא יד כולם עליונה במלכות: א' ד'. ובמלאת

בן סמך וכי לסמי' עלה לומו רסע בן רסע מזרע נמכור סרסע מלח כיון סרלה ליסב על ככח שלמה סתתן לו מן הסמים נפל מן הכסא לכך נאמר חיך נפלה מסמים היכל בן סמך וכסדיסים המדי מלך ומסריב את נבל לף הוא נטל את הכסא וסוליכו לעילם לסך נמדי לקייס מה שנאמר ומתי כסאי בעילם ואעפ"כ לא יסב לדם סס לעולם וכשמלך לחסזורום שלח והביא לו מכמים לעשות כדמותו של ככח ולא יכלו שלח עשה לעלמו ככח לחר ויסב עליו שנאמר בימים הסס כשבת המלך לחסזורום וגומר". וסס נסיפו. "ולחסזורום רחה לומו ככח ומחזוק לו ליסב עליו יותר מנבוכדנצר ומדריום ומפרעה ולא יכול ליסב וכיון לומין מוכ ומחליכסנדריה לעשות לחד כדמותו ולא יכלו שלח עשו לו ככח לחר כחה ויסב עליו בשבת שלם למלכו וכלם שנים עשקו בו לקייס מה שנאמר בימים הסס כשבת המלך לחסזורום על ככח מלכותו לחר בסוסן הבירה ובשבת שלם יסב על לומו ככח שעשו לו לחומין מוכ ומלכסנדריה" ע"ל. ועיין במעשה לניהל בגיטין ד' ס"ח לד 119: (כה) פי' למלכסנדריה, יסוד סכיוני הזה ידוע הוא מלסון יוניית ובערבית נשמע סלי בעלות זרות מפני שמשמש המלף ומלמד בעקום ס"ל סידיעה "אל" בערבית ובנסול לותיות סידיעה לל נסחר בכנדריה. לך מצ"ז אין לדון שהמדרש הזה נכתב בארץ ערב כי לולי גם בו היה כתוב אלכסנדריה לך מדפיסיו בקוסטנטינא סיכו כפי הרגיל בלשונם. לך בחמרו למסכנדריה שלו שמשמע עיר הבירה שלו עיר מרוסת המעשה (קוסטנטינא) שלו כאלכסנדריה הסמוכה בפי חכז"ל לעיר מרוסת המעשה כיומא ל"מ ע"א ע"ם ושיל אלכסנדריה של מלכים ולולי ים להחליט מאחזו אלכסנדריה למלם לעיר מרוסת המעשה כי המדרש הזה נכתב בארץ ערב: (כו) מגילה י"ב ע"א ילקוט שמעוני למחר רמז תחרמ"ח: (כז) בלשון הגמ' "דבני מחתים מיקף ליה כל לימת דבעי להו מקריב לסו": (כח) בלשון הגמ' "דלי מכדו סך קיימי הני וסו דהדיס": (כט) מגילה סס ילקוט שמעוני סס. בלשון הגמרא "חיל פרס ומדי הפרתמים וכתיב למלכי מדי ופרס למר כל מסדת למטויי למטו בסלי הדלי לי מנייכו מלכי מיכן למלכי ולי מיכן מלכי מיניייכו למלכי":

הימים האלה (כ) בא המן הרשע וסיפר לשון הרע על ישראל אמר למלך אמה זו משונה במעשיהם אם רצונך תאבדם אמר לו ומה נעשה כי אלהיהם גדול הוא ויש לנו ללמוד מפרעה (כא) אמרו לו המן אלהיהם שונא זמה עשה להם משתה וגזור עליהם שיבואו למשתה ויאבלו וישתו ויעשו כרצונם שנאמר (אסתר א' ח') לעשות כרצון איש ואיש ומיד אלהיהם כועס עליהם כיון ששמע זה מרדכי אמר להם אל תלכו לבית המשתה כדי שלא יהא לשטן פתחון פה עליכם ולא הקשיבו לו: א' י'. ביום השביעי (כב) יום שבת היה ועד יום שביעי לא היה טוב לבו? אלא (כג) למפלתה של ושתי הרשעה שהיתה גוזרת על בנות ישראל שתבואנ' ערומות ועושות בהן מלאכה בשבת לכך נגזר עליה שתשחט ערומה בשבת. ויש אומרים (כד) שמפני שבא גבריאל ועשה לה זנב לפיכך לא באה אל המלך: א' י"ב. ויקצוף המלך מאד (כה) לפי

(כ) לסתר רבתי סם על המלך ולקטן על הסקוק הכ"ל. ועיין מדרש לסתר על מגילת לסתר בניסמ"ך מ"ש לך 22. ולמדו מת זה מסכת מגילה דף י"ב ע"ש "מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע" ומכאילו לכוכים מת התקלה הגדולה מהסעודה הזאת כי נעשה לך להחטיא את ישראל ומעניין הזה שמוע היה ממעשה בלעם עיין סנהדרין ק"ס ע"ב ע"ם: (כא) מהעניינו הקב"ה על שנאמר ביתרו ומכאילך זכוכיתם ליס: (כב) מגילה י"ב ע"ש פרקי כ"ש פרק מ"ע לסתר רבתי ומתרגום לסתר ומתרגום סני ביום השביעי ע"ם. ילקוט שמעוני רמז תתרנ"ט: (כג) מלמון מגומגם ומלפעניך להגיה כפי הגמרא שם "ביום השביעי [כטוב וגו'] ועד יום שביעי לא היה טוב לבו? אלא יום שבת היה ולמצלתה של ושתי וכו'": (כד) כגרסת בלבו זאת ז"ל הגמ' שם "אמר ר' יוסי בר חנינא מלמד שגרמה לה לרעת שתכתיתה תחת בת גבריאל ועשה לה זנב" ומה לתכתיתה תחת שם היא ויש מוסרים לסכתה. ענית סלוי לך מ"ב ע"ש ומוב מלאתי בתרגום רבתי לאחסירום כתיבת י' ו"ל ותמלן מרדכי סרילתה היה לאמר מר סניסם לדבר עציבה כתכוונו אחתי לא אחתי ל"ב יוסי בר חנינא מלמד שגרמה לה זנב כסניא כל"ש מלכה לנגע בפני. בתכתיתה תחת מלמד שבא גבריאל ועשה לה זנב כסניא דתניין תתן ממלכין את סרחלות אלא יעלו עליהן זכריס ע"כ". ומזולי ים לפרש המדרש הזה בשופן כזה ולף כי דמוק הוא נרויח כי לא נצטרך להגיה מלומה בכל המאמר הזה. "ביום השביעי [כטוב וכו'] יום שבת היה (ובריך) ועד יום שביעי לא היה טוב לבו (ומה היום מיומים? ומשבי) אלא (בני לא מסיבת עלמו אך סיבה וגזרה מן השמים) למפלתה של ושתי וכו' (ולא לנתה לבוא ערומה ולפ"ז השעם שמוע שמילונה היתה ג"כ סיבה מן השמים שלף לו זונה סייתה מילונה השעם לבוא למען שיסולם לה מלה כנגד מלה) שתשחט ערומה בשבת וי"ש (לא שמילונה לבוא ולא שמילונה סיתה סיבה מן השמים להפוך את לבה אך גבריאל ועשה לה זנב (ומיה מזון לה לבוא לפניו ולכן מילונה לבוא)": (כה) מגילה שם מכגום שני ומתלן ילקוט שמעוני ולקט עוב כת"י שם ועיין מדרש לסתר רבתי ומצא גוכין ומופן לסתר עיין פלכ"ש

שאמרה ושתי לסריסים לכו ואמרו למלך שאבא (לו) היה שותה יין לנגד אלף אנשים שנאמר (דניאל ה׳ א׳) ולקבל (לז) אלפא המרא שתי והוא במעט יין שהוסיף נשתכר בו לפי (לח) שהיתה ושתי בת בלשצר וצוה המלך וקראו (לט) לחכמי ישראל ואמר להם דנו דין זה שנאמר (אסתר א׳ י״ג) ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים אלו ישראל שיודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים מיד נתיעצו חכמי ישראל ואמרו אם נגזור עליה שיהרגנה למחר כשיצא היין מראשו יכבד עליו מותה ויצוה להרגנו. ואם נאמר שאינה חייבת מיתה יאמר שאנו מזלזלין במלכות ויבואו לפניו ויאמרו לו אדוננו המלך מיום שגלינו מארצנו נשלה עצה וחכמה ממנו ואין אנו יודעין לדון דיני נפשות אבל שלח בשביל זקני מואב (מ) שהם שלוים ושקטים בארצם כיון השקוט על שמריו לפי שלא גלו ממקומם והם ידונו עליה מה שהיא חייבת שכך אמר הכתוב (ירמיה מ״ח י״א) שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא על שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר. ויצו המלך ויבואו לפני כרשנא שתר ארמתא תרשיש שהם חכמי מואב (מא) ואמר להם בדת מה לעשות במלכה ושתי ולא ענו אותו הששה שהיו גדולים אבל המן (מב) שהיה קטון שבהם והוא ממוכן ולמה (מג) נקרא שמו ממוכן (מד) שהיה מוכן לפורעניות (מה) מכאן

פרק ת״ט וילקיט סמעוני רמז תתרנ״ט: (לו) כן הוא בתרגום סני ״זילו ומנו ליה למריכון סטיא למוף מיגין סטיתון כותיס מגא היא ושתי מלכתא דא מלכיא דיהלכי בגל מן סריותא בלסלר מגא לקבל מלכא ממרא שתי ולא מטעי יתיס ממרא למיתר מילין דלא כסדן כותך״ וגמ׳ מסוריירא למגא (פירס״י סומר הסיסים, לקמ׳ טוב כת״י ״בר מסוריירא למגא פי׳ סומר מורות הסוסים״ פי׳ כן כנס לת מסמורות) מגא לקבל וכו׳ כפי דעת הגמרא סמלך מעלמו עיין לעיל הערה י׳ וכ״ס בשתר רבתי שלתא ומתרס לו קומוס מיסטגלתטי סל בית מגא היית וכו׳ ובתגא גוריון שלתא לו מי טעם ילא לבך מייכך דע שתני בתו סל בלשלר בנו סל נבוכדנלר סהיס מקולם בתלכים וחזנים עסוים מתומס לבניו ולא היס לוחו סהיס קוימים מיסטגלתות סל בית מגא וכו׳ דכתיב מגא לקבל מלכא מתר׳ שתי ולא רוס ותא רוית בתתרך ועי׳ילקוט שמעוני שם ועוד שלתא לו וכו׳: (לז) בדשום שמעתך אתר לשון התרגום שני וכו׳, ״לקבל״: (לח) עי׳ הערה ל״ו לפרש תיבת ״תני״ שתתרס לפי דבכי התדרס הזה: (לט) מגילה י״ב ע״ב, ילקוט שמעוני תסתר רמז תתר״ן, תסתר רבתי ותגא גוריון ותרגום תסתר ותרגום שני ויתתר המלך לתכמים ע״ש: (מ) בגמ׳ שם זיל לגבי עמון ומואב ועיין בתוס׳ שם ד״ה זיל שפי׳ כ״ת דגרסינן לך מואב לתול ע״ש והתדרס הזה מפייעא ליה: (מא) פי׳ שתמע לעלתא והלך לזקני מואב שתתם כרבנא וכו׳ ועיין בגמרא ובתסתר רבתי ובתגא גוריון ובתרגום שני שם ופי׳ שני פרס ומדי שהיו לך סריס לפרס ומדי והתם ממואב: (מג) מגילה שם תרגום תסתר ויתתר ממוכן ילקוט שמעוני תסתר רמז תתרכ״ת: (מג) מגילה שם וילקוט שם: (מד) בדשום נקרא ״שממוכן״ נסכם מן ״שמו ממוכן״ כתסתר בגמרא בבבא: (מה) מגילה

שההדיוט קופץ בראש דן עליה הריגה והרגוה מיד (מו) ומפני שהיתה כלילת יופי צוה לצור צורתה בכותל כדי שלא תמלוך אשה במקומה אלא יפה כמותה: א' כ"ב. וישלה ספרים (מז) להיות כל איש שורר בביתו. (מח) אמרו העמים השומעים הכתבים בודאי המלך אחשורוש שוטה הוא כי לא צוה עלינו דבר חדש ולא הודיענו אלא מה שהוא מנהגנו מימי קדם ומנהג כל הארץ והוא דברי הז"ל (מט) פשיטא קרחא בביתיה פרדשכא להוי. ואמרו חכמים ז"ל (נ) לולי אנרות ראשונות לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט לפי (נא) שכשלה להם כתבים להרוג את ישראל פחדו ולא מלאם לבם להרגם מפני הכתבים הראשונים כשנהרגה ושתי וצוה להיות כל איש שורר בביתו. וכן יעשו היהודים יקהלו ויעמדו על נפשם וילחמו. ושמא תאמר יצאו מן הכלל וישתמדו לע"ז כבר צוה להיות כל איש שורר בביתו ומדבר בלשון עמו.

פרשה ב' ה'. איש יהודי היה בשושן (נב) וכי לא היה יהודי אחר בשושן? אלא שהיה מזרע יהודה מאם (נג) והיה עוסק בתורה כל ימיו

סם לסתר רצתי ויאמר ממוכן: (מו) לסתר רצתי לנגח לגוליון ותרגום לסתר וימליכיה ילקוט סמעוני לסתר רמז תתכ"ג לקח טוב סם ולקמן ג' י"ז ע"ם ועיין מנות הלוי ע"ח ע"ג וע"ט ע"ח: (מז) ל"ל וגו': (מח) מגילה י"ג ע"ג ילקוט סמעוני לסתר רמז תתכ"ח: (מט) פי' וזה כונת חז"ל בלסוסם פסיטא וכו' במגילה סם: (נ) מגילה סם ועיין ברש"י סם ילקוט סמעוני סם. ויש להעיר כי בגמרא שני מאמרים אלה המה לך מאמר אחד וז"ל "לסיות כל לים סורר בביתו אמר רבא אלמלא תגרות רחסונות לא נסתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט אמרי מאי סאי (פירש"י תאכו סחזונות מה זה סולא לנו סיטא לדם סורר בביתו וכו') דסדר בן להיות כל לים סורר בביתו פסיטא דאפילו קרסא בציתים סרדסכא לסוי". ולפי המדרש הזה סלוקים המאמרים סאלה עד מאוד כי לוזו בסיטת תרגום לסתר בזקלתו "וסלא פיטקין כתיבן ומתיינן בעזקתיה לכל פילכי מלכא וכו'" וא"כ המה כלתי פרס ומדי סאין להסיבם להמאמר הראסון העירו סחוק גדול בחזי סוניהם ומסבוסו לסוטס. למנה סמאמר הסני יסוב לסיטת המאמר סמלך חכם היה וכוונתו היה סכל לים בזקומו יוכל ללכוס בעד הסבוסתו וכל לים יוכל לחיות כפי חמונתו וידבר בלשון עמו לסר מוציו ילא ולכן כאשר הגיעו מכתבי המן לא מסכו לקיימם כי ידלו בן ילחזו ישראל בדתו סרלסבוסם ולחמו בעד הפסם גם לא ישתמדו בחמכם על דתו סכתבה להם סרסיון לדבר ולנהג ע"ם לבוסם וחמונתם כדמפרש וחזיל בסוסיסם סלו על לבבי הגמי: (נא) סוסיסם מסלו היא ועיין הערוך ל': (נב) פלר"ח פרק ב' ל' מוציא חומר וכי לא היה יהודי בשושן הביכא חלא מרדכי בלבד ותא כתיב ויהודים אשר בשושן חלא לפי סהיה יהודי לדיק וכן תנות ומזרע המלוכה והיה עוסק בתורה כל ימיו ובפיו לא היה ככתם דבר מאבל טתא לפיכך נקרא שם יהודי ושמו מרדכי לפי סהיתה תאלתו ככתפת לבני הקב"ה כתר לכי בן יאיר סהיה מאיר פניה בהלכה בן מוציו היה לקלל את דוד בן קיש סהקים על לתחי רחמים ובפתחו לו ילקוט מוציו לסחזוקום רמז תתכ"ג. ועיין מגילה דף י"ג ע"ג: (נג) מגילה סם

ולא נטמא פיו בכל מאכל טמא ולפיכך נקרא יהודי. ושמו מרדכי לפי שהיתה תפלתו נכנסת לפני הקב"ה כמר דרור ומתרגמינן מורא דכיא (נד) בן יאיר (נה) שהיה מאיר פניהם של ישראל בהלכה. בן שמעי בן ששמע האל תפלתו בן קיש בן שהקיש על דלתי רחמים ופתחו לו איש ימיני שהיה משבט בנימין (נו) מאב (נז) בוא וראה חכמתו של מרדכי שהיה יודע שבעים לשונות. ד"א (נח) שהיתה אמו מיהודה ואביו מבנימין והיו המשפחות מתגרות זו בזו ואומרות ראו מה עשה לנו שבט יהודה שאלמלא הרג דוד את שמעי בן גרא לא היה יוצא ממנו מרדכי ויתקנא בו המן. ותתרעם (נט) מבנימין ומה שלם לנו בנימין שאלמלא הרג שאול לאגג לא היה יוצא ממנו המן. ד"א (ס) איש יהודי מפני שכפר בע"ז שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי דכתיב (דברי הימים א' ד' י"ח) ואשתו היהודיה והלא בת פרעה היתה אלא על שכפרה בע"ז של אביה קראה הכתוב יהודיה: ב' ז'. הדסה (סא) למה נקראת הדסה על שם הצדיקים (סב) שנאמר (זכריה א' ח') והוא עומד בין ההדסים ולמה נקראת אסתר שהיתה מסתרת את דבריה הדא הוא דכתיב (אסתר ב' כ') אין אסתר מגדת וכו'. ובמות אביה ואמה וגו' (סג) כשהרתה אמה ממנה מת אביה וכשילדה אמה מתה ולכך נאמר לקחה מרדכי לו לבת (סד) אל תקרי לבת אלא לבית: ב' י"ז. וימליכה תחת ושתי. (סה) לפי שצוה לצור צורת ושתי בכותל ונמצאת יפה ממנה וכשבא עליה אחשורוש שאלה מאיזה אומה את ולא הגידה: ב' כ"א. קצף בגתן ותרש. (סו) מצינו מלך שקצף על עבדיו ומצינו עבדים שקצפו על אדוניהם. מצינו מלך שקצף על עבדיו כמו פרעה בגלל יוסף הצדיק שיעשה לו נס. ומצינו עבדים שקצפו על אדוניהם כמו בגתן ותרש בגלל מרדכי שיעשה לו נס. אמרו (סז) בגתן ותרש כשהיה מרדכי יושב בשער

ורבנס בר בר חנה מסמיס לריב"ל לגבי מגניתן ולמנו מיסולס: (נל) עיין סערס כ"ג ובתרגום לאסתר ותרגום שני לוס יסודי ומולין לף קל"ט ע"ח: (נה) מגילה סס פרל"ח סס מדכס אסר על מגילת לאסתר בביסע"ד ס"ח ל' 33 ע"ס: (נו) עיין סערס כ"ג: (נז) מקליס פרקן ס' מנחות ס"ד ע"ב פרל"ח פרק י' תרגום לאסתר ויודע סדבר למרדכי: (נח) מגילה סס רבנן למרי מספסות מתגרות זו עס זו וכו' רבח למר כנסת ישראל סיח דקאמרס לסך גיסף ולסך גיסף לאו מס עסס לי יסודס וכו' ומתרס בלפניהו לאסתר לאח בסיעת רבח: (נט) ל"ל ותתרעס מספסת בניסין: (ס) מגילה סס ילקוט מעעוני לאסתר רמז תתכ"ג: (סא) מגילה סס ומרכיב דברי ר"ע וכ' יהודה ע"ס. ועיין בתרגום לאסתר ובתרגום שני: (סב) עיין בסנהדרין דף ל"ג ע"ח. בחנות בלוי ס"ס ע"ב "ומרב כ' נחום בר יעקב ז"ל כתב ונקראת לאסתר לפי שבסתירה עניה שנאי אין לאסתר מגדת וגו' ומפ' כתלף לחנני ע"כ": (סג) מגילה סס ילקוט מעעוני לאסתר רמז תתכ"ג תרגום לאסתר ותרגום שני ע"ס: (סד) מגילה סס: (סה) עיין סערס מ"ו ומס נסתן: (סו) מגילה י"ג ע"ב ובלאסתיס רבס פ' פ"ח לאסתר לבתי ניסיס סבס: (סז) מגילה י"ג

המלך (סה) לראות שמא נשמאה אסתר ונערותיה במאכל המלך. (סט) ושמע לבגתן ותרש שהיו אומרים זה לזה בלשון טרסיים דומים מיום שבאת זאת לכאן לא ראינו שינה בעינינו בוא ונטיל לו סם המות בספל של מים וימות. והם אינם יודעים שמרדכי היה מיושבי לשכת הגזית שהיה יודע שבעים לשון. והגיד הדבר מרדכי לאסתר: ב' כ"ב. ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי (ע) מכאן אמרו חכמים ז"ל שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם: ב' כ"ג ויבוקש הדבר. ויהי בלילה ההוא (עא) כיון שעמד המלך משנתו אמר לסריסיו תנו לי מעט מים והביאו לו קיתון וסם המות בתוכו. אמר להם שפכו המים ושפכום ומצאו סם המות בתוכם וצוה המלך לתלותם (עב) וכל דבר שהיו עושים לפני המלך היו כותבים בספר הזכרון כשרוצה המלך לחפש מה שעבר עליו וכתבו זה הדבר.

פרשה ג' א'. אחר הדברים האלה. (עג) ברוך המקדים רפואה למכה וכשצוה המלך לכרוע להמן (עד) עשה המן צלם מרוקם על בגדיו כנגד לבו. וכל שמשתחוה לו משתחוה לע"ז ועל כן מרדכי לא יכרע ולא ישתחוה. וכשהגידו להמן כעס וחשב לעקור הכל (עה) וזכר האיבה של תמחה את זכר עמלק ושהרג שמואל את אגג: ג' ו'. ויבקש המן להשמיד את כל היהודים. (עו) אמר ר' ברכיה ארורים הם הרשעים שהם מעמקים עצות רעות על ישראל וכל אחד אומר עצתי טובה ועשו הרשע אמר שוטה היה קין שהרג את אחיו בחיי אביו ולא היה יודע שאביו פרה ורבה אבל אני איני עושה כן אלא יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי (בראשית כ"ז מ"א). סרעה הרשע אמר שוטה היה עשו שאמר יקרבו ימי אבל אבי ולא היה יודע שאחיו פרה ורבה אבל אני איני עושה כן כד אינון רקיקין תחות כורסי אמהון אנא מחנק להון הדא הוא דכתיב (שמות א' כ"ב) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. (עז) המן הרשע אמר שוטה היה פרעה שאמר כן הבן הילוד היאורה. ולא היה יודע שהבנות פרות ורבות אבל אני איני עושה כן אלא להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים.

ע"ג תרגום למסתר ותרגום שני ניימים סמס ילקוט שמעוני רמז תתכ"ג ועיין פלכ"ל פרק כ' וניומיזון פרק ל': (סה) פלכ"ל סם וסים יוסב בסצר המלך לרחות סלא תטעל למסתר ונערותים בכל מאכל טוטל': (סט) עיין הערה ס"ז וסם נסתן: (ע) פלכ"ל סם וסם נסתן במגלה מקום: (עא) פלכ"ל סם ועיין בילקוט שמעוני למסתר ויוסע הלבר ע"ם: (עב) פלכ"ל סם: (עג) מגילה י"ג ע"ב למר שבכל הקב"ם והקדים רפואה למכה: (עד) פלכ"ל פרק כ' למסתר בשתי תרגום למסתר וכל עבדי ע"ם: (עה) פלכ"ל סם ע"ם: (עו) מדרש למסתר בשתי ויקרלו סוסבי המלך ילקוט שמעוני רמז תתכ"ם ד"ם ויכתב בספר חמר כ' לוי: (עז) עיין מדרש ויוסע הכלסם ס' יחלוך:

(עמ) וכשרצה המן להשמידם הסתכל בחדשי השנה אי זה חדש אינו טוב לישראל וכן הסתכל בימי השבוע ובכוכבים הסתכל בימי השבוע וראה ביום הראשון כי בו נבראו שמים וארץ וכתיב (ירמיה ל"ג כ"ה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי וראה ביום שני ומצא בו ויבדל בין המים וכוליה כך ישראל נבדלים מן האומות שנאמר (ויקרא כ' כ"ו) ואבדיל אתכם מן העמים וראה ביום שלישי ומצא שברא בו הקב"ה כל עצי פירות ודשאים וישראל נותנין מהם בכורים מן התרומה מפרשין חלה ומעשרות. וראה ביום הרביעי ומצא שבו נבראו שמש וירח שמונין ישראל בהן ראשי חדשים ומועדים ושמטות ויבלות. וראה ביום חמישי ומצא שבו נבראו העופות שיקריבו ישראל מהם שתי תורים ושני בני יונה. וראה היום ששי ומצא שבו נברא אדם ובהמות שמקריבין ישראל מהם קרבן. וראה ביום שביעי ומצא שהוא שבת יום מנוחה וקדושה ואכילה ושתיה לישראל ולא מצא בימים יום שיתנרה עם ישראל לפי שהם מלאים מצות והסתכל בחדשים ומצא בניסן חג המצות ובאייר פסח שני ובסיון מתן תורה ובתמוז מצא יהושע וכלב שהליצו טובה על ישראל ולולי זכותם נאבדו בעצת מרגלים. באב ראה שמתענין בו ישראל. באלול בו ראש השנה. בתשרי בו המועדים וצום כפור. במרחשון התחילו ישראל לעשות המשכן. בכסליו וטבת עלו ישראל מבבל לירושלם ברשיון כורש מלך פרס לבנות בית שני. בשבט היו כורתים עצים לבית י"י לקרבנות ולעולות באדר לא מצא בו שום תועלת כי בו נפטר משה רבינו ע"ה ולא ידע הרשע כי בו נולד משה ועוד נסתכל המן במזלות וראה מזל טלה לניסן וישראל מקריבין קרבנות מהטלאים שהם כבשים. וראה מזל שור לאייר שהיו מקריבין עולות פרים וראה מזל תאומים לסיון שהוא נמשל לפרץ וזרח הצדיקים שהיו תאומים ויצא מלכות בית דוד מאחד מהם שהוא פרץ. ראה מזל בתולה בתמוז וראה חסד האמהות וצדקתם של שרה רבקה רחל ולאה. וראה אריה באב וזכר צדקת דניאל שהצילו השם מגובה די אריותא וראה מזל מאזנים וזכר צדקת איוב שאמר על נפשו (איוב ל"א ו') ישקלני במאזני צדק. וראה מזל עקרב במרחשון וראה חסד יחזקאל הנביא שנאמר (יחזקאל ב' ו') ואל עקרבים אתה יושב. וראה מזל קשת בטבת וראה חסד יוסף שנאמר בו (בראשית מ"ט כ"ד) ותשב באיתן קשתו. וראה מזל דלי בשבט וראה חסדו של משה רבינו ע"ה שנאמר בו (שמות ב' י"ט) וגם דלה דלה לנו וראה מזל דגים ולא מצא בו

(עמ) נסיונות מסתכל נסתי מנח גוכיון מיום ליום תכנום סני נמוקם ילקוט שמעוני מסתכל למז תתכ"ל. ועיין נסוף סרק לכ' מליעזר נן סוקטום ונסטכומי סס:

שום תועלת לטובה אלא שנאמר בו (קהלת ט׳ י״ב) כדגים שנאחזים (עמ) במצודה וראה בחדש אדר שחסר גדולתם במיתת משה רבינו והם כדגים הנאחזין במצודה ואין מי יצילם ולא ראה הרשע כי המזלות והכוכבים אין בידם יכולת להרע ולהיטיב כי הכל בידי שמים שברא הכוכבים והמזלות ואמרו חכמים ז״ל אין מזל לישראל. ואמר הקב״ה על ידי ירמיהו ע״ה (ירמיה י׳ ב׳) ומאותות השמים אל תחתו. וכאשר ראה המן שלא היה מזל לישראל במזל דגים הקדים הדבר לאחשורוש שנא׳ (אסתר ג׳ ז׳) בחדש הראשון הוא חדש ניסן וכאשר יצא הגורל באדר שמח מאד ובקש להשמיד לישראל ברכילות ולשון הרע כמו שאמרו חכמים ז״ל (פ) ליכא מאן דידע לאשתעויי לישנא בישא כהמן: ג׳ ח׳. ויאמר המן למלך אחשורוש (פא) אם היה רצונך נאביד היהודים מן העולם אמר לו מתירא אני מאלהיהם שלא יעשה לי כמו שעשה לפרעה ולסיסרא אמר לו המן ישראל שבאותן דורות היו צדיקים והיה אלהיהם עמם אבל אלו הם רשעים וחטאים וכבר נחרב בית המקדש שלהם. ישנו עם אחד (פב) ישנו מן המצות ערומים הם מן המצות. אמר לו אחשורוש (פג) שמא יש ביניהם צדיקים אמר לו המן עם אחד כלם אומה אחת אין ביניהם צדיק (פד) ושמא תאמר תפסיד בהם ת״ל מפוזר ומפורד כפרדה זו שלא תלד כך אין בהם תועלת. (פה) ועוד שמוציאים ממונם בהבלים בשבתות ובימים טובים ועל כן הם עניים ואין מועיל בממונם. (פו) ודתיהם שונות מכל עם דלא אכלין בהדן ולא שתי בהדן ולא מינסבי לן מינייהו. (פז) ואת דתי המלך אינם עושים שאם תפול זבוב בכוס אחד מהם שותהו ואם אדוני המלך יגע בכוס יינם חובטו בקרקע על כן אין טוב שתניחם: ג׳ ט׳. ואם על המלך טוב וכו׳ (ג׳ י״א) ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך (פח) משל למה הדבר דומה לאיש שדר בעיר אחת והיה לו בשדהו פחת גדול ואחר שדר בעיר אחרת והיה לו בשדהו תל גדול מעפר אמר בעל התל מי יתן שלא היה זה התל בשדי ובעל הפחת אומר מי יתן וימכור לי פלוני התל שבשדהו לימים נתחברו שניהם אמר בעל הפחת לבעל התל מכור לי התל שבשדך אמר לו בעל התל הלואי שתקחנו בחנם. כך היה אחשורוש

(עמ) בלשון סנהדרין: (פ) מגילה י״ג ע״ב: (פא) אסתר רבתי פרשה גוריון פס על סנהלך. פסיקתא זוטרתא לפורים ביאמ״ר מ״ר לד 54: (פב) מגילה י״ג ע״ב יפתו מן המלות וכ״ס בפרשה גוריון: (פג) בנמדבר פס ובפרשה גוריון חיה כהו רבנן: (פד) מגילה פס פרשה גוריון פס ע״פ ובתרגום פני ע״פ: (פה) מגילה פס למפתי ליה לכולה פרשתא בפס״י פס״י ע״פ ועיין בתרגום פני: (פו) פס ועיין בתרגום אסתר ובתרגום פני: (פז) מגילה פס על הפסוק ולמלך חיטו פוס להניקם: (פח) מגילה פס:

שונא ישראל מאד וכששמע דבר המן שיתן עשרת אלפים ככר כסף אמר לו הכסף נתון לך (אסתר ג׳ י״א) מיד (אסתר ג׳ י״ב) ויקראו סופרי המלך.

פרשה ד׳ א׳. ומרדכי ידע. ידע מימים קדמונים שיצא על ישראל צער גדול לפי שהיה ליל אחד במדרשו בוכה ומצטער על גלות ישראל ומתפלל ומתחנן להקב״ה שיגאלם במהרה ויוליכנו לבית הבחירה. (פט) וישן וירא בחלום שהיה עומד במדבר בארץ מישור ושלא היה מכיר אותו מדבר ויקבצו גוים רבים באותו מקום והם מתערבים אלה עם אלה. והיתה שם אומה קטנה ובזויה עומדת לבדה לצד אחד ברחוק מן הגוים ההם. וישא עיניו וירא והנה נחש גדול שהיה מתעלה מבין האומות ההם והיה הולך ועולה באויר וכל מה שעולה מתגדל מאד בנופו ובעביו והיה נוטה לצד האומה קטנה והיה קרב אליה. והיה חושב לעשות לה רעה והנה כיסה את האומה הואת הקטנה חשך ענן וערפל וכשהגיע נחש זה על אומה זאת והנה רוח סערה באה מארבע פנות העולם ותגע בנחש ותעטה אותו כאשר יעטה האדם הבגד והיתה חותכת את הנחש חתיכות חתיכות. והיו אותן החתיכות מתעטפות ואובדות כמו קש והדק והמוץ אשר תדפנו רוח וכל אתר לא השתכח להון מיד נגלה הענן והערפל מעל אותה האומה והיה זורח עליה השמש והאור כבתחלה. ויקץ מרדכי משנתו וכתב החלום ההוא על פנקסו ושמר הדבר וחתם סוד זה. והוסיף תפלות לבורא יתעלה כי ידע בודאי שצרה גדולה עוברת על ישראל וממנה יושע. ולכן לא נואש מלבקש רחמים לבורא יתברך וצוה לאסתר גם כן לבקש רחמים. דבר אחר הכסף נתון לך (אסתר ג׳ י״א) (פ) אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה רבונו של עולם כל זמן שאומות העולם עומדים עלי אין מבקשים ממני לא כסף ולא זהב אלא לכלות אותי מן העולם בפרעה ובנבוכדנאצר כתיב (ירמיה נ״א ל״ד) המני נבוכדנאצר מלך בבל הציגני כלי ריק. אימתי הדיחני בשעה שקבץ עלי שבעה מלכיות ודן אותי בפניהם ואמר לי השתחוו לצלמי. (פא) אמר ר׳ חנינא בר׳ עניל בשעה שאמר נבוכדנאצר לחנניה מישאל ועזריה השתחוו לצלמי אמרו לו אין אנו משתחוים לצלם אמר להם מפני מה אתם עוברים על גזרתי אמרו לו גזרתו של הקב״ה גדולה

(פט) מסמך בפתי ילקוט שמעוני כאן מסכת״ו תפלת מרדכי ומסמך עבירת ומלמים סלום מרדכי ומסמך בגיטמ״ד ס״ב סטמקת סמנעים יומיפון סרק ד׳ ע״ם. וכל סדסמס על סמסוק ומרדכי ידע נרמסו ובסופו סוסמס מסלו סיפ: (פא) מסמך גוריון ומרדכי ידע: (פא) עיין סמסיס דף ק״ח ע״ל סנסדרין ל״ב ע״ב ול״ב ע״ל סדל״ל סרק ל״ב סמיקמת בפתי בני ומסמי ומסמך גוריון סס ולמעלה במעמס סנרסס ע״ם:

משלך שכך כתוב בתורה (שמות כ׳ ג׳, דברים ה׳ ז׳) לא יהיה לך אלהים אחרים וגו׳ אמר להם ולמה מרדתם בו. אמרו לו לפי שמרדנו בו באנו לידיך אמר להם אעפ״כ איני מניחכם עד שתשתחוו לצלם ואם אין אתם משתחוים לצלם הרי אני משליך אתכם בכבשן האש אמרו לו וכי אש שלך קשה מאש של הקב״ה אשו של הקב״ה אוכלת תמיד את הרשעים ולא תכבה אבל אש שלך אינו אלא לשעה והיאך נשתחוה לע״ז שלך מיד נטלן והשליכן לכבשן האש בא גבריאל וצנן את האש והיינו דאמר נבוכדנאצר (דנ׳אל ג׳ כ״ר) הלא גוברין תלתא רמינא וגו׳ (לג) ועמד המן לכלותם ואמר המן לאהשורוש נאבד כל איש כאיש אחד אמר אהשורוש אין אנו יכולים אמר לו המן למה אמר לו מפני שאלהיהן לא עזבם כל עיקר ומלכים ראשונים שהיו גבורים ממני כל מי שבא על׳הם בטלן מן העולם והיו לקלון. אעפ״כ המן מטריח לאהשורוש בדברים ביום ובלילה ו׳ועצו עצות רעות על ישראל אמר אהשורוש הואיל וכך הפצתי לך נטליך בחכמים ובהרטומים שלה לקבץ את כל חכמי אומות העולם ונמלך אהשורוש בהם אמר להם רצונכם לאבד אומה זו מן העולם אמרו לו כלם בבת אחת מי הוא שמכשילך במכשול הזה לאבד ישראל אם לא תאבדם מן העולם אין העולם מתקיים אלא בשביל ישראל ובשביל התורה שנתנה לישראל ואפילו שמש וירח וכוכבים אינם מאירים בעולם אלא בשביל ישראל שנאמר (ירמיה ל״ג כ״ה) אם לא בריתי יומם ולילה וגו׳ ולא עוד אלא שכל האומות נקראו נכרים וישראל נקראו קרובים ואף אלהיהם נקרא קרוב שנאמר (תהלים ל״ד י״ט) קרוב י״י לנשברי לב. אין אדם בעולם שנוגע בהם שימלט מידו ועוד הבט בספרי אבותיך ומלכים ראשונים שבקשו להזדווג בהם מה עלתה להם ומה עשה לפרעה אמר להם אותו אלוה ששבע פרעה בים כבר הזקן ואינו יכול לראות ולשמוע שכבר עלה נבוכדנאצר והחריב ביתו ושרף היכלו והגלה ישראל לגבול עמון ומואב וסנזן באומות לא היה יכול לעשות להם כלום שנאמ׳ (תהלים צ״ד ז׳) ויאמרו לא יראה יה ויסיפם המן בדברים אלו מיד קבלו ממנו והסכימו כולם ביחד וכתבו אגרות וחתמו לו להמן וכך כתיב באותן אגרות. (לג) שלום לכם עד אין חקר. מודיעים אנו לכם שאדם אחד יש בינינו ולא ממקומנו הוא אלא מזרע עמלק מזרע המלוכה מגדולי המלכות המן שמו ושאלנו ממנו שאלה אחת קטנה וקלה וזו היא השאלה: עם אחד יש בינינו מפוזר ומפורד בזוי לכל העמים ודעתן נסה עליהם הפצים ברעתינו וקללת המלך שרוי בפיהם וכופרים ביראתינו כל ימיהם בוא וראו מה

(לג) לקמה כנמי ומנמ גוכיון סס על המלך טוב: (לג) לקמה כנמי סס ילקוט שמעוני לקמה תמכ״ם סמיקמת מדמת לפוריס ניסמ״ד ק״ו לד 54

עשו לפרעה כשידדו למצרים קבלם כסבר פנים יפות והושיבם במיטב הארץ וזן אותם בשני רעבון והאכילם מכל טוב הארץ מה עשו לו באו לו בעלילה ואמרו לו נלך לזבוח לאלהינו לסוף שלשה ימים אנו באים אם רצונך השאילונו כלי כסף וכלי זהב ושמלות והשאילום וטענו כל אחד ואחד משאות על המוריהם עד שנצלו אותם יצאו ממצרים והלכו לים סוף ורדף אחריהם פרעה וכל חילו בשביל ממונם מה עשו להם עמד מכשף אחד שלהם משה בן עמרם שמו ונטל מקלו בידו ולחש על הים וייבש והעבירם בתוכו ואיני יודע במה יבשו וכיון שבא פרעה אחריהם בקש להחזירם בשביל ממונו ואיני יודע במה דחפם בים ולא זכרו הטובה שעשה להם. והיה לו תלמיד אחד ושמו יהושע והכניס ישראל לארץ ולא די להם שנטלו חלקם וחלקה יהושע להם אלא שהרג שלשים ואחד מלכים וטבחם כאכזרי. ובא עליהם סיסרא וכל המונו ואיני יודע מה עשו לנהל קישון שגרפן והשליכם לים. והיה להם מלך אחד ודוד שמו והיה משחית ומכלה כל הממלכות ולא חמל על בריה עמד שלמה בנו ובנה לו בית אחד וקראו בית המקדש ואיני יודע מה היה בתוכו וכשבאים למלחמה על מדינות ועירות נכנסין לתוכו ומכשפין כולם וכשיוצאין מתוכו הורגין את כולן ומתוך טובה שהיה להם והרבה להם כסף וזהב וכל המלכים עובדים את שלמה ומביאין לו כסף וזהב ומרגליות טובות ואבנים יקרות ובשמים ואחר כך מרדו באלהיהם עד שבא נבוכדנאצר והגלם והביאם לבית מלכותו ועדין לא שנו מעשיהם מלוצצים בנו ומלעיבים על יראתינו ועכשיו ישבנו והשאלנו (צ"ל והפלנו) גורלות ונפל באדר ובזמן שאגרות הללו באים לידכם השחיתום כלם ביום אחד ושלומכם ישגה. (לד) ובשעה שחתמו אגרות הללו ונתנו ביד המן יצא ופגע בו מרדכי ופגעו שלשה תינוקות שיוצאין מבית רבן והיה מרדכי מהלך אחריהם והמן וכל שרי המלוכה באים אחריהם אמר מרדכי לתינוקות מה פסוקכם פתח הראשון (משלי ג' כ"ה) אל תירא מפחד (נ"ה) פתאום וגו' שני אמר (ישעיה ח' י') עוצו עצה ותופר וגו' שלישי אמר (ישעיה מ"ו ד') ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול. מיד שמח מרדכי ואמר לו המן מה אמרו לך התינוקות ששחקת אמר לו בישורות טובות בשרוני מיד כעס המן בלבו ואמר איני שולח ידי תחלה אלא באלו התינוקות (נ"ו) אמר רב יצחק בר נפחא המן בעלילה גדולה בא על ישראל שנאמר (אסתר א' ד') ובמלאת הימים האלה וגו' ומפני שאכלו בסעודת אחשורוש נתחייבו כלייה ולא קבלו מרדכי שהתרה בהם ואמר להם בשביל רעתכם הם עושים הסעודה אל תלכו לבית המשתה כדי שלא יהא פתחון פה לשטן עליכם ולא

ומכנוס סני ומכלכי ידע : (לד) מסתר לנמי סס מנס נוכיון ומכלכי ידע
סמיקמת מדמת סס לד 55 : (נה) כדפום מצמת : (נו) מסתר לנמי סס

שמעו לו והלכו ונשתכרו (ג) מיד עמד השטן לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע עד מתי תחכה לאומה זו שהם מפרישין לכם ממך אם רצונך תאבד אומה זו אמר לו הקב"ה מה יהא על התורה אמר לפניו רבש"ע הסתפק בעליונים אז השוה הקב"ה דעתו למחות שמם באותה שעה אמר הקב"ה למה לי אומה זו שבשבילה רבו אנחותי בכל יום אשביתם מן העולם אמר לו הקב"ה לך והבא לי מגילה ואכתוב עליה כלייה מיד הלך השטן והביא מגילה באותה שעה יצתה התורה בכנדי אלמנותה וצעקה לפני הקב"ה ולקול בכיתה צעקו מלאכי שלום ואמרו רבש"ע אם ישראל מתבטלין מן העולם אנו למה צריכין בעולם כיון ששמעו חמה ולבנה וככבים אספו נהגם באותה שעה בא אליהו ז"ל לאבות העולם בבהלה והלך אצל משה ואמר אי אבות העולם מלאכי השרת שמש וירח וכוכבים וכל צבא מרום צועקים במרד וכל העולם כולו בחיל ביולדה ואתם יושבים ודומים אמרו לו מפני מה אמר להם מפני שהלכו ישראל לסעודת אחשורוש ננזר עליהם לאבדם אמר משה רבינו ע"ה לאליהו ז"ל כלום יש שום אדם כשר באותו הדור אמרו יש ומרדכי שמו א"ל לך והודיעהו כדי שיעמוד הוא משם ואנו מכאן ונבקש רחמים לפני הקב"ה אמר לו רועה נאמן כבר כתב להם הקב"ה אגרות כלייה אמר להם משה לאבות העולם אם בטיט חתומה רחמים נשמעים ואם בדם מה שהיה היה הלך אליהו ז"ל וראה שהם חתומים בטיט והודיעו למשה אמר ירחמם הבורא והלך והודיעו למרדכי שנאמר (אסתר ד' א') ומרדכי ידע וכו' מה עשה קבץ כל התינוקות ועיניו מלאים מים. והלבישם שקים והושיבם באפר והיו צועקים ובוכים ועם כל זה היו עוסקים בתורה והיה המן הרשע הולך בשמחת לבו והיה מרדכי צועק לפני הקב"ה ואמר רבונו של עולם נשבעת לאבות להרבות זרעם ככוכבי השמים ועתה נתת אותם כצאן לטבחה זכור לאברהם ליצחק וליעקב: ד' ד'. ותתחלחל המלכה (נמ) אמר רב שאירשה נדה: ד' ה'. (נמ) התך זה דניאל ולמה נקרא שמו התך מפני שהתיכוהו מגדולתו. לדעת מה זה (ק) שלחה לו הכי שמא עברו ישראל על חמשה חומשי תורה: ד' ט"ו. (קא) וצומו עלי שלשה עשר ארבעה עשר חמשה עשר שבניסן אמר להם מרדכי והרי יום שלישי הוא של פסח. אמרה לו צדיק שבישראל אם אין לו ישראל למה הוא פסח. לילה ויום (קב) לקבל

ומצא גוריון פס ופקיקתא מלתא פס ולמעלה פ' מ' עיין בפעריה ל': (ג) פס ופס ומלמדנו כלפי כי הענתיק ע"פ המצא גוריון: (נמ) מגילה ט"ו ע"ל מקתר כנתי ותבלתה: (נמ) מגילה פס ג"ב ד' ע"ל מקתר כנתי ותבלתה תכנוס מקתר ומקבל מקתר: (ק) מגילה פס: (קא) פרק כ' ומקתר כנתי פס ועיין מגילה פס: (קב) עיין מקתר כנתי ולקח טוב וילקוט שמעוני מקתר פרל"ל פס ותכנוס מקתר ומכנוס פני ותמלמס כולם עכוכים ונעתקים כמנות פלוי לף

תענית מבעוד יום. וכאשר אבדתי אבדתי (קג) כשם שאבדתי מבית אבא כך אבדתי ממך: ד' י"ז. ויעבור מרדכי (קד) שהעביר יום טוב ראשון של פסח בתענית.

פרשה ה' א. ויהי ביום השלישי וגו' (קה) אמר ר' לוי כיון שהגיעה לצלמים נסתלקה ממנה שכינה אמרה אלי אלי למה עזבתני (תהלים כ"ב ב'): ה' ב'. ויהי כראות המלך את אסתר. (קו) אמר ר' יוחנן שלשה מלאכי השרת נזדמנו לה באותה שעה. אחד שהגביה צוארה ואחד שמשך עליה חוט של חסד ואחד שמתח את השרביט: ה' ה'. ויבא המלך והמן (קז) תנו רבנן מה ראתה אסתר שזמנה להמן ר' אליעזר אומ' פחים טמנה ללכדו שנאמר (תהלים ס"ט כ"ג) יהי שולחנם לפניהם לפח ולשלומים למוקש ר' יהושע אומר מבית אביה למדה שנאמר (משלי כ"ה כ"א) אם רעב שונאך האכילהו לחם כי גחלים אתה חותה על ראשו וי"י ישלם לך אל תיקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך (קח) רבה בר אבוה אשכחיה לאליהו (קט) אמר לו מה ראתה אסתר שזימנה את המן אמר ליה כדי שיתיאשו ישראל ממנה (קי) ושלא יאמרו אחות יש לנו בבית המלך שתליץ בעדינו ותצילנו ולא (קיא) יבקשו רחמים מהשם יתעלה כי אמרה (קיב) כשיראו ישראל שזימנתיו לסעודה שלי יאמרו זאת היא שאנו בוטחים בה בצרותינו והיא מכבדת אויבינו אין טוב לנו להשען עליה אלא לשוב בתשובה שלימה לפני הקב"ה ואולי יצילנו ויושיענו למען שמו ועוד אמרה אסתר ברוחק נפשה וזמנה את המן למשתה (קיג) אולי יקנא בו המלך ויהרגני ויהרוג אותו וינצלו ישראל מהצרה הזאת (קיד):

פרשה ו' א. בלילה ההוא נדדה שנת. (קטו) אמר בלבו מפני מה זמנה אסתר להמן למשתה אין זה אלא שיטילו עצה עלי להרגני וישא

קל"ו ע"ב וקל"ז ע"ם ע"ם: (קג) מגילה ט"ו ע"ל: (קד) מגילה סם ומסתר רבתי סם: (קה) מגילה סם: (קו) מגילה סם: (קז) מגילה סם: (קח) בגמרא סם ים עוד כמה דעות במסורת זה ע"ם: (קט) בגמ' סם "מסכמים רבים בר מטוח לאליהו מ"ל כמאן מזייף למסתר ועבדה הכי מ"ל ככולהו תנאי וכסולהו מתוכחי" לכן כלל המדרש הזה הכל ביחד וימים בפי אליהו כמסתר מעיר על כל מחד ומחד תומ"י כי דברי ר"ל ור' יהושע לא נתנו לך טעם מדוע קראה לה המן אל המסתה ולא לעיוול וכדומה ומימם לך רמז טוב לך לא מעמם למתוך ע"ז וטוב מימן טוב עם מעמם לכן לא לגג המדרש הזה על דבריהם: (קי) כך נתני' סם כדי שלא ימנעו יסרחל מחות לנו בנית המלך וימיהו דעתם מן הרחמים: (קיא) פי' על ידי שימנעו מחות וכו' לא יבקשו רחמים: (קיב) כך שמעון בן מנסיא אולי יבנים המקום ויעשה להם נם ופיכם"י יבנים שתני מקרבת המויבים: (קיג) כך מלעזר המודעי קבלתו במלך קנאתו בסרים וכך יהושע בן קרחה המניחה לו פנים כדי שיהרג הוא ושיא: (קיד) ומתני דברי שתנחים והמתורגמים שם כבר ככללו בדברי המדרש הזה וניכרים לכל מעיין שם: (קטו) מגילה

אותה לאשה: ו׳ כ׳. ויצא כתוב. (קמח) מלמד שהיה שמשי מוחק וגבריאל כותב: ו׳ י׳. ועשה כן למרדכי (קיז) אמר לו המן הרבה מרדכי יש בעיר אמר ליה היהודי אמר לו המן טובא יהודאי איכא ששמם מרדכי. אמר ליה היושב בשער המלך אמר ליה המן זה די לו בכרמים וישרות בשיחיה (קיח) אמר לו המלך אל תפל דבר מכל אשר דברת הלך ובקשו ומצאו בבית המדרש והיה קורא בהלכות קמיצה אמר ליה במה אתם קורין אמר ליה בזמן שבית המקדש קיים צוה הקב״ה שיביא אדם מלא קומצו מסולת ויקריב אותו הכהן ויתכפר לו חטאו אמר להם יבא קומץ שלכם וידחה עשרת אלפים ככרי כסף שלי אמר ליה כשיקנה העבד הנכסים הנכסים והעבד הכל לאדוניו (קיט) אמר למרדכי קום לבוש הבגדים האלו ורכוב על הסוס אמר ליה איני יכול ללבוש בגדי מלכות עד שאכנס לבית המרחץ ואגלח כי אין דרך ארץ להיות בגדי המלך הלך עמו לבית המרחץ. שלחה אסתר שיסגרו כל בתי מרחצאות ולא יחמו אותם ולכל הספרים שלא יגלחו לשום אדם והיה כל זה בדבר מרדכי ובמאמרו וכראות המן כך הלך והחם לו המרחץ ולקח מספרים וגלח את כל שערו הוא בידו והיה נאנח המן אמר לו מרדכי למה אתה מתאנח אמר לו איש כמוני שיהיה לך ספר ובנאי ואיך לא אאנח אמר לו וכי לאו ספר ובנאי היית בכפר קרינוס (קכ) שנים ועשרים שנה החריש ולא ענהו אמר לו קום רכוב אמר לו איני יכול מפני התענית אבל הכף לפני ואעלה על גבך וארכוב אמר לו המן והלא כתיב בתורתכם (משלי כ״ד י״ז) בנפול אויבך אל תשמח אמר לו מרדכי ההוא באויבי ישראל אבל באומות העולם כתיב (דברים ל״ג כ״ט) ואתה על במותימו תדרוך הלבישו מלכות וקרא לפניו והכריז כעבד לפני אדוניו (אסתר ו׳ י׳׳א) ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו והלך עמו בכל חוצות שושן וכשקרב אצל ביתו עלתה בתו של המן וראתה אותם וחשבה שהרוכב הוא אביה וההולך ברגליו היה מרדכי לקחה גוף של רעי השליכה בראש אביה ובשהביטה שהוא אביה והרוכב היה מרדכי מיד הפילה עצמה מן העליה ותמת לכך נאמר (אסתר ו׳ י״ב) והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש אבל על בתו וחפוי

סם ומרגוס לסתכ גלילס סהיל ע״ס: (קמח) מגילס סס ועיין סלכ״ל סרכ כ׳ ומרגוס סני גלילס סהוס ונאנח גוכיון סס: (קיז) כל סמיסוכ סזס נמלא נמיכויס מגילס ט״ז ע״ל לסתכ רנמי ותנא גוכיון ונמרגוס לסתכ ומרגוס סני סלכ״ל סרכ כ׳ סמיקתא רנמי וסמיקתא דכנ כתנא פ׳ סעומר ויקהל רנמ סרכ כ״ס סמיקתא מזתא סס לד 57. לך נמלכם סזס נעתק ע״ס מסכת מגילס וסיכ גלסוגו כלכנו: (קיח) ל״ל כמיסיס ופי׳ כמיסתכ נמיס ולא תמיתנו: (קיט) ופ״ה כל כמנך סני סוס: (קכ) נגעלא קלנוס ונלסתכ רנמי ונאנח גוכיון כסכ קכינוס כנגוסתא סמלכם סזס וכן סוס

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

ראש על מה שהשליכה עליו: ו' י"ב. ויספר המן לזרש (קכח) אשתו אמרו חכמים ז"ל (קכג) שלש מאות וחמשים ושש יועצים היו לו להמן ולא היו יודעים כזרש אשתו אמרה לו אם מזרע היהודים מרדכי אין אתה יכול לו אם תאמרהו כבר יצא יוסף מבית האסורים אם תפילהו לתוך כבשן האש כבר יצאו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש אם תשליכהו לבור כבר יצא דניאל מגובא דאריותא אלא (אסתר ה' י"ד) יעשו עץ גבוה חמשים אמה (קכג). שנים עשר אמה רחבו וזרת (קכד) והביאו בהלל וזמר והעמידו על פתח ביתו והשב בדעתו למחר לזמן ק"ש (קכה) אני תולה מרדכי (קכו) כשהיה מתקנו נפל עליו ומדד עצמו עליו יצתה בת קול ואמרה לך נאה שלא בראו הקב"ה אלא בשבילך ששת ימי בראשית (קכז) הלך המן אצל מרדכי ומצאו יושב בראש התינוקות והיו צועקים ובוכים ומצא שם שנים ועשרים אלף תינוקות והשליך עליהם שלשלאות של ברזל בצואריהם והפקיד עליהם שומרים ואמר בלבו למחר אני שוחט אלו התינוקות ואחר כך מרדכי ואחר כך כל היהודים והיו אמותיהם של תינוקות מביאים להם לחם ומים ואומרות להם בנינו אכלו ושתו קודם שתמותו מיד הניחו ידיהם על ספריהם ונשבעו בחיי מרדכי רבם שלא יאכלו ושלא ישחו אלא בתעניתנו נמות געו כולם בבכיה עד שעלתה בכייתם למרום ושמע הקב"ה קולם ונתגלגלו רחמיו עליהם ועמד מכסא דין וישב על כסא רחמים ואמר מה קול הרעש הזה ששמעתי ככבשים וכגדיים עמד משה רבינו ע"ה לפני הקב"ה ואמר רבש"ע אינם גדיים ולא כבשים אלא מקטני עמך הם שהם שרוים בתענית ג' ימים ולמחר רוצה אויב לשחטן ככבשים וכגדיים. באותה שעה נטל הקב"ה אותן האגרות וקרע אותם ובטלה הגזרה והצמיח ישועה לישראל בזכות אבות העולם ובזכות מרדכי ואסתר ובזכות התינוקות שנאמר בהם (תהלים ח' ג') מפי עוללים ויונקים יסדת עוז והשיב מחשבתו של המן על ראשו לקיים מה שנאמר (תהלים ע"ה י"א) וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק.

גילקוט שמעוני למחר רמז תמכ"ח: (קכח) בדפוס לזרש: (קכג) מנח גוריון למחר רבתי וימר לה המלך ותרגום שני ותרגום למחר שם ע"ם שקיבלת מדתך שם לד 56: (קכג) מנח גוריון שם. שקיבלת מדתך שם: (קכד) כגרסה שעות קופר ולנוג ים בזה ול"ל ושוח וזכם וכניו שביתוהו בהלל וכו' בתרגום למחר ותמחר לו זכם "וכניו דהמן דיילן ומדיין וזכם לימתיס מגגתא בכיכרין עם המן כשיעתא" ובמנח גוריון ויעב הדבר הלך וקלן למכז מגיעם ניסו למכזו כ' למם ומומנו י"ב למם וכו' והוליאו במליו ומחר והכינו על פתח ביתו" ולפ"ז ל"ל "ולמכז היה" מחת מיצח "וזכם": (קכה) מנח גוריון שם: (קכו) מנח גוריון ולמחר רבתי ותרגום למחר שם. ונמגילה שם למחר שכין לו תנח לו שכין: (קכז) מנח גוריון למחר רבתי ותרגום למחר שם

ד״א (קכח) אמרה לו אשתו אם הוא מרדכי מבלעדי שבט יהודה ואפרים ומנשה ובנימין עוררה את גבורתך ואם לאו נפול תפול לפניו. כי נפול תפול לפניו (קכט) אמרה לו האומה זו משולה ככוכבי השמים: ו׳ י״ד. עודם מדברים עמו וגו׳ (קל) באו עליו בבהלה ובמהירות והבהילוהו:

פרשה ז׳ ה׳. ויאמר המלך אחשורוש (קלא) ויאמר מהו ויאמר ויאמר ב׳ פעמים אלא בתחלה היה מליץ בינותם וכשאמרה לו שהיא מזרע שאול המלך דבר עמה בלא מליץ: ז׳ ו׳. איש צר ואויב המן (קלב) הושיטה אצבעה לנגד המלך ובא מלאך והושיטה לנגד המן ואמרה המן הרע הזה: ז׳ ח׳. והמלך שב מגינת הביתן (קלג) מקיש שיבה לקימה מה קימה באימה אף שיבה באימה לפי שכשיצא לגינת הביתן אולי ירפה זעמו מצא מלאכים כדמות בני אדם שכורתים עצי הגן אמר להם למה אתם כורתים העצים אמרו לו המן השכירנו שנכרית הכל ולא נשאיר כלום ויחר אפו מאד. ו״א (קלד) שהיו המלאכים האלו כדמות בני המן ועל כן הוסיף בכעסו. והמן נופל על המטה. (קלה) בא מלאך והסילו עליה ועל כן אמר הגם לכבוש את המלכה עמי בבית מיד (אסתר ז׳ ט׳) ויאמר חרבונא (קלו) לא אמר חרבונא דבר זה מפני אהבתו של מרדכי אלא שהיה שונא להמן ועוד (קלז) שגם הוא היה בעצת המן וכשראה שחזר עליו הגלגל ולא נעשתה עצת המן ברח מן העצה והכביד עליו חמת המלך וזהו שאמר במשל (קלח) נפל תורא חדד סכינא: ז׳ י׳. ויתלו את המן (קלט) ומיד נחפך לישראל הינון לשמחה והשיב לו השם יתברך גמולו בראשו של המן הרשע והפר עצתו ומחשבתו:

פרשה ח׳ ט״ו. ומרדכי יצא מלפני המלך (קמ). אלו חמשה בגדים הנזכרים שהם תכלת וחור ועטרת זהב ותכריך בוץ וארגמן הם כנגד מה שנאמר בתורה (בראשית מ״ה כ״ב) ולבנימין נתן שלש מאות כסף וחמש חליפות שמלות רמז לבגדים אלו ולמעשה גם הגדול הזה: ח׳ ט״ז. (קמא) ליהודים

וסמיקתא מדתתא סם לד 56 ועיין בתרגום סני סם: (קכח) מגילה סם: (קכט) מגילה סם לומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים כסהן יורדין על עפר וכסהן עולין על לקיע: (קל) מגילה סם מלמד שסבילוהו בבהלה: (קלא) מגילה סם ותרגום סני סם: (קלב) מגילה סם: (קלג) מגילה סם לסתר רבתי ותרגום סני סם: (קלד) תרגום לסתר ופדר״ת ופרק כ׳: (קלה) מגילה סם לסתר רבתי ותרגום לסתר סם ופדר״ת סם: (קלו) לקמן ממש מגילה ט״ז ע״ח תנא לא מפני שמוסנים את מרדכי אלא מפני שמוסאים את המן בשתר קרוב הוא לשמוטו לכתם בו ג״כ טעם תמירת תרגומו: (קלז) מגילה סם ותרגום סני סם ועיין פדר״ת פרק כ׳ ולסתר רבתי סם וילקוט שמעוני רמז תתכ״ו: (קלח) ילקוט סם ויסוד המעלה הזה שנת דף ל״ת ע״ב: (קלט) סוסנת משלו היא לרמוז על העניינים לסתר לגי עיין לסתר פ׳ מ׳ על שמוק ט״ו: (קמ) מגילה ט״ז ע״ב: (קמא) מגילה סם ותרגום לסתר:

היתה אורה כנגד התורה שנאמר בה (משלי ו׳ כ״ג) כי נר מצוה ותורה אור וחזרו להגות בתורה ולעסוק בה ושמחה יורה על י״ט שעשו ישראל ונאמר בי״ט (דברים ט״ז י״ד) ושמחת בחגך וששון על ברית מילה שהיו מונעין בניהם מלמול ונאמר בברית מילה (תהלים ק״ט קס״ב) שש אנכי על אמרתך. ויקר אלו תפלין שהם יקר ומורא שנא׳ (דברים כ״ח י׳) וראו כל עמי הארץ כי שם י״י נקרא עליך ויראו ממך:

תם ונשלם שלב״ע.

הצעה לאגדה מספר המעשים

אמר המו״ל כאשר הקרה ה׳ לפני כי ארכו ימי צאת מחברתי זאת לאור עד יום ועש״ק י״ד שבט יום הלדתי אמרתי לכבדו בהעתקת האגדה הזאת שהיא מענין הפרשה כאשר אבאר וה׳ יחדש ימי לטובה ויאר עיני בתורתו ויבינני דברי חכמיו ז״ל ואל יצל מפי דבר אמת ויזכני להתחיל ולהשלים עוד ספרים אחרים להגדיל תורה והכמה ולהאדירן. אמן. — האגדה הזאת העתקתיה מספר המעשים כת״י מינכען No. 222 ובאה בו אחרי הנסתרות ר׳ שמעון בן יוחאי (הנדפס ג״כ בבי״המד ח״ג) המסיים „אדון השלום יחיש קץ גאלתינו וישלח לנו הגואל במהרה בימינו ונאמר אמן״ ולפ״ז מוכח למדי כי היא אגדה מיוחדת ואחרת ואין לה קישור ושייכות מאומה להאגדות אשר קדמו לפניה והנה האגדה הזאת נדפסה בספר נוה שלום מה׳ טויסיק שהעתיקה מהכת״י הזה בשבושים ודלוגים (כאשר תוכח בהשוותך העתקתו עם העתקתי בזה), כאשר הסכנו לראות בספר הזה, בתור „אבות דרבי נתן שהובא מארץ ישראל״ וכמה לא חלי ולא מרגיש גברא המבקש עטרה לראשו ולא מרגיש בעצמו שאינה הולמתו! אמנה אין להפקד עוד כי אינה מהאבות דר״נ אשר אין לה ידים אף ברמז קטן גם בכת״י הזה אם לא נעשה סמוכין לסמוכין כאשר עשה המחבר הרים יחד הנ״ל אך אגדה מאוחרת היא. האגדה הזאת כענינה ע״ד סיסרא יסודה במדרש אבא גוריון בבי״המד ח״א צד 10 והובא בשמו בילקוט שמעוני שופטים רמז ס״ג בדסוס שאלוניקי רפ״ז והציון נדלג בשארי הדפוסים. בדברה בזה מבית הטקרש ומפרעה (עיין ביחוד שמות י״ד כ״ד וט״ו י״ז) ומסיסרא נראה כי נתחברה בתור אגדה לשבת ס׳ בשלח המכונה גם כן ס׳ שירה שבו מסטירין במעשה סיסרא ושירת דבורה שופטים ד׳ וה׳ וכבר שמשה באגדות חש״ם ובתרגום יונתן בן עוזיאל

על התורה ובאבא גוריון ובשארי אגדות אשר לא נודעו לי מקורן. זמנה ומחברה לא אדע לכונם ושמה כניתי על שם הספר אשר מצאתיה בו המכיל מעשיות ומדות וכו' (ובתוכם איזה אגדות מהאבות דר"נ הנמצאות בשינויים מעטים גם באבות דר"נ שבידינו ורשום לפניהן אבות דר"נ על שם מקורם אשר הציון הזה התעה את המחבר הנ"ל והעתיק מן הציון הזה עד סוף הכת"י אך דלג על הנסתרות רשב"י הנ"ל אשר לא ישרו בעיניו ליהסם לאבדר"נ והטעה את הרבים בדברים אשר אין להם שחר. ועוד אדבר מזה בארוכה בראש דברי להחלק הב' מהקובץ הזה א"ה) ספר המעשים "אגדה מספר המעשים" ולא רציתי לחדש לה שם מרוחי למען יקרא שם הספר אשר העתקתי ממנו עליה:

ביום ילדתני אמי, אתה ה' היית עמי, להשלים המחברת הזאת

לכן אהללך אל **חיים, מאיר** עינים, ואשירה לך אלהי צבאות

חיים וחסד אל חיים הפלאת גם עשית עמדי

מאיר עיני הנך, ולהוציא לאור תעלומה אמצת ידי

הורן והגו הכמיך מאשרי דרך לרועי אמונה

ויצי עתה ויפריחו להגדיל תורה גם תבונה

הלוי השב לדוכנו ומשירי דוד עבדך אהללך אלי בקדש

עתה רצה נא לבי יהללך ביום הלדתי בי"ד לשבט החדש

בשנת חמשת אלפים ושש מאות וארבעים ואחת

טיום בראת שמים וארץ וכל אשר בטרום ותחת

כי השלמתי בו שבע ידות, המסיקות לנפש מעדנים

מחברתי "אגדת אגדות, או קובץ מדרשים קטנים"

אמץ כחי, וחדש רוחי, גם יתי לעבדך

ולתת כבוד, סאר והוד לחכמיך מכבדך

ואברכך ואורך, וכבוד הורך, אשיחה בנפש רצויה

ועל האדמה, כל הנשמה, תהלל יה הללויה:

אגדה מספר המעשים.

כשברא (א) הקב"ה עולמו יצירת יום ראשון ושני ושלישי ורביע וחמישי וששי בא לערב שבת ויצר את האדם ומהיכן יצרו נתעברה האדמה ויצא הימנה אדם שנאמר (ב) ויתעבר ה' בי (ג) ולאחר יצירתו לעולם ביקש לבראות בית המקדש אמר הקב"ה תורה היא אצלי מהיום אלפים שנה (ד) שנאמר (ה) ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום ויומו של הקב"ה אלף שנים שנ' (ו) כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול וגו' ובתורה כתיב (ז) אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא נמשלה האדמה שנוצר הימנה אדם לאשה שילדה זכר ונטמאת שבעה ותבקש ליישב על דם טוהר שלשים ושלשת ימים וכן האדמה נטמאת עד שמשלמת שלשים ושלשה דורות ואלו הם מאדם ועד נח (ח) עשרה דורות מנח ועד אברהם (ט) עשרה דורות מאברהם עד יהודה (י) שלשה דורות מיהודה ועד שלמה (יא) עשרה דורות הרי שלשים ושלשה דורות ואז בא שלמה (יב) ובנה ביהמ"ק אמרו חכמים (יג) בארבע מאות אלף איש בא עמלק על ישראל וכולן הרגן יהושע בחרבו שנאמר (יד) ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב סיסרא (טו) בא על ישראל בארבעים אלף גיבורים ראשי מחנות וכל אחד מהם היו עמו מאה אלף איש והיו (טז) יושבין בתנורין של ברזל

(א) פי' למאר שנברא: (ב) דבריס ג' כ"ו: (ג) עיין ספרי ומתמן וילקוט שמעוני תורס רמז תתי"ז כי' יהושע אומר כאשר שמיעה יכולס לסוף מפני עוברים ופי' שנא' זזה כמו כענין שנא': (ד) עיין לעיל מתן תורס בא"ג מהקונץ הזה וסס נסמן: (ה) משלי מ' ל"ו: (ו) תהלים ל' ד': (ז) ויקרא י"ב ג': (ח) לסס שם לעוס קיען מהללאל יליד מנוך מתושלח למך נח. להי"ל מ' ל'— ד': (ט) סס לרפכשד שלח עבר פלג רעו שרוג נחור תרח לאברס הוא אברהם. שם מ' כ"ד — כ"ז: (י) יעקב יעקב יהודה: (יא) פרץ שלמון כס עמינדב נחשון שלמון נעז עובד ישי דוד. רות ד' י"ח—כ"ב. ופי' עד שלמה ולא שלמה בכלל: (יב) שהוא הסול שלי"ד כנגד היום שלי"ד שהשמש מגיה קרנותיה ושוברה: (יג) שנא' גוריון בני"המר מ"ח לך 10 וממנו יקוד האחאמר זזה. בספר היסר נשלח אלף ושמונים רגוש לים קוסמים ובעלי אוב: (יד) שמות י"ז י"ג: (טו) בשיטים מעט נא אלף גוריון שם ע"ה, ובשמו ילקוט שמעוני סופטים רמז מ"ג ויזעק סיסרא נא עליהם נא' אלף לשבי גייסות וכל אחד מי' עיתו מאה אלף וכן שלשים שנה היה וכשם כל העולם נכשו ולא היה כיה כרך אלא היה מפיל חומה בקולו ואפילו היה שבשה כיון שהיה נותן עליה קולו לא היתה זזה ממקומה לאחרו כשהיו יוצא לכחון בגשל קיסון היה עולה בזקנו כמה מאכל בני אדם דגים ותשע מאות קופים בעלכתו ובמזיקה לא היה אחד מהם מוזג בשלוש": (טז) עיין שבשיס

וצוה הקב"ה ענגים וברקים וכוכבים ועשן ולפידים ועשה מלחמה עמהם שנאמר (יז) מן שמים נלחמו הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא והיו יורדין לצנן עצמם בנחל קישון וגרפם (יח) והשליכם לים שנ' (יט) נחל קישון גרפם וסיסרא עצמו מסרו הקב"ה ביד בריה שפלה וכנועה שנאמר (כ) כי ביד אשה ימכור ה' את סיסרא אמר הקב"ה רשע זה נתגבר בכחו ועתה ידעו כל באי עולם שכל הגבורים הם באים לפני ואם אמיתהו באש יאמרו אלמלא האש לא היה יכול לנצחו אלא אמסרנו ביד בריה שפלה וידעו כל באי עולם שהגבורה והישועה שלי לפיכך הטהו הקב"ה לאהל יעל והרגתו במקבת שבידה ובשנהרג בן שלשים שנה היה ובכש כל העולם ולא היה כרך שלא הפיל חומותיו בקולו פעם אחת רבין על הנהר לשתות מים ועלו על זקנו חמש מאות ריבוא דגים אמר ר' ישמעאל מהר הרמון עד הר שיאון עשרה פרסאות וקפצם בספיעה אחת ואמרו עליו לא היתה חיה בשדה שנתן קולו עליה וזה ממקומה ובשעה שירד במלחמה היו נושאין אותו תשע מאות רכב ברזל ולא היה שום אחד חוזר שלם ואחר כל זה מסרו הקב"ה ביד אשה והרגתו. אמר ר' אושעיא דין אחד עשה הקב"ה בפרעה ובסיסרא בפרעה נאמר מהומה ובסיסרא נאמר מהומה שנאמר (כא) ויהם ה' את כל הרכב ואת סיסרא וכו' ובמצרים נאמר (כב) ויהם את מחנה מצרים. אמר ר' ישמעאל (כג) בר נחמני כשהלך פנחס על מדין מצא בלעם הרשע שאמר לבני מדין (כד) תנו לי שכרי שהרגתי עשרים וארבעה אלף מישראל וכיון שראה (כה) פנחס עשה (כו) בלעם שני זרועותיו כשני לוחות והיה פורח ועולה במרום

קי"ח ע"ב "וכי מאחר שיכולה אחת עלייהו נדקדי לסכזלא טוליה הקב"ה עליהם כוכבים ממסילותם דכתיב מן השמים נלחמו הכוכבים ממסילותם וגו' כיון דמחיתו ככבים עלייהו לקדיהו הכי דקדי לסכזלא נחיתו לאוקומי נפשייהו נמחל קיסון": (יז) סופטים ה' כ': (יח) עיין פסחים פח ופרל"ת פרק ע"ג: (יט) סופטים ה' כ"א: (כ) שם ד' ט': (כא) שם ד' ט"ו: (כב) שמות י"ד כ"ד: (כג) שם כ' יתמעאל בר נחמני לא יהוג לי נפשאי מכז"ל וכגלאה ל"ל כי שמואל בר נחמני והוא בעל מגלה מפורסם: (כד) עיין סנהדרין דף ק"ו ע"א: (כה) פי' כיון שראה בלעם את פנחס עשה וכו' לו כיון שראה פנחס שעשה וכו' לף הוא עשה כן: (כו) תרגום יונתן בן עוזיאל במדבר ל"א מ' "והוא כיון דחמא בלעם פייניא יח פנחס בכחא דידיף מן נחתו עבד מלחמא לקוסמין ופרח בחויר שמיא מן יד מלכר פנחס שמא בכחא וקדיפא ופרח בחרי ומחתיך בלחמיה ומחתיה וכו'" ע"ש. זוהר פ' בלק "מן הוא בלעם בפסיפ שעתא מי תימא במדין הא כתיב ועתה הולך לעמי מי מזיל ליה מאן יתבא במדין אלא הוא לפיעא כיון דחמא לפנחס פרח בחויר ומכרין בהוי עמיה יונים ויומנכום ומי תימא וכו' אלא הוא לפעא כל מכסין דעלמא הוא ידע ונפל מכסין דנפוי דהוי

שהיה משתמש בשם המפורש ואף פנחס עשה כן ועלה עליו ומצאו שהיה משתטח לפני כסא הכבוד ונתן הקב"ה כח לפנחס ומיד תפשו (כז) בצצית ראשו והורידו והביאו לפני משה והרגו.

רגילי נסו ונסו טעם ומסתלק פנחס ממח ליה דסוס נר עם סד טעם נמוירא וסוס מסתלק נמוירא רמיח קלח לבני מילא אמר מאן מית מאן דידע למפרע נאתריה דסהוח רבע וכו" ע"ש. סנס נרוך שבעל מגלה הזאת שמם במרגוס יונתן בן עוזיאל לך סחליף מלחא דקוסמין נשם המפורש ומס תאמן הסערת כמה חכמים כי המאמר מפנקסים דנלעס סנהדרין ק"ו ע"א יקוב על סחים מעולות מילי גם המאמר סזה יקוב עליו ובאמת יקופר בשבר מס ומועד כי סוף פרק נמויר ע"י שם המפורש וכ' יהושע פרם אמרו וסוירו ע"ש:

(כז) עיין כעין זה בענין מיכה מלך טור בניאמ"ל מ"ס לך 112—111 ובילקוט שמעוני יחזקאל רמז שם"ז נשם מדרש.

השגיאה והטעיות בספרי הדפוס הנה לשבע
לא תמוטינה אף אם תשמרנה בעינים שבע
רב שקדנו אני והמניה באמונה ולא בידים רפות
ואלה נמצאו במחברת אשר הקנתים בהתקונים וההוספות:

תקונים והוספות

צד 1 שורה ד' "בלונדין" צ"ל "בלונדון": שורה י"ט וכי "חמל"ה" ר"ת חיים בראיר הלוי הורוויץ: צד 3 שורה ו' יש להוסיף "אך האלפא ביתא דבן סירא כת"י ליידען בטה שטש בפרק דרבי אליעזר בן הורקנוס הזה ואם הוא מנוף הא"ב דב"ס יהיה זמנו בין שנת 1025—970 עיין בספרי משנת רבי אליעזר ח"ב פרק ו' ופרק כ' ולפ"ז יהיה זמנו של הפרק ר"א לכ"הם בימי הגאונים האחרונים": שורה כ"ד "שירת הידוע" צ"ל "שירת הים הידוע": לך 5 סורס ס' וו' עד שבעל תסונס כ"ס נכת"י ול"ל עד שבעל את התסונס: לך 8 סורס ס' הקטין לחל מסס שהלבין את מביהו. התיבות "שהלבין את מביהו" נוסבו על דברי הפדר"ל פרק ו' (ועיין ג"כ פדר"ל פרק כ"ח) ע"פ הגמרא חולין קף ס' ע"ג ע"ם שהלבנה קטרגה ליך לחשבר שבני מלכים ימשמשו בכתר לחל ומיעט הקב"ה את הלבנה: לך 9 בהערות סורס ל' ים להוסיף "עיין מ"ג דבן סיכל (ע"פ כת"י ליידען) בערלין תרי"ם קף ל"ג ע"ל ועיין תגמונת ס' פקודי ובמדבר רבה פ' י"ג: לך 10 סורס ס' וו' "שלשה ניתת בנ"ם הכ"ל קף ל"ג ע"ג, ניוס ו' בראתי לחם והעמדתי לוחו על רגלו וסיה [לחם] לכל בריה ולכל דוכו ולף כן אני עתיד להעמיד להם מסה סיסיה לחם לכל החכמים ולכל הנביאים וכו' וכיון שחמעו מלאכי השרת כך אמרו לפניו רבונ"ע יהי כבוד ס' לעולם": צד 12 שורה ל"א. ולפ"ז להגיה נוסחת הנדפס ע"פ הילקוט שמעוני מבלי טעות דמוכח דומה למרכיב ב' מדרשים שונים יחד ולכן נשמרתי בזה: שורה 32 עיין בהקדמת הר"הח

ד״ר יעללינעק למדרש יונה צד XIX. הפרק מ״ג מפדר״א לא נשתמש במדרש יונה כלל באשר לדעתו אשנפר היה מלך נינוה ולא פרעה מלך מצרים כנ״ל ומה שעזב שיטת הפדר״א בזה אשר כבר החזיקו בה דברי הימים למשה רבינו ומדרש ויושע בכל הנוסחאות מובן מעצמו שקשה לו אך אפשר שחיה פרעה שנים רבות כל כך? בעל אגדת קרני ראמים כבר שמש במדרש יונה שבנוסחת הילקוט והנדפס עין הצעתי להאגדה הזאת: צד 13 שורה י״ז ועוד דברים בזה עיין בהצעתי הנ״ל בהקובץ הזה צד 37 36: צד 14 שורה ב׳ בספר הנ״ל צ״ל „בספרי משנת ר״א ח״ב הנ״ל״: לד 18 בהערה סורס ו׳ עיין בתוכחת בהצעתי לאגדת קרני ראמים ומלאגדה הזאת כבר שמשם במדרש יונה ע״ש: לד 20 הערה פ״ג „ומולי פי׳ על מותו הדיין ולפ״ז יתכן יותר להגיה „ועליו נאמר״: הערה ק״ג בילקוט מלי עבוד: לד 21 סורס ג׳ מלי למעון כ״ה הנוסחאת נגדשם ובילקוט ובתענית שם ופי׳ מלי נאמר משם, ליזה דבר אֲמור משם ולמשם נחקן בג״המד פ״ח לד 102 מלי למעון: סורס ה׳ שנשמו בגירסה. עיין ב״ק דף פ״ו ע״ב ום״ז ע״ש ובי״ט ע״ש דכיון דליכא פסידא דגירסה שויוה רבנן כדליתא ולישנא דלריך להמזיר לך דמי המורים מפני תקנת השנים עכ״ז לפ״ז נאמר בפשט בתקנה זו ובקצעו כל הגירסה והמזיכו המרים בעלמו לבעליו: לד 22 בהערה סורס ו׳ לליעזר לפ״ל ר׳ לליעזר לפ: לד 25 סורס ה׳ „ילדות״ ל״ל „וילדות״: שלין ב״ה בכתי״ו ול״ל שליכם: בהערות סורס י״ג קוסת ל״ל „קוסיס״: לד 26 סורס ה׳ ים למוק „כלי״ פ׳: לד 30 סורס ד׳ בכת״י „שלוניות״: לד 33 הערה קמ״ה נקרלחם ל״ל „נקרלחת״: לד 34 סורס ד׳ תנחומא פ׳ תולדות ולבסוף נמרט שער לחבו וזקנו ען לותו סוס שסיס לו בעטי הלגס: צד 36 בהערה שורה א׳ הדרשות צ״ל „והדרשות״: שורה ג׳ בראש מאה השמינית צ״ל „בראש מאה השנית״. על מאמר הר״הח ד״ר פרוידענטהאל הזה העירני הר״הח ד״ר פערלעס: צד 37 שורה כ׳ לכ כל צ״ל לב כל: לד 39 סורס י״ח עס שנעים כ״ה נעין יעקב הנ״ל ול״ל „עד שנעים״: בהערות שורה ג׳ ובתנחומא פ׳ עקב בשם אמרו: צד 41 שורה י״ח „לא״ צ״ל „לו״: צד 42 שורה ז׳ „עתה ראיתי במבוא לפסיקתא דר״כ מהר״הח ר״ש בובער צד XLIX כי בפסיקתא דר״כ בת״י כרמולי פס׳ ל״א נמצא בתוכו מעשה אברהם הנדפס בב״המד חלק ב׳ צד 118. ולא אשא שפק כי היא מעשה אברהם הנעתקת בזה הקדומה מכל המעשיות מעין זה בנ״ל אם לא כי זמן הפסקא ל״א מאוחר עד מאד שבאמת לא נמצא בשארי הכת״י מהפסיקתא דר״כ: שורה ט״ו „ושינה״ צ״ל „ושינתה״: שורה כ״א „וחשוה״ צ״ל „והשוה״: לד 44 סורס י״ב ים זמן פי׳ ים זמן רב שלח מלכם: סורס י״ח ויבא כ״ה נדפום הנ״ל ול״ל „ובניה״: לד 45 סורס ט״ו לנכר כגרלה ל״ל שידבר לו שיובל לנכר: לד 46 סורס ה׳ לשמו כ״ה נדפום הנ״ל ול״ל לשמם: בהערה ט״ז פרק כ״ז ל״ל פרק כ״ם: סורס י״ד נבל ל״ל נכל: לד 47 סורס כ״ה ופ קפ״ח ע״ב ל״ל „ופ קפ״ח ע״ב)״: לד 60 הערה ל״ד „ומתמן מכדכי״ ל״ל „ומתמן מכדי״: לד 64 הערה ע״ו מנמומת פ׳ תמור, ויקרא רבה פ׳ כ״ח, פסיקתא דר״כ סור לו כסב פ ע״ח ע״ב וע״ט ע״ח:

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

B
7-10.

אגרת אגרות
בית עקד
האגדות
בית נכות
ההלכות